

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS INSTITUTAS

NERINGA ŠARKAUSKIENĖ
(ADMINISTRACINĖS TEISĖS PROGRAMA)

**VISUOMENĖS INFORMAVIMAS IR DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS
GENETIŠKAI MODIFIKUOTŲ ORGANIZMŲ SRITYJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Algimantas Urmonas

Konsultantas –
Prof. dr. Jonas Juškevičius

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS.....	4
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	11
1. GENETIŠKAI MODIFIKUOTO ORGANIZMO KAIP GYVOJO MODIFIKUOTO ORGANIZMO SĄVOKOS SANTYKIAI SU BIOSAUGA IR APLINKA.....	12
1.1. Genetiškai modifikuotų organizmų auginimo tendencijos pasaulyje.....	12
1.2. Genetiškai modifikuotų organizmų sąvokos apimtis ir probleminiai požymiai.....	14
1.3. Genetiškai modifikuotų organizmų sąvokos kilmė.....	19
1.4. Genetiškai modifikuotų organizmų, biosaugos ir aplinkos sąvokų santykis	20
1.4.1 Biosaugos ir genetiškai modifikuotų organizmų sąveika.....	20
1.4.2. Genetiškai modifikuoto organizmo ir aplinkos santykis.....	22
1.4.3. Informacija apie aplinką.....	23
2. VISUOMENĖS INFORMAVIMAS APIE SPRENDIMŲ PRIĖMIMĄ GENETIŠKAI MODIFIKUOTŲ ORGANIZMŲ SRITYJE	26
2.1. Teisiniai pagrindai valstybės institucijoms priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką.....	27
2.1.1. Aplinkos politikos principai	28
2.1.2. Genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką teisinio reguliavimo pagrindai.....	29
2.2. Tikslas – išankstinis ir veiksmingas visuomenės informavimo principas.....	31
2.3. Visuomenės informavimas ir konsultavimas.....	33
2.3.1. Viešai prieinamos informacijos apimtis.....	34
2.3.2. Konfidencialios informacijos problematika.....	37
2.3.3. Estijos patirtis.....	38
2.4. Teisė gauti informaciją ir informavimo formos.....	40
2.5. Informavimo terminai, užtikrinantys visuomenės efektyvų dalyvavimą.....	41
3. VISUOMENĖS DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS GENETIŠKAI MODIFIKUOTŲ ORGANIZMŲ SRITYJE	43
3.1. Orhuso konvencijos specialusis teisinis režimas dėl genetiškai modifikuotų organizmų.....	43
3.1.1. Bulgarijos patirtis.....	44
3.1.2. Prancūzijos patirtis.....	45
3.2. Visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų	

srityje tikslai ir uždaviniai.....	45
3.2.1. Pagrindinių subjektų nustatymas.....	46
3.2.2. Visuomenės komentarų teikimo formos.....	47
3.2.3. Prieiga prie informacijos ir bendradarbiavimo principas.....	48
3.2.4. Pagrindiniai uždaviniai – mokslinės informacijos prieinamumo ir rizikos komunikacijos užtikrinimas.....	50
3.2.5. Išimtys.....	53
3.3. Teisė ginti pažeistas teises gauti informaciją ir dalyvauti priimant sprendimus.....	54
4. VISUOMENĖS INFORMAVIMO APIE GENETIŠKAI MODIFIKUOTUS ORGANIZMUS BEI DALYVAVIMO PRIIMANT SPRENDIMUS TOBULINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE IR KITOSE ŠALYSE	58
4.1. Teisės gauti informaciją apie aplinką genetiškai modifikuotų organizmų klausimais įgyvendinimas Lietuvoje.....	58
4.2. Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo.....	61
4.3. Visuomenės teisė dalyvauti priimant sprendimus prieš išleidžiant genetiškai modifikuotus organizmus į aplinką Lietuvoje.....	63
4.4. Visuomenės informavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką ne tiekimo rinkai, procedūrų palyginimas Čekijoje ir Lietuvoje.....	64
4.5. Teisės kreiptis į teismus užtikrinimas Lietuvoje.....	66
4.6. Nyderlandų patirtis.....	68
IŠVADOS	70
PASIŪLYMAI	72
LITERATŪRA	76
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	86
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	88
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	89
PRIEDAI	91
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	108

ĮVADAS

Tiriama problema. Administracinės teisės viešumo principo juridinis turinys pasireiškia įvairiais aspektais. Ypatingai svarbus aspektas padėti pilietinei visuomenei įgyvendinti ir apsaugoti savo teises ir laisves, užtikrinant jų veiksmingą dalyvavimą valstybės valdyme, rengiant sprendimus visuomenei reikšmingais klausimais. Vieni iš tokių yra sprendimai dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką mokslinių tyrimų ar komerciniais auginimo tikslais. Galimybė visuomenei gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus ir ginčyti juos nustatyta tvarka – esminiai tikslai, užtikrinantys teisingumą ir glaudžiai susiję su teisinės valstybės, gero administravimo bei skaidrumo principų įgyvendinimu. Anot S. Spurgo, „būtiną demokratinės valstybės požymis yra sprendimų priėmimo mechanizmas, kai sukuriama keliai ir būdai, suteikiantys galimybę pareikšti nuomonę įvairiausioms visuomenės grupėms [...] būtent valstybės atvirumas ir iniciatyva skatina pilietinės visuomenės raidą“¹.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta, kad „Lietuvos valstybę kuria tauta“², jos 54 straipsniu įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis natūralia gamtine aplinka, o visuomenės teisė į saugią aplinką ir valstybės bei kiekvieno asmens pareiga saugoti aplinką nustatyta Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalyje, todėl valstybė turi būti valdoma taip, kad tarnautų visuomenės interesui, užtikrindama aukštą aplinkos apsaugos ir visuomenės darnų vystymąsi. Ne tik Konstitucija, bet ir Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos tarptautinės konvencijos bei Europos Sąjungos teisė įtvirtina Lietuvos visuomenės ir atskirų žmonių teises. Šios teisės turi būti užtikrintos ir priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų. Biologinės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolo nuostatos skirtos biologinės įvairovės apsaugai nuo genetiškai modifikuotų organizmų tarpvalstybinio judėjimo, o Jungtinių Tautų Europos Ekonominės komisijos konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (Orhuso konvencija) „užtikrina aplinkos srityje kiekvieno žmogaus, kaip visuomenės nario, teises“³, teigia J. Markevičienė.

Gyvųjų modifikuotų organizmų kūrimas susijęs su didelėmis išlaidomis, todėl biotechnologijos kompanijos genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimo metu stengiasi išlaikyti

¹ S. Spurga. *Demokratija ir pilietinė visuomenė nacionalinėse valstybėse ir Europos Sąjungoje: Vidurio ir Rytų Europos demokratizacija*, monografija. Mykolo Romerio universitetas, www.mruni.eu., Vilnius, 2012, p. 58. [žiūrėta 2014 12 18], Internetinė prieiga: <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/demokratija-ir-pilietin-visuomen-nacionalinse-valstybse-europos-sjungoje-vidurio-ryt-demokratizacija>.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

³ Markevičienė, J. *Viešas interesas ir jo gynimas* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 03 06]. <www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8365&p_d=121556>, p. 37.

kuo daugiau informacijos paslapyje. Taigi genetiškai modifikuotų organizmų rizikos vertinimas ir mokslinių tyrimų saugos slaptumas kelia įtarimus ir visuomenės nepasitikėjimą. Lietuva ir kitos valstybės narės gali skirtis savo reikalavimų skaidrumu įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus dėl konfidencialumo. Tuo tarpu būtinos viešinti informacijos mastas aiškiai apibrėžtas Europos Sąjungos ir tarptautiniuose susitarimuose, tačiau ESTT teismų praktika rodo, kad informacija apie genetiškai modifikuoto organizmo išleidimo vietą tebėra aktuali problema vykdant valstybėms direktyvinius įsipareigojimus.⁴

Lietuvos visuomenės žinių stoka lemia pasyvumą ir nepasitikėjimą priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje. Siekiant užtikrinti veiksmingą visuomenės dalyvavimą priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką susiduriama su praktinėmis informavimo ir švietimo problemomis. Remiantis 2012 metų Lietuvos visuomenės apklausa⁵, 63,3 proc. respondentų mano, kad apie genetiškai modifikuotus organizmus yra pakankamai informuoti, tik 2,7 proc. tiki, kad jie yra saugūs, tačiau net 83,1 proc. respondentų nieko nežino apie biosaugą ir nėra girdėję apie Kartachenos biosaugos protokolą, vadinasi visuomenė nesieja „genetiškai modifikuoto organizmo“, „biosaugos“ ir „aplinkos“ sąvokų. Jeigu visuomenė nesieja šių sąvokų, tai ir nesuvokia genetiškai modifikuoto organizmo ryšio su gyvuoju modifikuotu organizmu. Todėl darytina išvada, kad daugiausiai visuomenė žino apie genetiškai modifikuotus produktus, kurie yra „negyvi“, tai yra perdirbti (perdirbtas maistas, perdirbti pašarai, ingredientai).

Daugelyje šalių aktuali viešinamos ir konfidencialios informacijos santykio problematika, skaidrumo ir rizikos komunikacijos trūkumas bei šios srities teisinio reglamentavimo problemos.

Pastaruoju metu vis labiau pabrėžiama, jog bendradarbiavimas ir nuolatinis keitimasis žiniomis yra būtini pasaulinio mokslo plėtros elementai. O Europos Sąjungos veikimo 191 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata – „atitinkamose savo kompetencijos srityse Sąjunga ir valstybės narės bendradarbiauja su trečiosiomis šalimis ir kompetentingomis tarptautinėmis organizacijomis. Sąjungos bendradarbiavimo būdai gali būti nustatomi Sąjungos ir atitinkamų trečiųjų šalių susitarimuose“⁶. Tarptautinėje arenoje Sąjungos veiksmai grindžiami tokiais pačiais principais kaip demokratijos ir teisinės valstybės (21 str.), o demokratinėje visuomenėje galimybės reikšti savo

⁴ Byla C-478/13: 2014 m. spalio 2 d. Teisingumo Teismas (devintoji kolegija) sprendimas Europos Komisija prieš Lenkijos Respubliką, OL C 421, 24.11.2014, p.15.

⁵ Ambrazevičius R., Saugaus genetiškai modifikuotų organizmų perdavimo, laikymo ir naudojimo pagal Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolą tyrimas. L R aplinkos ministerijos užsakymu. Klaipėda, 2012 m. [žiūrėta 2015 01 20]. Internetinė prieiga: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Marius/My%20Documents/Downloads/GMO_ataskaita_134882915656263278.pdf.

⁶ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos OL C 326, 2012 10 26, p.133.

nuomonę neribojamos, atsižvelgiant ir gerbiant kitų nuomonę. Tokioje visuomenėje apie sprendimų dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo priėmimą turi būti informuojama visuomenė, sudaromos galimybės gauti informaciją, užtikrinama teisė dalyvauti priimant sprendimus ir teisė kreiptis į teismus. Tai pagrindinės teisės siekiant įgyvendinti aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi tikslus. Susiformavusi aplinkos apsaugos kultūra bei etika, vertybės ir pažiūros, įgūdžiai ir elgesys lemia reikšmingą visuomenės dalyvavimą priimant sprendimus.⁷ Šiandien Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse, susiduriama su nepakankamomis sąlygomis išgirsti ir atsižvelgti į kiekvieno piliečio nuomonę. Tai atsitinka ir priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų naudojimo ir strateginio požiūrio, kaip veiksmingai informuoti visuomenę, įtraukti kuo daugiau jos narių į sprendimų priėmimo procesą, nebuvimu. Tuo tarpu Orhuso konvencijos komentare teigiama, kad „tvarus vystymasis galėtų būti įgyvendintas tik dalyvaujant visiems suinteresuotiems asmenims“⁸. Siekį užtikrinti Europos Sąjungos piliečių dalyvavimą priimant sprendimus patvirtina ir Europos Sąjungos sutarties 10 straipsnyje 3 dalyje įtvirtintas atvirumo principas: „kiekvienas pilietis turi teisę dalyvauti demokratiame Sąjungos gyvenime. Sprendimai priimami kuo atviriau ir kiek įmanoma labiau juos priartinant prie piliečių“⁹.

Baigiamojo darbo aktualumas. Nepakankamas visuomenės dalyvavimas dėl siūlomų genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką sprendimų priėmimo procesuose ir ribotas plačiosios visuomenės poveikis gali pakenkti priimamų sprendimų teisėtumui. Visuomenės informavimo priemonių skleidžiamas turinys genetiškai modifikuotų organizmų tematika ir nemokslinės informacijos gausa, asmenų, kuriuos pasiekia informacija, tautiniai ir kultūriniai skirtumai, informacijos suvokimo individualumas ir teisinio reguliavimo netobulumas praktiškai formuoja visuomenės nuomonę, nepasitikėjimą ir išankstines nuostatas bei nenorą dalyvauti priimant sprendimus. Todėl būtina apibrėžti biosaugos, aplinkos ir genetiškai modifikuotų organizmų sąvokų santykius visuomenės informavimo kontekste, ištirti ir įvertinti visuomenės informavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką, teisinius pagrindus, nustatant visuomenės informavimo ir dalyvavimo formas ir metodus, valstybės institucijoms priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką klausimais.

⁷ Darbotvarkė 21 a.: subalansuotos plėtos veiksmų programa. Rio deklaracija. Miškininkystės principai Darbotvarkė 21a: subalansuotos plėtos veiksmų programa. Rio deklaracija. Miškininkystės principai, p.259, [žiūrėta 2014 10 15] Internetinė prieiga: http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=1128, „Švietimas lemia aplinkosaugos kultūrą bei etiką, vertybes ir pažiūras, įgūdžius ir elgesį, netrikdančius subalansuotos plėtos ir būtinus reikšmingam visuomenės dalyvavimui priimant sprendimus.“

⁸ JTO EEK konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (Orhuso konvencija) bei jos įgyvendinimas Lietuvoje 2008 m. gegužės 16 d. pažyma, p. 1.

⁹ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, *supra note* 6, p.1.

Anot, A. Urmono, administracinė teisė negali tik egzistuoti, ji turi bendradarbiauti su kitais teisės ir socialiniais mokslais.¹⁰ Administracinės teisės sąveiką su aplinkosaugos teise pabrėžia ir A. Bakaveckas.¹¹ Šios teisės kontekste svarbus ir aplinkos apsaugos valstybinis reguliavimas, o ypač aktualu šiandien atkreipti dėmesį į valstybinį genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimą Lietuvoje, kuris dažnai tarsi lieka atskirtas atliekant teisinius mokslinius tyrimus ir nagrinėjant visuomenei aktualius ir Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintus principus.

„Demokratijos sąlygomis negalime užmiršti, kad, pasak *Hayeko*, pats žodis „demokratija“ reiškia specifinį valdymo metodą ir pirmine savo prasme jis reiškia ne daugiau, kaip tam tikrą politinių sprendimų priėmimo procedūrą, ir nieko nesako apie valdymo tikslus.“¹²

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Nors veiksmingas visuomenės informavimas ir dalyvavimas genetiškai modifikuotų organizmų srityje yra aktuali problema ir nuo Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymo įsigaliojimo Lietuvoje praėjo daugiau kaip dešimt metų, trūksta teisinių mokslinių tyrimų Lietuvoje dėl siūlomų genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką. Be to, Lietuvoje nėra susiklosčiusios teismų praktikos šioje srityje ir ne visada aiškus praktinis reglamentuotų nuostatų taikymas. Pavyzdžiui, Ministro Pirmininko potvarkiu¹³ sudarytai darbo grupei pavedus išnagrinėti Orhuso konvencijos nuostatų taikymą Lietuvos nacionalinėje teisėje, Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas ir jį įgyvendinantys teisės aktai liko neįvertinti. Pasirinkta tyrimui problema nenagrinėta vadovaujantis Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolu, Europos Sąjungos direktyviniais reikalavimais ir Orhuso konvencija.

Norint nustatyti visuomenės informavimo ir dalyvavimo formas ir metodus, valstybinėms institucijoms priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką klausimais, būtinas bendras požiūris į Lietuvos įstatymus, tarptautinius įsipareigojimus, Europos Sąjungos reikalavimus, kitų šalių patirtį, Europos Teisingumo Teismo praktiką, atskleidžiant ryšius su teisinio reguliavimo įgyvendinimu.

Lietuvos mokslo doktrinoje viešumo principą įvairiais aspektais ir administracinės teisės ryšius su aplinkosaugos teise nagrinėjo A. Bakaveckas; informavimo principą kaip vieną iš gero administravimo principų ir su juo susijusią pareigą valstybinėms institucijoms, priimant sprendimus,

¹⁰ Urmonas, A. Administracinė teisė socialinių pokyčių erdvėje. *Jurisprudencija*. 2006 5(83); 37–47.

¹¹ Bakaveckas, A. Vadovėlis: Administracinė teisė: teorija ir praktika. D. 1., Vilnius, leidykla MES, 2012, p.190-192.

¹² Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990-2007 m.), kolektyvinė monografija. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, p. 426.

¹³ Darbo grupės prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, sudarytos Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2009-04-22 potvarkiu Nr. 150, 2009 m. gruodžio 31 d. raštas Nr. 150-6 Lietuvos Respublikos Vyriausybei „Aiškinamasis raštas ir siūlymai dėl tolesnių strateginių veiksmų“.

paiškinti kaip ir kodėl atlieka konkrečius veiksmus, pareigą pagrįsti ir neklaidinti atskleidė A. Urmonas; plačiai analizuoti aplinkos teisės aspektai, tokie kaip žmogaus teisės į sveiką aplinką ir kt. (G. Gaidys, P. Selilionis, R. Ragulskytė-Markovienė, E. Monkevičius ir kt.); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vaidmuo įgyvendinant Europos Sąjungos aplinkos politiką (R. Prapiestienė ir D. Prapiestytė ir kt.); Orhuso konvencijos įgyvendinimo teisinės problemos (J. Markevičienė, M. Stonkienė, D. Prapiestytė ir kt.); nevyriausybinių organizacijų aplinkosauginės veiklos tendencijos Lietuvoje (A. Telešienė ir N. Kriauciūnaitė); atsargumo principo taikymo teisinės prielaidos aplinkos ir žmogaus sveikatos apsaugos srityse, santykiuose su kitais principais ir kt. (A. Širinskienė, I. Danėlienė, E. Matulionytė, R. Ragulskytė-Markovienė ir kt.). Be to, genetiškai modifikuotų organizmų teisinio reguliavimo problemos nagrinėtos įvairiuose ne teisinio pobūdžio moksliniuose tyrimuose.

Užsienio teisės moksle tyrimų genetiškai modifikuotų organizmų ir visuomenės informavimo bei dalyvavimo klausimais, ypač susijusių su rizikos aplinkai vertinimo klausimais, yra gausiau¹⁴. Vieni iš paskutiniųjų yra 2014 metais atlikti teisiniai moksliniai tyrimai, kurie tam tikrais aspektais siejasi ir su šiuo darbu. Tai genetiškai modifikuotų organizmų ženklinimas teisės, mokslo politikos ir praktikos aspektais (L. Du) ir Europos Sąjungos aplinkos teisės valdymas ir sprendimų priėmimas (M. Lee).

Baigiamojo darbo reikšmė. Tyrimas gali būti naudingas teisės aktų leidėjams, tobulinantiems genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimo sritį, studentams, studijuojantiems šioje srityje.

Tyrimo objektas. Visuomenės informavimo ir dalyvavimo ypatumai valstybinėms institucijoms priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje.

Tyrimo tikslas. Nustatyti visuomenės informavimo ir dalyvavimo formas ir metodus, valstybinėms institucijoms priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką klausimais.

¹⁴ Allen, LA, Stevenson, LW, Grady, KL, Goldstein, NE, Matlock, DD, Arnold, RM, & Spertus, JA. Science, governance, and public participation: An analysis of decision making on genetic modification in Aotearoa/New Zealand. Public understanding of science. 2012, 21 (4), 447-464. Frewer, L. Risk perception, social trust, and public participation in strategic decision making: Implications for emerging technologies. Am bio, 1999, 569-574. Mannion AM, Genetiškai modifikuoti organizmai. *Enciklopedija gyvenimo kokybė ir gerovė tyrimų*, 2504-2509. 2014. Melece, L. Romanova, D. Biosafety system and its Development in Latvia. *Socialiniai tyrimai. Social research*. 2008. Nr. 2 (12), 52–62. Myhr, A. I., & Traavik, T. Genetically modified (GM) crops: precautionary science and conflicts of interests. *Journal of agricultural and Environmental Ethics*. 2003. 16(3), 227-247. Traavik, T. Biosafety first: holistic approaches to risk and uncertainty in genetic engineering and genetically modified organisms. Trondheim: Tapir Academic Press. 2007.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti biosaugos, aplinkos ir GMO sąvokų santykius.
2. Ištirti ir įvertinti visuomenės informavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką, teisinius pagrindus.
3. Nustatyti visuomenės informavimo apie genetiškai modifikuotus organizmus bei dalyvavimo priimant sprendimus tikslus ir uždavinius.
4. Nustatyti visuomenės informavimo apie genetiškai modifikuotus organizmus bei dalyvavimo priimant sprendimus tobulinimo galimybes Lietuvoje, palyginus su kitų šalių praktika.

Tyrimo metodika. Siekiant įgyvendinti darbo tikslą ir išspręsti iškeltus uždavinius, darbe naudojami šie teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai:

Dokumentų analizės metodas – taikytas siekiant gauti informaciją, vertinant teisinius dokumentus, reglamentuojančius genetiškai modifikuotų organizmų išleidimą į aplinką, visuomenės informavimą ir dalyvavimą valstybinėms institucijoms priimant sprendimus. Taip pat šis metodas taikytas siekiant gauti informaciją apie biosaugos, aplinkos ir genetiškai modifikuotų organizmų sąvokų aspektus, nagrinėjant teisės aktų nuostatas, mokslinėje literatūroje pateiktas Lietuvos bei užsienio šalių mokslines nuomones, kitų šalių patirtis.

Sisteminės analizės metodas – taikytas siekiant atskleisti visuomenės informavimo ir dalyvavimo ypatumus valstybinėms institucijoms priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų, atskleidžiant teisinius pagrindus per ES ir tarptautinių sutarčių nuostatas, nustatant tobulinimo galimybes.

Istorinis lyginamasis metodas – taikytas siekiant atskleisti genetiškai modifikuotų organizmų sąvokos kilmę ir apimtį bei ryšius su biosauga ir aplinka ir palyginti tai su nuostatomis kitose šalyse. Taikytas siekiant atskleisti visuomenės informavimo apie genetiškai modifikuotus organizmus ir dalyvavimo priimant sprendimus tikslus ir uždavinius nagrinėjant šio reguliavimo raidą bei lyginant Direktyvos 2001/18/EB, Orhuso konvencijos ir Protokolo nuostatas, kitų šalių patirtis.

Apibendrinimo metodu suformuluotos darbo išvados ir pasiūlymai.

Tyrimo struktūra. Tyrimas susideda iš keturių dalių. Pirmoje dalyje nagrinėjamas sąvokų santykis, atskleidžiant visuomenės vaidmenį ir genetiškai modifikuoto organizmo sąvokos problematiką, antroje dalyje nagrinėjami visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką teisiniai pagrindai, trečioje dalyje – veiksmingo visuomenės dalyvavimo galimybės ir rizikos komunikacijos svarba, o

visuomenės informavimo ir dalyvavimo tobulinimo galimybės priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje Lietuvoje bei palyginimas su kitų šalių praktika – ketvirtoje dalyje.

Ginamieji teiginiai.

1. Visuomenės dalyvavimas, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką, nulemtas visuomenės žinių stokos.

2. Pakankamas informacijos kiekis ir tinkamo subjekto viešos konsultacijos genetiškai modifikuoto organizmo išleidimo vietoje, motyvuoja visuomenės dalyvavimą.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

AAĮ – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas

BĮK – Biologinės įvairovės konvencija

EMST – Europos maisto saugos tarnyba (angl. European Food Safety Authority – EFSA)

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

GMO – genetiškai modifikuotas organizmas

Gyvasis GMO – gyvasis modifikuotas organizmas

GMO įstatymas – Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas

GM – genetiškai modifikuotas

Lietuvos Respublikos Konstitucija – Konstitucija

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

Orhuso konvencija – Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančiam sprendimams ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais

Protokolas – Biologinės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolas

Vadovas – Orhuso konvencijos įgyvendinimo vadovas

VN – valstybė narė

1. GENETIŠKAI MODIFIKUOTO ORGANIZMO KAIP GYVOJO MODIFIKUOTO ORGANIZMO SAŲOKOS SANTYKIAI SU BIOSAUGA IR APLINKA

1.1 Genetiškai modifikuotų organizmų auginimo tendencijos pasaulyje

GMO gali būti paprastai suprantamas kaip organizmas, kuriame genetinė medžiaga buvo pakeista genų inžinerijos metodais¹⁵. Kategorija „genetinė inžinerija“ dažniausiai apibūdinama kaip mikroorganizmai, augalai ir gyvūnai su genetiniais pakeitimais naudojant rekombinantines deoksiribonukleino rūgšties taikymo (DNR) technologijas. Anot Broniaus Povilaičio, „šios technologijos pradžia laikoma 1973 ir 1974 metais, remiantis Stanley Cohen (Stanfordo universitete) ir Herbert Boyer (San Francisko Kalifornijos universitete) atliktais tyrinėjimais“¹⁶. Jis teigia, jog 1977 metais JAV ne mažiau kaip 150 laboratorijų vykdė valstybės remiamus projektus DNR srityje.¹⁷ Šiandien sukurta pažangi molekulinė technologija leidžia veiksmingai ir efektyviai genetinę medžiagą perkelti iš vieno organizmo į kitą.

Šiame magistriniame darbe GMO – tai tokie organizmai, kuriuose genai buvo pakeisti genetinės inžinerijos metodais siekiant sukurti pageidautinus požymius, pavyzdžiui, toleranciją sausrai, atsparumą kenkėjams ir ligoms, toleranciją herbicidams ir kt. GMO apibrėžtis apima įvairias gyvybės formas (virusus, viroidus, augalus, gyvūnus) ir įvairias veiklos rūšis. Magistrinio darbo tema apims tik gyvuosius GMO, kurie yra skirti moksliniams tyrimams aplinkoje ir komerciniam auginimui bei galintys daryti poveikį aplinkai, tai yra apgalvotam GMO išleidimui į aplinką.

1994 metais pirmą kartą JAV įteisinti komerciniam auginimui genetiškai modifikuoti pomidorai (*FlavrSavr*)¹⁸. GM augalai 1996 metais pirmą kartą auginami plačiu mastu, JAV ūkininkams pradėjus augti genetiškai modifikuotą soją (*Monsanto Roundup Ready soya*).¹⁹. Taigi genetiškai modifikuotos kultūros pasaulyje auginamos jau dvidešimt metų.

2014 metais, remiantis ISAAA²⁰ duomenimis, 28 šalyse²¹ (tai daugiau nei 60 procentų pasaulio gyventojų) auginami augalai, sukurti genų inžinerijos metodais. Visame pasaulyje genų

¹⁵Du, L., Labeling of Genetically Modified Organisms: law, science, policy and practice, doctoral dissertation, university of Alberta, 2014, p. 1.

¹⁶Povilaitis B., Genetinė inžinerija. Aidai, 1979 (Nr. 3): 115–119 ir 122–128, p.4.

¹⁷*Ibid.*, p. 10.

¹⁸Du, L., *op. cit.*, p.1.

¹⁹GeneWatch UK internetinė svetainė [žiūrėta 2015 01 15]. Internetinė prieiga: <http://www.genewatch.org/sub-532326>.

²⁰Clive, J. International Service for the Acquisition of Agri-biotech (ISAAA), [žiūrėta 2015 01 20]. Internetinė prieiga: <http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/49/factsandfindings/default.asp>.

²¹*Ibid.*, 2014 m. 28 šalys komerciškai auginančios genetiškai modifikuotas kultūras, tai: JAV-73.1 mln. ha; Brazilija – 42.2 mln. ha; Argentina – 24.3 mln. ha; Kanada ir Indija – po 11.6 mln. ha; Paragvajus ir Kinija – po 3.9 mln. ha;

inžinerijos dėka sukurtos kultūros buvo auginamos 181.5 milijonų hektarų ir tai 6 milijonais hektarų daugiau nei 2013 metais. Pelnas nuo 1996 m., kai buvo auginama tik 1.7 milijonai hektarų GM kultūrų, išaugo 100 kartų.

JAV yra didžiausia genetiškai modifikuotų kultūrų augintoja pasaulyje, kurioje tokie pasėliai 2014 m. užėmė 73.1 milijonų hektarų, ir tai 3 milijonais daugiau nei 2013 m. JAV 2014 m. pralenkė Braziliją, kuri pastaruosius penkerius metus buvo didžiausia biotechnologijos kultūrų augintoja pasaulyje. Be to, kukurūzų produkcijos trūkumas koregavo GM kukurūzų paklausą biokuro gamybai JAV.²² Azijoje ir toliau pirmauja Kinija ir Indija GM pasėlių plotais, kurie sudarė 3,9 milijonus hektarų. Remiantis ISAAA duomenimis, 2014 m. Pietų Afrikos Respublika – lyderė GM pasėlių plotais Afrikoje.²³ Nuo 2012 m., po didžiausios per 50 metų pasaulyje sausros, spartėja GM kukurūzų, tolerantiškų sausrai plėtra, ypač Afrikoje.²⁴

Šiandien pasaulyje daugiau nei 10 maistinių ir pluoštinių GM augalų įteisinti komerciniam auginimui. Tai ne tik tokie plačiai vartojami kultūriniai augalai, kaip kukurūzai, sojos pupelės ar medvilnė, bet ir vaisiai bei daržovės: papaja, baklažanai ir moliūgai. 2014 m., kaip maistinės kultūros, įteisinti nauji GM augalai: JAV – bulvės, Bangladeše – baklažanai, Indonezijoje – cukranendrės. Šios įteisintos GM kultūros skiriasi savo genetinėmis charakteristikomis: padidintu augalų produktyvumu, tolerancija sausrai, atsparumu kenkėjams ir ligoms, tolerancija herbicidams, padidinta mitybine ir maistine kokybe.

Skirtingai nei JAV, GM pasėliai ES užima gerokai mažesnius plotus. Šiandien ES rinkos tikslais auginama tik viena GM augalų rūšis – MON810 kukurūzai. Remiantis Monsanto ataskaitos duomenimis,²⁵ dar 2009 metais GM kukurūzus augino 8 VN: Ispanija, Prancūzija, Portugalija, Čekija, Slovakija, Vokietija, Rumunija, Lenkija. Tačiau nuo 2010 m. šių GM augalų auginimas tęsiamas tik 6 VN. Prancūzija ir Vokietija pasinaudojo „apsaugos sąlyga“²⁶ ir uždraudė šių kultūrų auginimą savo teritorijoje. Remiantis aplinkos stebėsenos rinkoje ataskaitomis, nuo 2012 m. ir

Pakistanas – 2.9 mln. ha; Pietų Afrika – 2.7 mln. ha; Urugvajus – 1.6 mln. ha; Bolivija – 1.0 mln. ha; Filipinai – 0.8 mln. ha; Australija ir Burkina Fastas – po 0.5 mln. ha; Mianmaras – 0.3 mln. ha; Meksika – 0.2 mln. ha; Ispanija, Kolumbija ir Sudanas – po 0.1 mln. ha; Bangladešas, Portugalija, Čekija, Slovakija, Rumunija, Kuba, Hondūras, Kosta Rika ir Čilė – po 0.05 mln. ha.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Post Market Monitoring of insect protected BT maize MON 810 in Europe [žiūrėta 2015 01 12], internetinė prieiga: http://ec.europa.eu/food/food/biotechnology/docs/2010_mon810_farmer_questionnaire_survey_en.pdf.

²⁶ Europos Komisijos internetinė svetainė, [žiūrėta 2014 10 15]. Internetinė prieiga: http://ec.europa.eu/food/plant/gmo/safeguards/index_en.htm.

Lenkijoje nebeauginami GM kukurūzai²⁷. Taigi nuo 2009 m. ES ne tik mažėjo šalių skaičius, kurios augino įteisintus GMO, bet ir mažėjo, išskyrus Ispaniją, ir šių GM kukurūzų pasėlių plotai.²⁸

Auginant GMO tikimasi išspręsti pasaulinio masto problemas, tokias kaip maisto trūkumas ir klimato kaita. Tačiau ES pabrėžia priešingas tendencijas: didelį visuomenės nepasitikėjimą priimtais GMO sprendimais, mažėjančiu GMO pasėlių plotu ir mažėjantį šalių, kurios juos augina, skaičių.

1.2 Genetiškai modifikuotų organizmų sąvokos apimtis ir probleminiai požymiai

Siekiant informuoti visuomenę, pirmiausia reikia apibrėžti „genetiškai modifikuoto organizmo“ apibrėžtį. Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymo (GMO įstatymas) 2 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta: „Genetiškai modifikuotas organizmas (GMO) – organizmas, išskyrus žmogų, kuriame genetinė medžiaga pakeista tokiu būdu, kuris paprastai nepasitaiko poruojantis ir (arba) natūralios rekombinacijos būdu“²⁹, to paties straipsnio 12 dalyje nustatyta, kad „organizmas – bet kuris biologinis vienetas, galintis daugintis (angl. k. „replication“)³⁰ ir (ar) perduoti savo genetinę medžiagą.“ Šio įstatymo 1 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad įstatymas netaikomas „nustatant organizmų ir mikroorganizmų naudojimo reikalavimus, kai genetinė modifikacija atliekama nenaudojant rekombinantinių nukleino rūgščių molekulių, ir tų organizmų bei mikroorganizmų, kurie atsiranda vykstant natūraliems procesams.“ Vadovaujantis sisteminės analizės metodu, to paties įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 10 punkte nustatyta, kad Aplinkos ministerija „nustato modifikacijos metodus, kuriuos taikant įvyksta arba neįvyksta genetinė modifikacija.“ Šis įstatymas įgyvendina Direktyvos 2001/18/EB nuostatas.

Direktyvoje 2001/18/EB (liet. k.) pateiktas bendras genetiškai modifikuotų organizmų apibrėžimas: „genetiškai modifikuotas organizmas (GMO)“— organizmas, išskyrus žmones, kuriame genetinė medžiaga yra pakeista tokiu būdu, kuris paprastai nepasitaiko poruojantis ir (arba) natūralios rekombinacijos atveju.³¹“ Direktyvos 2001/18 prieduose pateikta papildoma informacija apie metodus, kurie yra genetinės modifikacijos metodai, kurie nėra laikomi genetinės

²⁷ Europos Komisijos internetinė svetainė, [žiūrėta 2014 10 15]. Internetinė prieiga: http://ec.europa.eu/food/plant/gmo/reports_studies/index_en.htm.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 56-1976., 2 str. 3d.

³⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyvos 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, panaikinančios Tarybos direktyvą 90/220/EEB (OL L 106, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas, 15 skyrius 6 tomas, p. 77), su paskutiniais pakeitimais, padarytais Direktyvos 2008/27/EB (OL 2008 L 81, p. 45), 2 str. 1 d..

³¹ *Ibid.*, 2 str. 2 d.

modifikacijos metodais ir kurie yra genetinės modifikacijos metodai, bet nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį.³²

Skirtingos trijų sąvokų kategorijų: „genetiškai modifikuoti organizmai“ (direktyvoje 2001/18/EB), „gyvieji modifikuoti organizmai“ (Protokole) ir „šiuolaikinė (moderni) biotechnologija“ (Protokole) apibrėžtys, nevienodos biologijos, genetikos žinios ir skirtingas teisinis supratimas sukelia praktines taikymo ir suvokimo pasekmes. *Jan Husby* (Norvegija) bandė atsakyti į klausimą: trys skirtingos apibrėžtys – tas pats teisinis aiškinimas? („*Three different definitions – but the same legal interpretation?*“)³³. Anot jo, genetiškai modifikuoti organizmai – GMO (*Genetically Modified Organism (GMO)*) ir gyvieji modifikuoti organizmai – GMO (*Living Modified Organism (LMO)*) yra sinonimai, ir pateikia mokslinius aiškinimus, kaip skirtingai galima suprasti šias kategorijas³⁴. (Žiūrėti šio darbo 1 priedą).

Direktyvoje 2001/18/EB įtvirtinta „organizmo“ sąvoka – tai „bet koks biologinis vienetas, galintis daugintis (angl. k. „replication“), ar perduoti genetinę medžiagą“³⁵. ETT byloje C-442/09 (70 punkte) nurodyta, kad atsižvelgiant į direktyvos 2001/18/EB 13 konstatuojamąją dalį³⁶ ir tai, kad Protokolo taikymo apimtis apima tik gyvus modifikuotus organizmus, „įdomu pastebėt, kad „gyvo organizmo“ apibrėžimas siekiant taikyti Protokolą yra labai panašus į tai, kas įtvirtinta Direktyvos 2 straipsnio 1 punkte. Taigi vadovaujantis Protokolo 3 straipsnio h papunkčiu, gyvas organizmas, tai „biologinis darinys, galintis perduoti ar atkurti genetinę medžiagą, įskaitant sterilius organizmus, virusus, viroidus“³⁷. Taigi apibrėžiami tik tokie biologiniai vienetai ir tik tokie biologiniai dariniai, kurie gali perduoti ar atkurti savo genetinę medžiagą. Biologinis vienetas ar biologinis darinys nebegali aktyviai dalyvauti perduodant genetinę medžiagą, kai praranda savo gyvybines funkcijas, „Kitaip tariant, vien DNR buvimas biologinėje medžiagoje, kurios gyvybinės funkcijos yra prarastos, ir galimybė, kad kiti organizmai perims šią DNR,[...], nėra biologinio

³² Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30.

³³ Traavik, T. Biosafety first: holistic approaches to risk and uncertainty in genetic engineering and genetically modified organisms. Trondheim: Tapir Academic Press. 2007. 23 skyrius „Definitions of GMO/LMO and modern biotechnology.“

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Direktyva 2001/18/EB, *op. cit.*, 2 str. 1 d.

³⁶ *Ibid.*, preambulės 13 d. „šioje direktyvoje tinkamai atsižvelgiama į tarptautinę patirtį šioje srityje ir tarptautinius prekybos išipareigojimus bei turėtų būti laikomasi Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolo reikalavimų.“

³⁷ Byla C-442/09: 2011 m. rugsėjo 6 d. Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) sprendimas byloje (*Bayerischer Verwaltungsgerichtshof* (Vokietija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą) *Karl Heinz Bablok ir kt. prieš Freistaat Bayern*, OL C 311, 2011 10 22, p. 12.

vieneto gebėjimas perduoti genetinę medžiagą, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2 straipsnio 1 punktą.³⁸

Visuomenę ir institucijų darbuotojus klaidina tarptautinių sutarčių ir ES teisės aktų netinkamas vertimas į lietuvių kalbą. Šiandien galioja 2012 metais patikslintas Protokolo teksto autorizuotas vertimas³⁹, tačiau 2001/18/EB direktyvos tekstas lietuvių kalba, kuri yra viena pagrindinių direktyvų genetiškai modifikuotų organizmų srityje, pamatinė direktyva daugeliui nacionalinių teisės aktų, klaidina visuomenę ir specialistus, dirbančius šioje srityje.

Direktyvos 2001/18/EB angliškoje versijoje GMO ir šioje sąvokoje žodžiai „*by mating*“ išversti pažodžiui „*poruojantis*“⁴⁰. Tuo tarpu žodis „poruojantis“ pagal LKŽe⁴¹ tinka paukščiams, gyvuliams, tačiau netaikomas pagal lietuvišką prasmę augalams. Manytina, kad vietoje žodžio „porotis“, labiausiai pagal Direktyvos 2001/18/EB prasmę tiktų – „kryžminti.“ Pagal LKŽe⁴² *kryžminti* – vienos veislės gyvulius ar augalus jungti (vaisinant) su kitos veislės gyvuliais ar augalais; o *susikryžminti* – vienos veislės gyvulius ar augalus sujungti (vaisinant) su kitos veislės gyvuliais ar augalais.

Vokietijos federalinės švietimo ir mokslinių tyrimų ministerijos oficialiame tinklalapyje paskelbtame žodyne GMO kategorija apibrėžta vartojant sąvoką „*kryžminio-veisimo*“ (angl. *cross-breeding*).⁴³

Apklausus keletą Lietuvos mokslininkų – ekspertų elektroniniu būdu⁴⁴, paaiškėjo, kad GMO sąvokos apibrėžtis lietuviškame direktyvos 2001/18/EB tekste yra pažodinė ir neatitinka direktyvos taikymo esmės. **1 ekspertą** „*vertimas turi atspindėti esmę ir neturi būti pažodinis, nes tada ta esmė ir prapuola dėl skirtingų kalbų struktūros skirtumų.*“ Ekspertė siūlo GMO kategoriją lietuvių kalboje apibrėžti taip: „*tai organizmas, išskyrus žmones, kuriame genetinė medžiaga yra pakeista kitais būdais (gali būti ir kitu būdu)*“ *nei natūralus kryžminimasis ir (arba) natūrali rekombinacija. Arba: GMO – tai organizmas, išskyrus žmones, kuriame genetinė medžiaga yra pakeista kitu būdu nei natūralus kryžminimasis ir (arba) natūrali rekombinacija.* **2 ekspertas** mano, kad „*gal visai tiktų „nevyksta įprastos lytinės hibridizacijos būdu*“ (angl. k. „*does not occur*

³⁸ Byla C-442/09, *supra note* 37, 14 p.

³⁹ Biologinės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolas. *Valstybės Žinios*, 2013, Nr. 2-36.

⁴⁰ „genetically modified organism (GMO)“ means an organism, with the exception of human beings, in which the genetic material has been altered in a way that does not occur naturally **by mating** and/or natural recombination”;

⁴¹ Lietuvių kalbos žodynas, [žiūrėta 2014 12 22]. Internetinė prieiga: <http://www.lkz.lt> „ieškoti poros, rinktis į poras (apie paukščius, gyvulius). Paukščiai ir žvėrys nebeporuoja“.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Federal Ministry of Education and Research, [žiūrėta 2015 01 03], internetinė prieiga: <http://www.gmo-safety.eu/glossary.html>.

⁴⁴ Elektroniniu paštu apklausti du GMO ekspertų komiteto nariai ir du GMO valdymo priežiūros komiteto nariai apie GMO sąvoką (liet. k.) pagal Direktyvos 2001/18/EB taikymo tikslą ir mokslinę prasmę.

naturally by mating“). **3 eksperto** nuomone, „*esmė yra ne būdas, kuriuo ta medžiaga pakeičiama, o galutinis rezultatas, kuris negali natūraliai atsitikti*“, todėl gal reikėtų versti „*genetinė medžiaga yra pakeista taip, kaip negali atsitikti poruojantis ir/arba natūralios rekombinacijos būdu*“. Anot **4 eksperto**, žodžius „*kuris paprastai nepasitaiko poruojantis*“ (angl. „*in which the genetic material has been altered in a way that does not occur naturally by mating*“) reikėtų versti: „*kuris nebūdingas gamtiniam kryžminimuisi*“ arba gal geriau taip : „*kuris nepasitaiko vykstant gamtiniam kryžminimuisi*“.

Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo (AAĮ) 1 straipsnio 15 punkte įtvirtinta GMO sąvoka „*genetiškai modifikuotas organizmas – organizmas (išskyrus žmogų), kurio genetinė medžiaga yra taip pakeista ir įgijusi tokių savybių, kurios negalėtų atsirasti organizmui dauginantis natūraliu būdu*“⁴⁵ ne tik skiriasi nuo GMO sąvokos, įtvirtintos GMO įstatyme. AAĮ 22-1 straipsnyje įtvirtinta nuostata: „*veiklą, susijusią su genetiškai modifikuotais organizmais.[...], jų naudojimo valstybinį valdymą reglamentuoja, [...] Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas*“⁴⁶, vadinasi, taikant sisteminių teisės aiškinimo būdą, ir GMO apibrėžtis turi atitikti GMO įstatyme nustatytai sąvokai.

Anot R. Ragulskytės-Markovienės, „*Aplinkos apsaugos įstatymas yra programinio pobūdžio teisės aktas, įtvirtinantis nacionalinės aplinkos apsaugos politikos ir aplinkos teisės sistemos pagrindus, valstybinio aplinkos apsaugos valdymo sistemą.[...] Pripažįstant Aplinkos apsaugos įstatymo viršenybę prieš kitus aplinkos teisės aktus, būtų tikslinga pirmiausiai jame pačiame aiškiai apibrėžti*“⁴⁷ virš sektorinio reguliavimo priemonės, nekartoiant specialiais įstatymais nustatytų sąvokų. Be to, taikant sisteminių teisės aiškinimo būdą, GMO sąvokos apimtis GMO įstatyme ir Direktyvoje 2001/18/EB, kurią VN kaip ir kitas direktyvas turi įgyvendinti nacionalinėje teisėje, siekiant vienodo tikslo, apima nustatytus konkrečius genetinės modifikacijos metodus. Anot R. Ragulskytės-Markovienės, „*pagrindinis teisės derinimo tikslas – pašalinti skirtumus, kylančius iš valstybių narių teisės ir administracinių nuostatų. Teisės derinimas yra tarsi priemonė suderintai nacionalinei teisei ES mastu kurti*“⁴⁸.

Remiantis ESTT byla C-442-09, „*organizmo ir GMO sąvokos gali būti taikomos tik funkcionuojančiam vienetui, tai yra gyvam biologiniam vienetui. Nepakanka to, kad negyvos kukurūzų žiedadulkės turi transgeninę DNR ar transgeninius baltymus. Direktyvoje 2001/18*

⁴⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 5-75.

⁴⁶ GMO įstatymas, *supra note 29*.

⁴⁷ Ragulskytė-Markovienė R., *Aplinkos teisė, Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais*, Vilnius. Eugrimas, 2005, p. 113.

⁴⁸ *Ibid.*

pateikiami „organizmo“ ir „GMO“ apibrėžimai būtinais reiškia, kad turimą genetinę informaciją būtų galima konkrečiai perduoti atitinkamam gavėjui dėl rekombinacijos⁴⁹. Direktyvos 2001/18/EB 4 konstatuojamoje dalyje įtvirtinta: „gyvi organizmai, neatsižvelgiant į tai, ar jie į aplinką yra išleidžiami dideliais ar mažais kiekiais eksperimento tikslais ar kaip komerciniai produktai, gali aplinkoje daugintis ir kirsti nacionalines sienas, taip darydami poveikį ir kitoms valstybėms narėms“⁵⁰. Remiantis teismų praktika, ETT byloje C-442-09 „šioje direktyvoje įtvirtinti lemiami kriterijai, kurie taikomi kartu, atrodo yra gyvybingumas ir vaisingumas, o ne tik DNR, nebegalinties natūraliai daugintis savarankiškai, perdavimas“⁵¹.

Slovėnijos Genetiškai modifikuotų organizmų valdymo įstatyme⁵² GMO yra „organizmas, išskyrus žmogų, ar mikroorganizmas, kuriame genetinė medžiaga pakeista tokiomis procedūromis, kurios pakeičia medžiagą skirtingai nei natūraliomis sąlygomis kryžminantis ar rekombinacijos būdu“⁵³. Šio įstatymo 4 str. 4 d. reglamentuotos genetinės medžiagos pakeitimo procedūros.

Kaip teigia Du Li, pagrindinė problema – nustatyti supratimą apie GMO sąvoką ir susijusias genetines modifikacijas. Pavyzdžiui, pagal Kanados sveikatos supratimą GMO laikomas ir „naujas maisto produktas“⁵⁴. Tai apibrėžiama kaip organizmas, kuriame genetinė medžiaga ne tik buvo pakeista genų inžinerijos metodais, bet ir mutagenezės metodu, kuris apima ir organizmo ląstelių poveikį išoriniais veiksniais (pvz., UV šviesa, tam tikromis cheminėmis medžiagomis), siekiant sukelti genetinės medžiagos pokyčius⁵⁵. Tačiau GMO sąvokos apibrėžtis ES neapima tokių organizmų, kuriuose genetinė medžiaga buvo natūraliai pakeista, išskyrus genetinės modifikacijos metodus, naudojant rekombinantines nukleino rūgštis.

Atlikus GMO sąvokos apimties sistemine analizę ir atsižvelgiant į kitų šalių patirtį bei ekspertų nuomones, siūloma tikslinti GMO įstatymo GMO sąvokos apibrėžtį kartu nustatant modifikacijos metodus ir pakeisti AAĮ nustatant, kad GMO sąvoką – suprantama kaip apibrėžta GMO įstatyme. Siūloma apibrėžti ją taip: „Genetiškai modifikuotas organizmas (GMO) – organizmas, išskyrus žmogų, kuriame genetinė medžiaga pakeista genetinės modifikacijos metodais,

⁴⁹ Byla C-442/09, *supra note* 37, p. 10.

⁵⁰ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30.

⁵¹ Byla C-442/09, *op. cit.*

⁵² Slovėnijos genetiškai modifikuotų organizmų valdymo įstatymas (zakona ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi (uradno prečiščeno besedilo) (ZRGSO-UPB1) (Uradni list RS 23/2005 UPB-1 in 21/2010) [žiūrėta 2015 01 10]. Internetinė prieiga: http://www.biotechnology-gmo.gov.si/gensko_spremenjeni_organizmi/index.html.

⁵³ *Ibid*, 4 str. 3 d. „V skladu s slovensko zakonodajo je "GSO organizem, z izjemo človeka, ali mikroorganizem, katerega genski material je spremenjen s postopki, ki spreminjajo ta material drugače kot s to poteka v naravnih razmerah s križanjem ali rekombinacijo."

⁵⁴ Du L., *supra note* 15, Health Canada, *Genetically Modified (GM) Foods and Other Novel Foods*, online: Health Canada <<http://www.hc-sc.gc.ca/fn-an/gmf-agm/index-eng.php>>. „GMO is considered as a class of „novel food“.

⁵⁵ *Ibid*.

nustatytais šioje dalyje, tai yra kitu būdu nei natūralus kryžminimasis ir/ar natūrali rekombinacija“, sąvoką „organizmas“ apibrėžiant „bet kuris biologinis vienetas, galintis replikuotis ar perduoti savo genetinę medžiagą“ ir nustatyti genetinės modifikacijos metodus: „ Genetinės modifikacijos metodai:

1) rekombinantinių nukleorūgščių gavimo metodai, kuriuos taikant nukleorūgštys už ląstelės ribų įterpiamos į virusus, bakterijų plazmidės ar kitas vektorių sistemas, kurių dėka rekombinantinių nukleorūgščių molekulės įterpimos į šeimininką (recipientą), kuris šių molekulių neturėjo, bet kuriame jos gali būti palaikomos ir atgaminamos;

2) metodai, įskaitant mikroinjekcijas, makroinjekcijas ir mikrokapsuliuojimą, kuriais į organizmą tiesiogiai įterpiama ne pačiame organizme paruošta paveldimoji medžiaga;

3) ląstelių suliejimo (įskaitant protoplastų suliejimą) ar hibridizacijos metodai, kai gaunamos naujos gyvos ląstelės su naujais paveldimos genetinės medžiagos deriniais, suliejant dvi ar daugiau ląstelių tokiais metodais, kurie natūraliai gamtoje neegzistuoja.“

1.3 Genetiškai modifikuotų organizmų sąvokos kilmė

Biologinės įvairovės konvencijos⁵⁶ (BĮK) sutartimi pripažįstama biologinės įvairovės vertė ir išsaugojimo tikslas, kaip „bendro žmonijos intereso“. BĮK yra pirminė Kartachenos biosaugos protokolo (Protokolas)⁵⁷ sutartis, kurios 8 straipsnis ragina šalis kontroliuoti, valdyti ir reguliuoti gyvų GMO keliamą riziką. Šio straipsnio g punkte numatyta įgyvendinti priemonės, susijusias su gyvais organizmais, kurie išskirti biotechnologijų procese ir kurie gali turėti neigiamas ekologines pasekmes, turinčias įtakos biologinės įvairovės išsaugojimui ir žmonių sveikatai. Remiantis BĮK 2 straipsniu biotechnologija reiškia „bet kurią technologiją, susijusią su biologinių sistemų, gyvų organizmų arba darinių iš jų naudojimu produkcijos arba procesų gamybai, perdirbimui, konkrečių jų panaudojimu“⁵⁸.

⁵⁶ Biologinės įvairovės konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr.69-1662.

⁵⁷ Protokolas, *supra note* 39.

⁵⁸ BĮK, *op. cit.*, 2 str.

1.4 Genetiškai modifikuoto organizmo, biosaugos ir aplinkos sąvokų santykis

1.4.1 Biosaugos ir genetiškai modifikuoto organizmo sąveika

Sąvoka „biosauga“ yra dviejų sudurtinių žodžių „bio“ ir „sauga“ junginys. Tarptautinių žodžių žodyne sąvokos „bio“ reikšmė: „*bio... [gr. bios — gyvybė, gyvenimas]*, sudurtinių žodžių pirmoji dalis, reiškianti sąsają su gyvenimu, pvz., gyvybės procesais, pvz., biosfera; reikšme atitinka žodį „*biologinis*“⁵⁹. Pagal LKŽe „*biologija mokslas apie gyvųjų būtybių raidą, sandarą, funkcijas, savitarpio santykius ir jų ryšius su išorine aplinka*“⁶⁰. Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka *biologija* [bio + logija], mokslas apie gyvybę, jos dėsnius⁶¹. Terminų banke sąvoka „*sauga* – teisinių, techninių, technologinių, higienos ir kitokių priemonių, kuriomis užtikrinama žmonių ir aplinkos apsauga nuo žalingo įvairių veiksnių veikimo, visuma“⁶².

Be to, remiantis BĮK, sąvoka „*gyvieji modifikuoti organizmai*“ apibrėžta Protokolo 3 straipsnio g dalyje: „*gyvasis modifikuotas organizmas*“ – bet kuris gyvas organizmas, turintis naują genetinę medžiagą, gautą taikant šiuolaikinę biotechnologiją“⁶³. Tai reiškia, kad į Protokolo taikymo sritį nepatenka tie GMO kaip produktai ar esantys kituose produktuose, kurie yra „negyvi“, tai yra perdirbti (perdirbtas maistas, perdirbti pašarai, ingredientai) ir kuriuos ES reglamentuoja Reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 leidimų tvarka, o patenka tik tie GMO kaip produktai, kurie yra „gyvi“, galintys perduoti ar atkurti genetinę medžiagą.

Sąvokos „*gyvojo modifikuoto organizmo*“ esmę perteikia nuostatos „*naujas genetinės medžiagos darinys*“ ir „*šiuolaikinės biotechnologijos*“⁶⁴. Protokolo 3 straipsnis apibrėžia nuostatos „*šiuolaikinės biotechnologijos*“ („*modern biotechnology*“) reikšmę⁶⁵, kuri apima genetinę modifikacijos metodus naudojant rekombinantines nukleino rūgštis. Darytina išvada, kad BĮK

⁵⁹ Tarptautinių žodžių žodynas, [žiūrėta 2014 09 10]. Internetinė prieiga: <http://www.zodziai.lt>.

⁶⁰ Lietuvių kalbos žodynas, *supra note* 41.

⁶¹ Tarptautinių žodžių žodynas, *op. cit.*

⁶² Valstybinė lietuvių kalbos komisija, terminų bankas [žiūrėta 2014 09 10]. Internetinė prieiga: <http://terminai.vlkk.lt>

⁶³ Protokolas, *supra note* 39, p. 3. Kartu su kategorija „gyvasis modifikuotas organizmas“ reikia žiūrėti: „h) „gyvasis organizmas“ – bet koks biologinis darinys, galintis perduoti genetinę medžiagą ar daugintis, įskaitant sterilius organizmus, virusus ir viroidus;

i) „šiuolaikinė biotechnologija“ – tai:

a) *in vitro* nukleino rūgščių metodai, įskaitant rekombinantinę dezoksiribonukleino rūgštį (DNR) ir tiesioginį nukleino rūgščių įterpimą į ląsteles ar organoidus arba

b) skirtingų taksonominių šeimų organizmų ląstelių suliejimas, kuriuo įveikiamos gamtinės ir fiziologinės dauginimosi ar rekombinacijos kliūtys ir kuris nenaudojamas tradiciniuose dauginimo ir atrankos metoduose.“

⁶⁴ Kartachenos biosaugos protokolo internetinė svetainė, [žiūrėta 2014 10 05]. Internetinė prieiga: https://bch.cbd.int/protocol/e-training_RA_slide11.shtml "Living modified organism" means any living organism that possesses a novel combination of genetic material obtained through the use of modern biotechnology.

⁶⁵ Protokolas, *op. cit.*, p.50.

reguliuoja visas biotechnologijas, o Protokolo nuostatos taikomos tik šiuolaikinėms biotechnologijoms. Todėl itin svarbu atkreipti dėmesį į tai teikiant informaciją visuomenei ir didinant jos sąmoningumą šioje srityje. Tai puikiai iliustruoja Protokolo internetinėje svetainėje pateiktas pavyzdys.⁶⁶

Darytina išvada, kad GMO yra gyvi modifikuoti organizmai, kurie gali turėti neigiamą poveikį aplinkai, žmonių sveikatai ir biologinės įvairovės išsaugojimui, o biosauga – tai pastangos mažinti šiuolaikinės biotechnologijos ir jos produktų galimą riziką įskaitant priemones, skirtas užtikrinti saugų gyvųjų GMO tarpvalstybinį judėjimą. Tai tie patys GMO, kuriuos ES reglamentuoja Direktyva 2001/18/EB ir patvirtina anksčiau šiame darbe nagrinėta ESTT praktika bei mokslininkų nuomonė.

Visa biosaugos samprata bei GMO reguliavimas pagrįsti atsargumo principu. Tą patvirtina iš Protokolo konteksto suvokiama „biosaugos“ sąvoka – „*saugos priemonės, kuriomis siekiama reguliuoti, valdyti ar kontroliuoti riziką, susijusią su gyvųjų modifikuotų organizmų, atsirandančių taikant šiuolaikinę biotechnologiją, išleidimu ir naudojimu, kuris gali turėti neigiamą poveikį aplinkai, kuris gali turėti įtakos biologinės įvairovės išsaugojimui ir tausiam naudojimui taip pat atsižvelgiant į riziką, žmonių sveikatai*“⁶⁷. Tą patį aspektą nurodo ES GMO reguliavimo teisė. Direktyvos 2001/18/EB preambulės 8 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „rengiant šią direktyvą buvo atsižvelgta į atsargumo principą, į šį principą turi būti atsižvelgta ir ją įgyvendinant“⁶⁸. Tai patvirtina ir teismų praktika, pavyzdžiui Bendrojo teismo byloje T-240/10 pabrėžiama, kad „*pagal Sąjungos teisę leidimo tiekti į rinką [.....] genetiškai modifikuotus organizmus (GMO) tvarka grindžiama atsargumo principu ir ypač principu, pagal kurį šie organizmai arba produktai, kuriuose jų yra, gali būti išleisti į aplinką arba patiekti į rinką tik jeigu jiems išduotas leidimas, suteiktas siekiant juos*

⁶⁶Protokolo internetinė svetainė, *supra note* 64, [žiūrėta 2014 10 05]. Internetinė prieiga: https://bch.cbd.int/protocol/e-training_RA_slide12.shtml **Question:** Is fermentation mediated by bacteria for the production of wine considered a tool of modern biotechnology? **Answer:** No. Fermentation in itself is a "biotechnology" tool but it is not considered "modern biotechnology" because it does not involve the use of *in vitro* nucleic acid or cell fusion. Note, however, that if the bacteria used in the fermentation were modified through DNA techniques, the bacteria themselves were produced through "modern biotechnology" and are LMOs.

⁶⁷ *Ibid.*, [žiūrėta 2014 10 02]. Internetinė prieiga: http://bch.cbd.int/protocol/e-training_RA_slide10.shtml There is no internationally accepted definition for "Biosafety" and, in fact, it can be understood in different ways. This slide attempts define Biosafety in the context of the Protocol. Safety measures aimed at regulating, managing or controlling the risks associated with the use and release of living modified organisms resulting from modern biotechnology which are likely to have adverse environmental impacts that could affect the conservation and sustainable use of biological diversity taking also into account the risks to human health.

⁶⁸ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30.

naudoti konkrečiu tikslu ir konkrečiomis sąlygomis, prieš tai atlikus kiekvieno konkretaus atvejo mokslinį rizikos vertinimą⁶⁹.

Be to, atsargumo principas įtrauktas ir į skirtingas Protokolo nuostatas (10 str. 6 d.; 11 str. 8 d.), kurios, priimant sprendimus dėl gyvųjų GMO importo, remiasi pagrindiniais atsargumo principo elementais, pavyzdžiui „mokslinio pagrindo nebuvimu“, „nepakankama tam tikra mokslinė informacija ir žinios“⁷⁰.

1.4.2 Genetiškai modifikuoto organizmo ir aplinkos santykis

Sąvoka „aplinka“ pagal LKŽe geografinė aplinka, tai yra „visuma gamtinių sąlygų, kuriose kas nors vyksta ir veikia“⁷¹. AAĮ sąvoka „aplinka“ – tai „gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalų, gyvūnų, organinių ir neorganinių medžiagų, antropogeninių komponentų) visuma bei juos vienijančios natūraliosios ir antropogeninės sistemos“⁷².

E. Monkevičius teigia, jog „gamtinės aplinkos reikšmė visuomenės gyvenime suponuoja reikalavimus ir uždavinius saugoti žemę ir gamtos išteklius nuo bet kokio žalingo poveikio arba pažeidimo ir taip užtikrinti mūsų visuomenės ir ateities kartų saugų egzistavimą bei darnų vystymąsi⁷³“. Anot G. Gaidžio, „pagrindinės ir principinės aplinkos apsaugos nuostatos yra suformuluotos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 ir 54 straipsniuose.[...] taip pat apibrėžtos pagrindinės Lietuvos valstybės aplinkos apsaugos politikos kryptys⁷⁴“. „Aplinkos politikos vaidmuo sustiprėjo įsigaliojus Lisabonos sutarčiai“⁷⁵, teigia R. Ragulskytė-Markovienė ir išskiria kaip vieną iš esminių aplinkos politikos principų – aukšto lygio aplinkos apsaugą, kuri neatsiejama nuo darnaus vystymosi. Anot M. Lee, „teismas padarė išvadą, kad „aukšto lygio apsauga“ nebūtinai turi būti aukščiausias apsaugos lygis, kuris yra techniškai įmanomas. Apibrėžti aukštą apsaugos lygį yra

⁶⁹ Byla T-240/10: 2013 m. gruodžio 13 d. Bendrojo Teismo (pirmoji išplėstinė kolegija) Vengrija prieš Europos Komisiją. Sprendimas: OL C 39, 08.02.2014, p.16.

⁷⁰ Protokolas, *supra note* 39, 10 str. „6. Mokslinio pagrindimo nebuvimas dėl nepakankamos tam tikros mokslinės informacijos ir žinių apie gyvojo modifikuoto organizmo galimo neigiamo poveikio mastą biologinės įvairovės išsaugojimui ir tausiam jos naudojimui importuojančioje Šalyje, atsižvelgiant ir į riziką žmogaus sveikatai, netrukdo tai Šaliai atitinkamai priimti sprendimą dėl 3 dalyje nurodyto gyvojo modifikuoto organizmo importo, siekiant išvengti ar kuo labiau sumažinti tokį galimą neigiamą poveikį.“

⁷¹ Lietuvių kalbos žodynas, *supra note* 41.

⁷² AAĮ, *supra note* 45, 1 str. 1 d.

⁷³ Monkevičius, E. Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčiuose. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 37-50, p.37.

⁷⁴ Gaidys, G. Žmogaus teisė į sveiką aplinką: šios teisės atsiradimo ir formavimosi teisinės prielaidos Europos Sąjungoje. *Jurisprudencija*. 2007, 3(93), p. 1.

⁷⁵ Ragulskytė-Markovienė, R. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. *Teisė*, 2011, 78, p.97.

politinė užduotis nustatant priimtina rizikos lygį[...], paliekant sprendimų priėmėjams plačią diskreciją⁷⁶. Rizikai išvengti skirtas atsargumo principas, kuris ETT sprendimuose dažnai vartojamas šalia preventyvinių veikslių principo. Anot R. Ragulskytės – Markovienės, „manyta, kad teisingas teiginys, jog nors abu principai turi skirtingų aspektų (atsargumo principas skirtas rizikai išvengti, prevencinių veikslių principas – užkirsti kelią konkrečiam pavojui), tačiau šių principų funkcija yra vienoda: žalos aplinkai turi būti išvengta kuo anksčiau, todėl kuo anksčiau turi būti imamas atitinkamų priemonių“⁷⁷.

GMO įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta sąvoka „apgalvotas išleidimas į aplinką“, tai yra jų „sąmoningas perkėlimas į aplinką netaikant specifinių priemonių, ribojančių to organizmo (organizmų) sąlytį su gyventojais ar aplinka, užtikrinančių gyventojų saugą ir aplinkos apsaugą“⁷⁸. Pagal nustatytus nacionalinės teisės aktus dėl GMO išleidimo į aplinką ir ES teisės aktus dėl GMO tiekimo rinkai visais atvejais pirmą kartą išleidžiant GMO reikia gauti leidimą dėl veiklos. Vienas iš reikalavimų leidimui gauti apgalvotai išleisti GMO į aplinką ar tiekti rinkai yra rizikos aplinkai vertinimas⁷⁹. Direktyvos 2001/18/EB preambulės 19 dalyje pabrėžiama, kad dar prieš išleidžiant GMO į aplinką kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti visuomet įvertinta rizika aplinkai bei atsižvelgta į GMO sąveiką su aplinka ilgalaikio poveikio kontekste.⁸⁰

1.4.3 Informacija apie aplinką

LKŽe sąvoka „informacija“ – žinios, nurodymai, paaiškinimai.⁸¹

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25, 33, 35 ir 36 straipsnių nuostatos garantuoja Lietuvos piliečių: teisę į informaciją, į žodžio laisvę, teisę burtis į draugijas, peticijos teisę, teisę kreiptis į teismą – tai teisės, kurių garantavimas turėtų užtikrinti veiksmingą visuomenės dalyvavimą. Siekiant užtikrinti veiksmingą visuomenės dalyvavimą GMO srityje, būtina nustatyti teisę į informaciją, teisę dalyvauti ir teisę kreiptis į teismus.

Anot M. Kiškio, „žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su žmogaus galimybe gauti iš įvairių šaltinių informaciją, tarsi rodytų šios laisvės vietą pagrindinių teisių ir

⁷⁶ Lee, M., *EU Environmental law, governance and decision-making*, 2014, United Kingdom by Hart Publishing Ltd 16 c Title.

⁷⁷ Ragulskytė-Markovienė R., *supra note 47*, p.46.

⁷⁸ GMO įstatymas, *supra note 29*.

⁷⁹ *Ibid.*, 2 straipsnio 15 dalyje „Rizikos aplinkai vertinimas – tiesioginės arba netiesioginės, greitos arba uždelstos rizikos, kurią žmonių sveikatai ir aplinkai gali kelti apgalvotai į aplinką išleisti ar tiekti rinkai genetiškai modifikuoti organizmai, įvertinimas.“

⁸⁰ Direktyva 2001/18/EB, *supra note 30*.

⁸¹ Lietuvių kalbos žodynas, *supra note 41*.

laisvių sistemoje. Ši teisė viena iš svarbiausių garantijų, kad bus gerbiamos ir kitos teisės bei laisvės, kitaip sakant, veiksmingas informacijos teisės įgyvendinimas laiduoja sėkmingą kitų pagrindinių teisių įgyvendinimą⁸².

Orhuso konvencijos 2 straipsnio 3 dalis (a) punktas apibrėžia „aplinkos informacijos“ sąvoka: „Informacija apie aplinką“ – bet kokia rašytinė, vaizdo, garso, elektroninė ar kitokia materialia forma saugoma informacija apie: a) aplinkos elementų, tokių kaip oras ir atmosfera, vanduo, dirvožemis, žemė, kraštovaizdis ir gamtinės vietovės, būklę, biologinę įvairovę ir jos sudedamąsias dalis, įskaitant genetiškai modifikuotus organizmus, bei šių elementų sąveiką⁸³.

AAĮ, kuris, Lietuvos mokslininkų nuomone, ne kartą įvardintas kaip pagrindinis aplinkos teisės aktas⁸⁴, nustatyta „informacijos apie aplinką“ sąvoka, kuri apima „biologinę įvairovę ir jos komponentus, įskaitant genetiškai modifikuotus organizmus“⁸⁵. Šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 1 punktu nustatoma visuomenės teisė į informaciją apie aplinką, vadinasi, ir apie gyvuosius GMO, nes jie yra „biologinės įvairovės komponentai“, kaip teigiama Orhuso konvencijos vadove⁸⁶, taip pat teisė kreiptis į teismą dėl teisės gauti informaciją apie aplinką pažeidimus ir teisė suinteresuotai visuomenei kreiptis į teismą dėl viešo intereso gynimo.

Vienas iš aspektų siejančių „GMO“ ir „aplinkos“ sąvokas – rizikos aplinkai vertinimas. Atlikus teisės aktų analizę, atsargumo principu pagrįsta visa biosaugos samprata ir genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimas, o tai teisinis pagrindas išankstiniam rizikos vertinimui. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju prieš išduodant leidimą išleisti į aplinką genetiškai modifikuotą organizmą turi būti atliktas rizikos aplinkai ir žmonių sveikatai vertinimas.

⁸² Kiškis M., et al. Teisės informatika ir informatikos teisė : vadovėlis. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2006. 267 p., ISBN 9955190485.

⁸³ Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 73-2572.

⁸⁴ Ragulskytė-Markovienė R., *supra note 47*, p. 111-112 „Aplinkos apsaugos įstatymas laikomas pagrindiniu, bendro pobūdžio teisės aktu, o šalia jo priimami teisės aktai, reguliuojantys atskirų aplinkos apsaugos objektų naudojimo ir apsaugos santykius.[...]Aplinkos apsaugos įstatymas yra programinio pobūdžio teisės aktas, įtvirtinantis nacionalinės aplinkos apsaugos politikos ir aplinkos teisės sistemos pagrindus, valstybinio aplinkos apsaugos valdymo sistemą.[...]>Pripažįstant Aplinkos apsaugos įstatymo viršenybę prieš kitus aplinkos teisės aktus,[...], t. y. pirmiausia priimami teisės aktai, reguliuojantys valdymo santykius, o paskui mėginama su jais derinti Aplinkos apsaugos įstatymą. Tai laikytina teisinio reguliavimo trūkumu.“

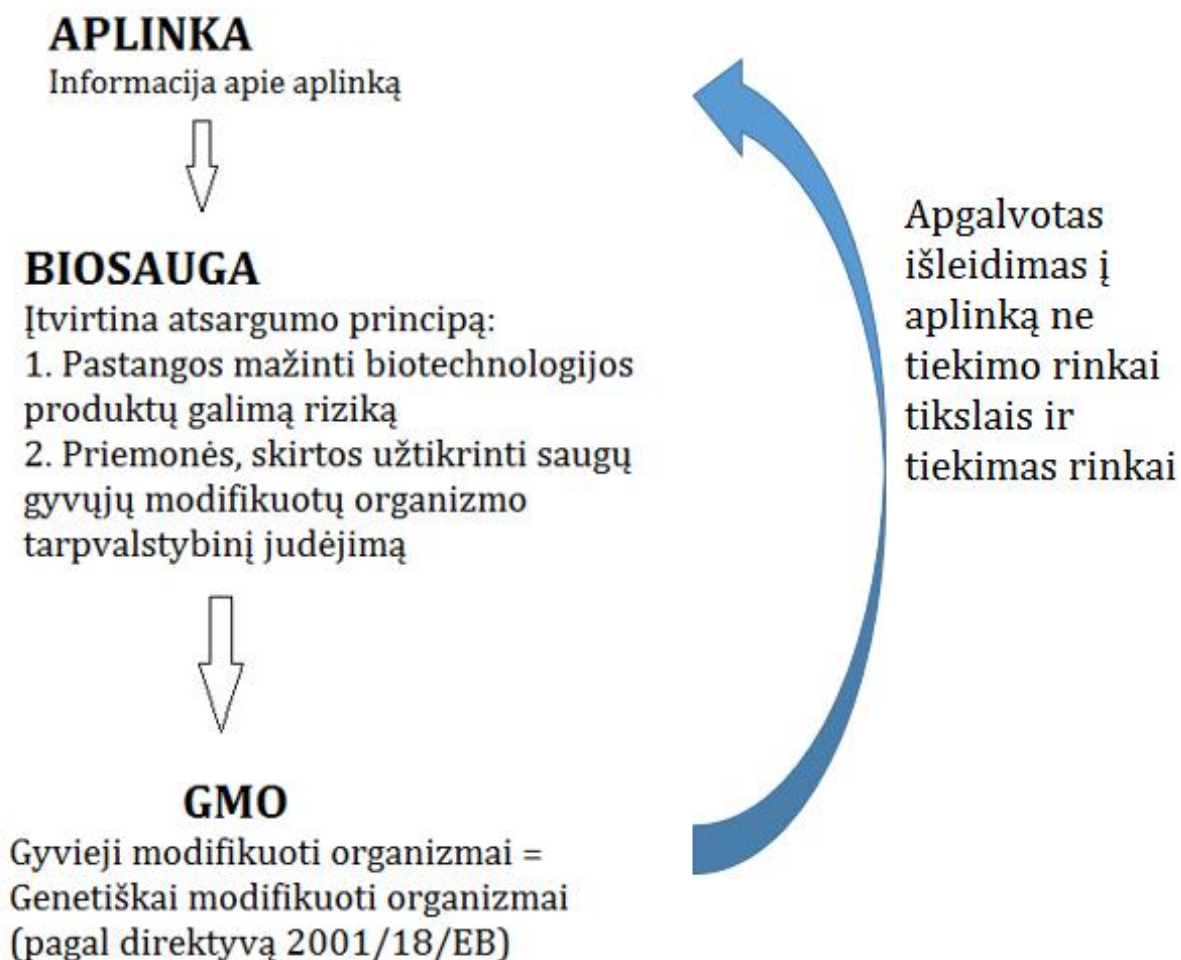
⁸⁵ AAĮ, *supra note 45*, 1 str. 11 d.

⁸⁶The Aarhus Convention an Implementation Guide [žiūrėta 2015 01 10], internetinė prieiga: www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/acig.pdf “Biological diversity and its components, including genetically modified organisms” requires a more complex explanation. Article 2 of the Convention on Biological Diversity gives the following definition of biological diversity: “the variability among living organisms from all sources including, inter alia, terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and the ecological complexes of which they are part; this includes diversity within species, between species and of ecosystems”. Biodiversity includes, but is not limited to, ecosystem diversity, species diversity and genetic diversity. In addition, tangible entities identifiable as a specific ecosystem (a dynamic complex of plant, animal and micro-organism communities and their non-living environment interacting as a functional unit⁸³), are considered components of biodiversity”.

Kitas aspektas, kuris sieja „GMO“, „aplinkos“ ir „biosaugos“ sąvokas yra visuomenė, turinti teisę į informaciją apie aplinką, tai yra į informaciją ir apie gyvąjį GMO, kaip biologinės įvairovės sudedamąją dalį, bei į jų sąveiką su kitais aplinkos elementais, įskaitant valstybinių institucijų taikomas aplinkos apsaugos priemones – biosaugos priemones.

Apibrėžiant genetiškai modifikuoto organizmo, kaip gyvojo modifikuoto organizmo, biosaugos ir aplinkos sąvokų santykius, atskleistas siekis apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą, užtikrinant visuomenės teisę į saugią aplinką ir visuomenės teisę gauti informaciją apie aplinką, t. y. informaciją apie genetiškai modifikuotus organizmus, kaip biologinės įvairovės sudedamąją dalį, bei jų sąveiką su kitais aplinkos elementais, ir saugos priemones, kuriomis siekiama reguliuoti, valdyti ar kontroliuoti riziką, susijusią su gyvųjų modifikuotų organizmų išleidimu į aplinką.

VISUOMENĖS TEISĖ Į SAUGIĄ APLINKĄ IR TEISĖ GAUTI INFORMACIJĄ APIE APLINKĄ

2. VISUOMENĖS INFORMAVIMAS APIE SPRENDIMŲ PRIĖMIMĄ GENETIŠKAI MODIFIKUOTŲ ORGANIZMŲ SRITYJE

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnyje nustatyta, kad „Lietuvos valstybę kuria Tauta“⁸⁷. E. Monkevičiaus teigia: „Lietuvos valstybę sudaro jos visuomenė [...], tai akivaizdu, kad išimtinės valstybės nuosavybės teise priklausančių žemės ir kitų gamtos objektų bei išteklių racionalus naudojimas ir apsauga yra visos visuomenės, t. y. viešasis, interesas“⁸⁸.

Orhuso konvencijoje visuomenė apibrėžta kaip „vienas arba daugiau fizinių ar juridinių asmenų ir pagal nacionalinius įstatymus ar praktiką jų asociacijos, organizacijos arba grupės.“⁸⁹

Anot A. Urmono, informavimas yra vienas iš gero administravimo principų ir su juo susijusi pareiga neklaidinti, pareiga paaiškinti, nes institucija turi paaiškinti, kaip ir kodėl atlieka konkrečius veiksmus, ir pareiga pagrįsti.⁹⁰

Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 79 dalimi nustatyta, kad „visuomenės informavimas – viešosios informacijos teikimas visuomenei“⁹¹. Šio įstatymo 42 straipsniu nustatyta pareiga teikti informaciją, o 6 straipsnis įtvirtina kiekvienam asmeniui teisę gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų. Šio straipsnio 6 dalis įtvirtina nuostatą, kad šių institucijų viešoji informacija yra nemokama ir teisę joms imti mokestį „tik už paslaugas ir patarnavimus, susijusius su teikiamos informacijos paieška, informacijos ar dokumentų dauginimu (kopijavimu). Šis mokestis negali būti didesnis už realias informacijos pateikimo sąnaudas“⁹². Šio įstatymo 2 straipsnio 74 dalyje viešoji informacija apibūdinama, kaip „informacija, skirta viešai skleisti [...] taip pat informaciją, kuri pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti viešai skleidžiama“⁹³.

Visuomenės informavimas neatsiejamas nuo teisės gauti informaciją. Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“⁹⁴. Anot E. Žiobienės, „ši norma garantuoja žmogaus subjektines teises ir laisves. Ji saugo visą komunikacijos procesą, kartu ir visuomenės informavimo priemonių teisę nekliudomoms ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“⁹⁵.

⁸⁷ Konstitucija, *supra note* 2.

⁸⁸ Monkevičius, E., *supra note* 73, p. 40.

⁸⁹ Orhuso konvencija, *supra note* 83, 2 str. 4 d.

⁹⁰ Urmonas, A., Socialiniai pokyčiai ir policijos subjektiškumas. *Jurisprudencija*. 2002, 36(28): 13-24, p. 20.

⁹¹ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2006, Nr. 82-33254.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ Konstitucija *op. cit.*

⁹⁵ Žiobienė, E., Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22), 91-994-99, p. 1.

2.1 Teisiniai pagrindai valstybės institucijoms priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką

Orhuso konvencijos kontekste sąvoka „sprendimas“ remiantis Orhuso konvencijos pažyma reiškia „valstybės institucijos sprendimą“⁹⁶.

Valstybės ES pagal Direktyvos 2001/18/EB 4 str.⁹⁷ turi paskirti atsakingą instituciją (institucijas) ir sukurti nacionalinę biosaugos sistemą, kuri užtikrintų sprendimų priėmimą ir keitimąsi informacija tarp VN kompetentingų institucijų bei įgyvendinti Direktyvos 2001/18/EB reikalavimus, įskaitant reikalavimus visuomenės informavimui ir dalyvavimui.

Protokolu susitariančioms šalims inicijuotas sprendimų priėmimo mechanizmas ir dviejų rūšių keitimosi informacija mechanizmas: **per išankstinę pranešimų nagrinėjimo tvarką** (7 str.); ir remiantis ženklavimo tvarka (18 str. 2 d.).

Direktyva 2001/18/EB nustato ne tik GMO įteisinimo procedūras, bet ir „žingsnis po žingsnio“ principą – kiekvieno konkretaus GMO galvoto išleidimo į aplinką atveju. Šis principas įtvirtintas Direktyvos 2001/18/EB preambulės 24 dalyje: „GMO perkelti į aplinką reikėtų pagal „žingsnis po žingsnio“ principą. Tai reiškia, kad GMO ribojimas mažinamas ir jų išleidimo mastai didinami palaipsniui, žingsnis po žingsnio, ir tik tada, jei, įvertinus ankstesnę poveikį žmonių sveikatai ir aplinkos apsaugai, nustatoma, kad galima daryti kitą žingsnį“⁹⁸. Žingsnis po žingsnio principas susijęs su **rizikos aplinkai vertinimu**, nes neįvertinus ankstesnio pavojaus, negalima žengti kito žingsnio, be to negalima įvertinti pavojaus apskritai, norint nustatyti objektyvią ir teisingą informaciją reikia vertinti konkretaus GMO pavojų (atsižvelgiant į mokslinius tyrimus pagal B dalį). Todėl **kiekvieniu konkrečiu atveju**, prieš išduodant leidimą išleisti į aplinką GMO turi būti atliktas rizikos aplinkai ir žmonių sveikatai vertinimas. Be to, atsargumo principas reikalauja **išankstinio rizikos vertinimo**. Tai patvirtina ir mokslininkų nuomonė, anot R. Ragulskytės – Markovienės, „atsargumo principas skirtas rizikai išvengti.“⁹⁹

Apibendrinant, Protokolo ir Direktyvos 2001/18/EB teisinis pagrindas – atsargumo principas, kuris tiesiogiai susijęs su rizikos aplinkai vertinimu. Pagrindiniai rizikos aplinkai

⁹⁶ Orhuso konvencijos pažyma, *supra note* 8, p.6.

⁹⁷ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Ragulskytė-Markovienė R., *supra note* 47, p. 46. „Tai, kad atsargumo principas tiesiogiai EB sutartyje buvo įtvirtintas vėliau nei prevencinių veiksmų principas, nėra pakankamas pagrindas teigti, kad tai yra du skirtingi principai. Neginčytina, kad abu principai turi skirtingų aspektų (atsargumo principas skirtas rizikai išvengti, prevencinių veiksmų principas – keliui konkrečiam pavojui užkirsti), tačiau šių principų funkcija yra vienoda: žalos aplinkai turi būti išvengta kuo anksčiau, todėl kuo anksčiau turi būti imamasi atitinkamų priemonių.“

vertinimo aspektai yra išankstinis GMO rizikos vertinimas ir kiekvienu konkrečiu atveju. Šiuos aspektus galima susieiti su tikslu iš anksto informuoti visuomenę ir kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti jai galimybę pareikšti savo nuomonę.

2.1.1 Aplinkos politikos principai

Remiantis BĮK požiūriu ir Rio deklaracijos 15 principu, Protokolas įtvirtina 1 straipsnyje atsargumo principą, kaip Protokolo tikslo teisinį pagrindą¹⁰⁰. Protokolas, įtvirtinantis biosaugos reikalavimus susitariančioms šalims, yra viena iš svarbiausių teisinių aplinkos apsaugos priemonių pasaulyje, padedančių apsaugoti biologinę įvairovę, dalyvaujant visuomenei, nuo galimo gyvųjų GMO, visuotinai žinomų kaip GMO, neigiamo poveikio. Direktyvos 2001/18/EB, kaip ir Protokolo, teisinis pagrindas – atsargumo principas, kuris skirtas išvengti rizikai ir nagrinėtas šio darbo 1 dalyje.

M. Lee išskiria penkis aplinkos (aplinkos apsaugos) politikos principus: aukšto lygio aplinkos apsaugos, atsargumo, prevencijos, žalos šaltinio ir teršėjas moka. Taip pat M. Lee pabrėžia, kad šie principai privalomi VN, kai jos įgyvendina ES teisę. Be to, „kaip ES administracija, valstybės narės principus naudoja gynybai, atsižvelgdamos į principus gina savo ieškinį“¹⁰¹. Aukšto lygio aplinkos apsaugos principą R. Ragulskytė-Markovienė išskiria kaip vieną iš esminių aplinkos politikos principų, kuris, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, neatsiejamas nuo darnaus vystymosi principo.¹⁰²

Darnaus vystymosi, aukšto lygio aplinkos apsaugos, atsargumo principai įtvirtinti daugelio VN strategijose ir nacionaliniuose GMO reguliavimo įstatymuose. Pavyzdžiui, Latvijos genetiškai modifikuotų organizmų apyvartos įstatymo 2 straipsnyje įtvirtintas aukšto lygio aplinkos apsaugos principas, 3 straipsnyje įtvirtintas darnaus vystymosi principas ir kt.¹⁰³, Atsargumo principas

¹⁰⁰ Protokolas, *supra note* 39, p. 1 str.

¹⁰¹ Lee, M. *supra note* 76, „But it is clear that whilst the courts assert a high level of defence, EU decisions can in theory be struck down on the basis of the principles. The principles are also binding on the Member States when they implement EU law. Like the EU administration, the Member States use the principles in defence, as well as having to defend their action against principles“.

¹⁰² Ragulskytė-Markovienė R., *supra note* 47, p. 46.

¹⁰³ Law of Republic of Latvia on circulation of genetically modified organisms. Text consolidated by Valsts valodas centrs (State Language Centre) with amending laws of: 18 June 2009 [shall come into force from 23 July 2009]; 1 December 2009 [shall come into force from 1 January 2010]; 16 December 2010 [shall come into force from 1 January 2011]; 21 June 2012 [shall come into force from 10 July 2012].

įtvirtintas Čekijos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų ir genetinių produktų naudojimo įstatymo 3 straipsnyje.¹⁰⁴

Tačiau ne visos šalys yra pagal Protokolą susitariančios šalys, todėl, kai nėra teisinio pagrindo reikalauti ne Protokolo šalių laikytis atsargumo principo, kuris yra šios sutarties teisinis pagrindas ir, kurio laikosi Protokolo šalys, gali kilti tarp šalių ginčai. Be to, šalys yra įsipareigojusios laikytis kitų sutarčių, kaip, pavyzdžiui, Pasaulio prekybos organizacijos, ir gali teikti pirmumą kitiems susitarimams. Anot Du Li, JAV ir Kanada griežtai pasisako prieš atsargumo principo taikymą GMO valdyme.¹⁰⁵

Anot M. Lee, „teismas padarė išvadą, kad „aukšto lygio apsauga“ nebūtinai turi būti aukščiausias apsaugos lygis, kuris yra techniškai įmanomas. Apibrėžti aukštą apsaugos lygį yra politinė užduotis nustatant priimtina rizikos lygį, [..], paliekant sprendimų priėmėjams plačią diskreciją“¹⁰⁶.

2.1.2 Genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką teisinio reguliavimo pagrindai

ES GMO apgalvotas išleidimas į aplinką reguliuojamas nuo 1990 metų, įsigaliojus 1990/220/EEB direktyvai dėl GMO apgalvoto išleidimo į aplinką, kurią 2001 metais pakeitė Direktyva 2001/18/EB¹⁰⁷. Daugelyje VN visuomenė labai susirūpinusi dėl GMO, ypač dėl GM augalų išleidimo į aplinką, kurie gali joje išplisti. Visuomenės spaudimas skatina didinti GMO išleidimo į aplinką saugos reikalavimus ir nuolat atnaujinti šios srities teisės aktus, nes eksperimentavimo su GMO reguliavimo kontrolės nebuvimas gali sukelti visuomenės priešišumą. Todėl, atsižvelgiant į visuomenės nuomonę, 2003 metais Direktyvą papildė tiesiogiai galiojantys Reglamentai (EB) Nr. 1829/2003¹⁰⁸ ir 1830/2003¹⁰⁹.

¹⁰⁴ Act of the Czech Republic, No. 78/2004 Coll., on the use of genetically modified organisms and genetic products „As amended by Act No. 346/2005 Coll., Act No. 124/2008 Coll., Act No. 227/2009 Coll., Act No. 281/2009 Coll., Act No. 18/2012 Coll. .

¹⁰⁵ Du L., *supra note* 15, p. 49.

¹⁰⁶ Lee, M. *supra not* 76.

¹⁰⁷ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30.

¹⁰⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. *OL L 268, 2003 m. specialusis leidimas*, 13 skyrius 32 tomas p. 432 – 454.

¹⁰⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas (EB) Nr.1830/2003 dėl genetiškai modifikuotų organizmų ir iš jų pagamintų maisto produktų ir pašarų susekamumo ir ženklinimo ir iš dalies pakeičiantis Direktyvą 2001/18/EB su paskutiniais pakeitimais, padarytais Reglamentu (EB) Nr. 1137/2008 2008 m Europos Parlamento ir 22 Tarybos dėl kai kurių teisės aktų, kuriems nustatyta dėl Tarybos sprendimo 1999/468 / EB steigimo sutarties 251 straipsnyje, atsižvelgiant į reguliavimo procedūrą su tikrinimu procedūrą skaičių (OL L. 311 21 11, 2008).

Dviejuose ES teisės aktuose – Direktyvoje 2001/18/EB ir Reglamente (EB) Nr. 1829/2003 – pateiktos nuostatos dėl GMO leidimų išdavimo prieš juos tiekiant rinkai, nustatyti moksliai pagrįsti galimo pavojaus žmonių sveikatai ir gyvūnų sveikatai bei aplinkai vertinimo standartai ir ženkinimo reikalavimai. Be to, Reglamente (EB) Nr. 1830/2003 nustatytos GMO susekamumo ir ženkinimo taisyklės.

GMO apgalvoto išleidimo į aplinką leidimų režimai ES¹¹⁰:

1. GMO apgalvotas išleidimas į aplinką ne tiekimo rinkai tikslais: mokslinių tyrimų tikslais (Direktyvos 2001/18/EB B dalis). Leidimą GMO išleisti į aplinką mokslinių tyrimų tikslais išduoda tos VN kompetentinga institucija, kurioje ši veikla siūloma.

2. GMO tiekimas rinkai auginimo tikslais:

1) tik komerciniam auginimui (Direktyvos 2001/18/EB C dalis). Pagal Direktyvą 2001/18/EB pranešėjas (įmonė, bendrovė) privalo pranešti VN kompetentingai institucijai, kurioje GMO bus pirmą kartą išleidžiamas. Toji šalis per 90 dienų parengia įvertinimo ataskaitą, siunčia ją EK ir kitoms VN. Visuomenė dėl vertinimo ataskaitos turi per 30 dienų pateikti pastabas ir komentarus Jungtinių tyrimų centro interneto svetainėje.¹¹¹

Pranešėjas siunčia EMST prašymą (dėl rizikos vertinimo), jei kuri nors VN prieštarauja vertinimo ataskaitai;

2) tik prekybai maisto produktais ir/ar pašarais (Reglamentas Nr. 1829/2003);

3) ir komerciniam auginimui ir prekybai maisto produktais ir/ar pašarais (Reglamentas Nr. 1829/2003).

GM maistui ir pašarams ir komerciniam auginimui leidimas išduodamas ES ir sprendimas taikomas visose VN. Pranešimas dėl GMO tiekimo rinkai turi būti pateiktas nacionalinėms valdžios institucijoms. Pranešimą pagal Reglamento Nr. 1829/2003 reikalavimus sudaro: 1) tikslo ir taikymo srities apžvalga; 2) visi susiję duomenys, moksliniai tyrimai ir rezultatų analizė; 3) stebėsenos planas; 4) pasiūlymas ženkinimui; 5) aptikimo metodas; 6) nurodymai dėl informacijos konfidencialumo.

Nacionalinė institucija per 14 dienų patvirtina pranešimo gavimą ir siunčia EMST rizikos vertinimui, kuri padarytą šio pranešimo santrauką (SNIF) pateikia visuomenei¹¹². EMST riziką vertina 6 mėnesius nuo pranešimo gavimo dienos ir savo parengtą mokslinę nuomonę, išskyrus

¹¹⁰Europos Komisijos GMO internetinė svetainė [žiūrėta 2015 02 02], Internetinė prieiga: http://ec.europa.eu/food/plant/gmo/authorisation/cultivation_commercialisation_en.htm.

¹¹¹Jungtinio tyrimų centro internetinė svetainė [žiūrėta 2015 02 02], Internetinė prieiga: http://gmoinfo.jrc.ec.europa.eu/gmc_browse.aspx.

¹¹² Europos Komisijos interneto svetainė, *op. cit.*

konfidencialią informaciją, paskelbia EMST leidinyje, kuris prieinamas visuomenei. Visuomenė dėl EMST nuomonės turi per 30 dienų pateikti pastabas ir komentarus EK interneto svetainėje.¹¹³ Prieš genetiškai modifikuoto produkto patvirtinimą EK konsultuojasi su visuomene dėl rizikos vertinimo (mokslinės nuomonės), kuri atlieka Europos maisto saugos tarnyba (EMST). Po konsultacijų EK su EMST analizuoja pastabas ir komentarus dėl poveikio mokslinei nuomonei.

Iš 28 VN, tik 9 VN: Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Prancūzija, Vokietija, Vengrija, Nyderlandai, Ispanija ir JK – iki 2011 metų turėjo realios praktinės patirties.¹¹⁴ Šių šalių atsakingos institucijos pagal nacionalinę GMO valdymo reguliavimo sistemą atliko rizikos aplinkai vertinimą ir buvo gavusios paraiškų dėl GMO išleidimo į aplinką, atliko savo teritorijose mokslinius tyrimus aplinkoje (GMO apgalvotas išleidimas į aplinką ne tiekimo rinkai tikslais), augino genetiškai modifikuotus kultūrinius augalus komercijos tikslais arba taikė aplinkos apsaugos priemones.

2.2 Tikslas – išankstinis ir veiksmingas visuomenės informavimo principas

ES vartojamos ir Direktyvoje 2001/18/EB apibrėžtos sąvokos „apgalvotas išleidimas į aplinką“, „tiekimas rinkai“¹¹⁵ Orhuso konvencijoje taip pat vartojamos, bet nėra apibrėžtos nei pirminiame Orhuso konvencijos tekste, nei GMO pakeitime, tik – Lucca gairėse¹¹⁶. Kartu su Orhuso konvencijos GMO pakeitimu įsigalios ne tik 6 bis straipsnis, bet ir pagal I bis priedą nustatytos sąlygos, kad kiekviena šalis turi numatyti ankstyvą ir veiksmingą informavimą ir visuomenės dalyvavimą prieš priimant sprendimus, ar apgalvotai išleisti GMO į aplinką ir tiekti rinkai.

6 bis straipsnio 1 dalyje nustatyti pagrindiniai principai, kaip teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse:

- 1) ankstyvas ir veiksmingas visuomenės informavimas; ir
- 2) ankstyvas ir veiksmingas visuomenės dalyvavimas.¹¹⁷

Taigi išankstinio informavimo principą valstybinės institucijos, atsakingos už sprendimų priėmimą dėl apgalvoto GMO išleidimo ir tiekimo rinkai, turi suprasti kaip prievolę, siekiant **informuoti visuomenę pradiname sprendimų priėmimo** procedūros etape. Praktiškai reiškia, kad

¹¹³ Europos Komisijos interneto svetainė, *supra note* 110.

¹¹⁴ Evaluation of the EU legislative framework in the field of cultivation of GMOs under Dir. 2001/18/EC and Reg'n (EC) No 1829/2003, and the placing on the market of GMOs as or in products under Dir. 2001/18/EC Final Report.

¹¹⁵ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 29, 2 str. 3 ir 4 d.

¹¹⁶ LUCCA gairės [žiūrėta 2015 10 15], 1 priedo 2 d. (d) ir (e) p., Internetinė prieiga: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/gmoguidelinesenglish.pdf>.

¹¹⁷ The Aarhus Convention an implementation guide, p. 164 [žiūrėta 2015 01 20], [interaktyvus], internetinė prieiga: <http://www.unece.org/env/pp/welcome.html>.

visuomenė turi būti informuota kuo greičiau, kai tik pranešimas pateikiamas viešosios valdžios institucijoms, pavyzdžiui, **viešu pranešimu** apie siūlomą veiklą.¹¹⁸

Veiksmingos informacijos principas, visų pirma reiškia, teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse, kad visuomenei turėtų būti pateikiama **lengvai prieinama** su būsima veikla susijusi informacija ir kad ji turi būti **suprantama**.¹¹⁹

Visuomenės išankstinio informavimo principas nustatytas ir kitame tarptautiniame susitarime. Derybų metu, siekiant išspręsti BĮK problemas dėl saugaus gyvųjų modifikuotų organizmų, atsiradusių taikant šiuolaikinę biotechnologiją ir galinčių turėti neigiamą poveikį biologinės įvairovės išsaugojimui ir darniam jos naudojimui, nuspręsta parengti Protokolo tekstą ir nustatyti „*tinkamą išankstinio pagrįsto sutikimo procedūrą*“¹²⁰, kuri taikoma prieš pirmąjį numatytą gyvųjų modifikuotų organizmų išleidimą į aplinką importuojančioje šalyje.

Šalys susitarė BĮK 19 straipsnio 3 dalimi dėl gyvųjų modifikuotų organizmų, kurie gali būti biotechnologijos produktas ir gali turėti neigiamą poveikį biologinės įvairovės apsaugai bei stabiliam naudojimui iš anksto susitarti „*galimai, protokolo forma*“ dėl atitinkamų procedūrų dėl nepavojingo jų perdavimo ir panaudojimo.¹²¹ Galima teigti, jog šis konkretus BĮK straipsnis rodo Protokolo kilmę. Protokole apibrėžtas **išankstinio priimančiosios šalies pagrįsto sutikimo procedūros**, įvežant gyvąjį modifikuotą organizmą iš kitos šalies, taikymas.¹²² Tai biosaugos reglamentavimo esmė. Be to, šalis, pirmą kartą priimdama sprendimą dėl tam tikrų gyvųjų GMO, privalo iš anksto tartis su visuomene remdamasi nacionalinių ar kitų teisės aktų nustatytais procedūromis, tai yra, kaip teigiama Protokolo 23 straipsnio 2 dalyje, „*šalys, remdamosi savo atitinkamais įstatymais ir kitais teisės aktais, priimdamos sprendimus dėl gyvųjų modifikuotų organizmų, tariasi su visuomene ir šių sprendimų rezultatus pavišina laikydamosi **konfidencialios informacijos reikalavimų pagal 21 straipsnį***“¹²³.

Tačiau ne visos šalys yra pagal Protokolą susitariančios šalys. Pavyzdžiui, JAV, kuri yra pagrindinė GMO kūrėja, gamintoja, importuotoja ir eksportuotoja pagal 2014 metų genetiškai modifikuotų pasėlių plotus, nėra pagal Protokolą susitariančioji šalis. Protokolo 24 straipsniu¹²⁴

¹¹⁸ Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairės, *supra note* 117.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Protokolas, *supra note* 39, 7 str.

¹²¹ BĮK, *supra note* 56.

¹²² Protokolas, *op. cit.*

¹²³ *Ibid.*, 21 str.

¹²⁴ Protokolas, *op. cit.*, p. 13. „1. Gyvųjų modifikuotų organizmų tarpvalstybinis judėjimas tarp šio Protokolo Šalių ir valstybių, kurios nėra šio Protokolo Šalys, turi atitikti šio Protokolo tikslą. Šalys gali sudaryti dvišales, regionines ir daugiašales sutartis ir susitarimus dėl tokio tarpvalstybinio judėjimo su valstybėmis, kurios nėra Protokolo Šalys. 2. Šalys skatina valstybes, kurios nėra šio Protokolo Šalys, prisijungti prie šio Protokolo ir pateikti atitinkamą informaciją

nustatyti **reikalavimai ir ne Protokolo šalims**. Ne Protokolo šalys, dalyvaujančios gyvųjų GMO tarpvalstybiniame judėjime, – privalo užtikrinti, kad veikla būtų vykdoma užkertant kelią arba sumažinant pavojų biologinei įvairovei, atsižvelgiant į riziką žmonių sveikatai, nors jos ir neprivalo laikytis išankstinio informavimo procedūros.

Apibendrinant galima teigti, kad visuomenei turėtų būti pranešta nustatyta informacija ankstyvame sprendimų priėmimo etape, kai visos pasirinkimo galimybės yra atviros ir kai visuomenė turi galimybę išreikšti savo nuomonę ir tinkamu laiku dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

2.3 Visuomenės informavimas ir konsultavimas

Vienas iš pagrindinių GMO reguliavimo ir jų išleidimo į aplinką principų – visuomenės informavimas ir dalyvavimas, kuris aiškiai įtvirtintas Direktyvos 2001/18/EB preambulės 10 dalyje: „*Siekiant sukurti išsamią ir skaidrią įstatyminę bazę, būtina užtikrinti, kad Komisija arba valstybės narės, rengdamos priemones, konsultuotųsi su visuomene ir kad ji būtų informuojama apie priemones, kurių buvo imtasi įgyvendinant šią direktyvą*“¹²⁵.

Direktyvos 2001/18/EB 9 ir 24 straipsniuose nustatyti **informacijos teikimo** visuomenei ir visuomenės dalyvavimo **reikalavimai**. VN pagal B dalį (moksliniai tyrimai) visuomenės informavimo ir dalyvavimo reikalavimai nustatyti 9 straipsnyje, o 24 straipsnyje nustatyti reikalavimai Europos Komisijai pagal C dalį (išleidžiant rinkos tikslais, žiūrėti šio darbo 2.1.2).¹²⁶ Įgyvendindamos 9 straipsnio 1 dalį VN turi nustatyti **išankstinę konsultacijų su visuomene tvarką**, paskirdamos **pakankamą laiko tarpą**, kad visuomenė ar jos grupės turėtų galimybę pareikšti savo nuomonę. Nustatant konsultacijų su visuomene tvarką ir informuojant visuomenę, turi būti nepažeisti **konfidencialios informacijos reikalavimai** (25 str.) susiję su intelektinės

biosaugos informacijos centrui apie gyvųjų modifikuotų organizmų išleidimą jų nacionalinei jurisdikcijai priklausančiose teritorijose ar įvežimą į jas ar išvežimą iš jų“.

¹²⁵ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30.

¹²⁶ *Ibid.*, 9 str. „Visuomenės konsultavimas ir informavimas

1. Valstybės narės, nepažeisdamos 7 ir 25 straipsnių nuostatų, konsultuojasi su visuomene ir tam tikrais atvejais – su gyventojų grupėmis dėl siūlomo apgalvoto GMO išleidimo į aplinką. Tuo tikslu valstybės narės nustato šių konsultacijų tvarką, taip pat pakankamą laiko tarpą, kad suteiktų visuomenei ar gyventojų grupėms galimybę pareikšti savo nuomonę.
2. Nepažeidžiant 25 straipsnio nuostatų:

- valstybės narės leidžia visuomenei susipažinti su informacija apie visus jų teritorijoje pagal B dalį atliktus GMO išleidimo į aplinką atvejus,
- Komisija leidžia visuomenei susipažinti su informacija, kuria keičiamasi pagal 11 straipsnyje numatytą keitimosi informacija sistemą.“

nuosavybės teise. Jei informacija gali pakenkti konkurencingumui, pranešėjas turi pateikti pagrindimą atsakingai institucijai.¹²⁷

Atsakinga VN institucija per 30 dienų turi išsiųsti EK pranešimo, gauto pagal B dalį, santrauką. Pranešimą atsakinga VN institucija gali nagrinėti 90 dienų. Šis terminas dėl **viešo konsultavimosi** su visuomene gali būti pratęstas, tačiau ne ilgiau kaip iki 120 dienų¹²⁸.

Pagal Direktyvos 2001/18/EB 7 straipsnį, kai moksliniams tyrimams taikoma diferencijuota tvarka (jei įgyjama pakankamai patirties išleidžiant į aplinką tam tikrus GMO tam tikrose ekosistemose), su pasiūlymu turi būti leidžiama susipažinti visuomenei, kuri 60 dienų gali teikti pastabas ir pasiūlymus.¹²⁹

Be to, VN pagal Direktyvos 2001/18/EB 9 straipsnio 2 dalį turi ne tik nustatyti išankstinę visuomenės informavimo ir dalyvavimo tvarką, bet ir leisti visuomenei susipažinti su informacija apie visus jų teritorijoje pagal B dalį atliktus GMO išleidimo į aplinką atvejus.¹³⁰

2.3.1 Viešai prieinamos informacijos apimtis

Pagal Orhuso konvencijos 4 straipsnio nuostatas kiekviena šalis, nepažeisdama teisės aktu dėl konfidencialumo taikymo, pagal savo nacionalines biosaugos reguliavimo sistemas **turi pateikti viešai ir laiku siūlomo pranešimo** dėl leidimo GMO apgalvotai išleisti į aplinką ar tiekti rinkai **santrauką** (sutrumpinta pranešimo informacija) **ir įvertinimo ataskaitą**.¹³¹

Protokolo 21 straipsnio 6 dalyje nustatyta **informacija kuri negali būti konfidenciali** a) pranešėjo vardas, pavardė (arba pavadinimas) ir adresas; b) bendras gyvojo modifikuoto organizmo ar organizmų aprašymas; c) rizikos vertinimo santrauka dėl poveikio biologinės įvairovės išsaugojimui ir tausiam jos naudojimui, atsižvelgiant ir į riziką žmogaus sveikatai; d) visi reagavimo į avarines situacijas būdai ir planai. Tačiau praktikoje tai probleminis klausimas, susijęs su skaidrumo stoka ir konfidencialios informacijos apsauga (pavyzdžiui, duomenys apie DNR sekas, asmens duomenys).¹³²

¹²⁷ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30, 25 str.

¹²⁸ *Ibid.*, 6 str. 6 d. „b) vykdo viešą tyrimą ar konsultuojasi pagal 9 straipsnį; dėl šio viešo tyrimo ar konsultacijos 90 dienų terminas, minėtas šio straipsnio 5 dalyje, negali būti pratęstas ilgiau nei 30 dienų.“

¹²⁹ *Ibid.*, 7 str. 2 d.

¹³⁰ *Ibid.*, 9 str. 2 d.

¹³¹ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 167.

¹³² Protokolas, *supra note* 39, 21 str.

Direktyvos 2001/18/EB 6, 7, 8, 13, 17, 20 ar 23 straipsniuose pateikta informacija jokiū būdu **negali būti laikomai konfidencialia**¹³³:

1. Visa pranešimuose pateikta informacija, išskyrus konfidencialią informaciją.

2. Tokiais atvejais, kai GMO išleidimui jau duotas rašytinis sutikimas, bet gauta nauja informacija apie riziką, bet koki pakeitimą ar nenumatytą pakeitimą, atsakinga institucija ne tik įvertina tokią informaciją, bet ir, jei reikia pakeičia išleidimo sąlygas, išleidimą sustabdo ar nutraukia, taip pat ir padaro ją prieinamą visuomenei (dir. 8 ir 20 str.).

3. Jeigu, prieš gaunant raštišką sutikimą, gaunama naujos informacijos apie GMO keliamą riziką žmonių sveikatai ar aplinkai, pranešėjas nedelsdamas imasi būtinų priemonių žmonių sveikatai ir aplinkai apsaugoti ir apie tai informuoja kompetentingą instituciją. Be to, pranešėjas patikslina pranešime nurodytą informaciją ir sąlygas (13 str.)

4. Kai VN taiko „apsaugos sąlygą“ tokiu atveju turi taip pat informuoti visuomenę (23 str.)¹³⁴.

Orhuso konvencijoje nėra aiškiai apibrėžta kas yra „**GMO informacija**“, tačiau Orhuso konvencijos GMO pakeitimas paaiškina konkrečiau, tai yra I bis priedo 3 punkte nurodyta – **santrauka pranešimui ir vertinimo ataskaita**.¹³⁵

ES sutrumpintos informacijos pateikimo formos pranešimui nustatytos ES sprendimais: dėl apgalvoto GMO išleidimo¹³⁶ ir dėl GMO tiekimo rinkai¹³⁷. Orhuso įgyvendinimo gairėse teigiama,

¹³³ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30, 25 str.

¹³⁴ *Ibid.*, 23 str. „Apsaugos sąlyga“

1. Jei valstybė narė, remdamasi nauja ar papildoma informacija, gauta po to, kai buvo duotas sutikimas, galinčia paveikti rizikos aplinkai įvertinimą arba pakartotinį turimos informacijos įvertinimą, remiantis naujomis ar papildomomis mokslo žiniomis, turi svarbių priežasčių manyti,

kad GMO kaip atskiras produktas ar esantis kitame produkte, apie kurį buvo tinkamai pranešta ir kurį pateikti į rinką pagal šią direktyvą buvo duotas raštiškas sutikimas, kelia riziką žmonių sveikatai ar aplinkai, toji valstybė narė gali laikinai apriboti arba uždrausti tokio GMO kaip atskiro produkto ar esančio kitame produkte naudojimą ir (arba) pardavimą savo teritorijoje.

2. Valstybė narė užtikrina, kad didelės rizikos atveju būtų taikomos tokios padarinių likvidavimo priemonės, kaip GMO pateikimo į rinką sustabdymas ar nutraukimas, įskaitant visuomenės informavimą.

3. Valstybė narė nedelsdama informuoja Komisiją ir kitas valstybes nares apie veiksmus, kurių buvo imtasi pagal šį straipsnį, ir pagrindžia savo sprendimą pateikdama rizikos aplinkai įvertinimo apžvalgą, kurioje nurodo, ar turėtų būti keičiamos sutikimo sąlygos ir kaip arba ar turėtų būti nutrauktas sutikimo galiojimas ir tam tikrais atvejais pridėdama naują ar papildomą informaciją, kuria ji rėmėsi priimdama sprendimą.“

¹³⁵ Europos Bendrijų Komisija. Briuselis, 26.6.2006 KOM(2006) 338 galutinis 2006/0113 (CNS). Tarybos sprendimo pasiūlymas dėl Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimanant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais dalinio pakeitimo Europos bendrijos vardu.

¹³⁶ Tarybos 2002 m. spalio 3 d. sprendimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2001/18/EB nustatantis sutrumpintą informacijos pateikimo pranešimui apie apgalvotą genetiškai modifikuotų organizmų išleidimą į aplinką dėl kitokių tikslų nei jų pateikimas į rinką formą. *OL L 280, 2002m. specialusis leidimas*, 15 skyrius 7 tomas p. 223 – 244.

kad Lucca gairėse rekomenduojama paviešinti visuomenei ne pranešimo techninę santrauką, siekiant didinti visuomenės supratimą šiuo klausimu.¹³⁸

Direktyvoje 2001/18/EB vartojama kategorija „vertinimo ataskaita“, o Reglamente Nr. 2003/1829 kategorija „Tarnybos nuomonė“¹³⁹. Pagal Reglamentą Nr. 2003/1829 nustatyta GMO tiekimo rinkai tvarka bendrijos mastu, todėl Tarnyba rengia nuomonę (įvertinimo), kuri apima visuminę bendrijos mokslinę nuomonę, o sprendimą dėl GMO tiekimo rinkai priima visos VN balsuodamos, pateikus EK pasiūlymą dėl GMO tiekimo rinkai, grįstą Tarnybos nuomone.¹⁴⁰, Apskritai tiek „vertinimo ataskaita“ VN lygmeniu, tiek „Tarnybos nuomonė“ bendrijos lygmeniu yra grįstos moksliniu vertinimu, kurio pagrindas yra *rizikos aplinkai vertinimas*.

Daugelio šalių teisinio reguliavimo sistemose nustatyta, kad neatskleidžiama konfidenciali informacija, siekiant apsaugoti komercines paslaptis ar mokslinių tyrimų duomenis. Kad nebūtų tuo piktnaudžiaujama, tarptautiniuose ir ES teisės aktuose nustatyta informacija, kuri negali būti konfidenciali. **Informacija, kuri privalo būti paviešinta** dėl GMO apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai, yra (žiūrėti šio darbo 2 priedą):

1. Direktyvos 2001/18/EB 25 str. 4d.
2. Orhuso konvencijos 6 str. 2 ir 6 d.
3. Protokolo 21 str. 6 d.
4. Lucca gairių III priede.
5. Orhuso konvencijos GMO pakeitimo I bis priedo 4 d. a-c)p.

Daugelyje ES šalių, kurios gauna pranešimus (pavyzdžiui Austrija ir Čekija, Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairių duomenimis), yra įprasta praktika paviešinti visą pranešimą, išskyrus konfidencialias dalis.¹⁴¹

2.3.2 Konfidencialios informacijos problematika

Nuostatos dėl konfidencialumo įtvirtintos Direktyvos 2001/18/EB 25 straipsnio 1-3 dalyse ir Reglamente Nr. 1829/2003 30 straipsnyje, be to, Reglamente Nr. 1829/2003 31 straipsnis nustato

¹³⁷ Tarybos 2002 m. spalio 3 d. sprendimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2001/18/EB nustatantis sutrumpintą informacijos pateikimo apie genetiškai modifikuotų organizmų kaip atskirų produktų ar esančių kituose produktuose pateikimą į rinką formą. *OL L 280, 2002m. specialusis leidimas*, 15 skyrius 7 tomas p. 198 – 222.

¹³⁸ Lucca gairės, *supra note* 116, p. II priedas.

¹³⁹ Reglamentas (EB) Nr. 1829/2003, *supra note* 108., 6 str (*Tarnyba - Europos maisto saugos tarnyba*, preambulės 9 d.).

¹⁴⁰ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 169. „The EFSA overall opinion contains the scientific opinion of the EFSA GMO panel and, in the case of applications which cover the cultivation of a genetically modified plant, also the ERA by the national competent authority assigned by EFSA to conduct it according to article 6, paragraph 3 (c), of Regulation EC/1829/2003.”

¹⁴¹ *Ibid.*

informaciją apie duomenų apsaugą. Tačiau viena iš svarbių praktinio įgyvendinimo priežasčių ir skirtumų yra tai, kad Direktyva 2001/18/EB įgyvendinama nacionaliniu reguliavimu VN ir joje nėra detaliai apibrėžtas konfidencialumas, o Reglamente Nr. 1829/2003 – pateiktas išsamus skelbiamos informacijos sąrašas.¹⁴²

Direktyvos 2001/18/EB 25 straipsnio 3 dalyje atsakingai institucijai numatyta pareiga prieš nusprendžiant kuri informacija bus laikoma konfidenciali, konsultuotis dėl to su pranešėju, kuris pagal Direktyvos 2001/18/EB 2 straipsnio 6 dalį yra „pranešimą pateikiantis asmuo.“¹⁴³

Praktinio įgyvendinimo problema ta, kad įgyvendinant Direktyvos 2001/18/EB nuostatas bei siekiant apsaugoti konfidencialią informaciją ir intelektinės nuosavybės teises, kartu būtina užtikrinti skaidrumą, susijusį su rizikos vertinimu, prieš apgalvotai GMO išleidžiant į aplinką. Dėl šio tikslo kai kuriose šalyse galimybė susipažinti su informacija apie aplinką turi viršenybę prieš Direktyvos 2001/18/EB nuostatas, nes tai kelia visuomenės pasitikėjimą GMO reguliavimo procesu. Tą patvirtina ir ESTT praktika: remiantis 2009 metų sprendimu¹⁴⁴, apie lauko tyrimus turi būti atskleidžiama visuomenei išsami informacija. Teismas nustatė, kad „išleidimo vieta“ (GMO auginimo vieta – aut. pastaba) pagal Direktyvos 2001/18/EB 4 straipsnį nustatyta visai pranešėjo pateiktai informacijai apie vietą. Be to, siekiant neatskleisti Direktyvos 2001/18/EB 4 straipsnyje nustatytos informacijos, negali būti remiamasi išimtimi, susijusia su viešosios tvarkos apsauga ar kitais įstatymų saugomais interesais.¹⁴⁵

Daugelyje šalių, pavyzdžiui, Nyderlanduose, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje, pranešimai dėl GMO įteisinimo skelbiami nacionaliniame registre su galimybe visuomenei teikti pastabas ir pasiūlymus.

Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalyje nustatyta teisė žmogui gauti informaciją nėra absoliuti. L. Meškauskaitė teigia, jog „demokratinėje visuomenėje yra įtvirtintas principas, kad informacijos neskelbtinumas turi būti įtvirtintas ne bet kokiame teisės akte, o būtinai aukščiausio lygmens teisės akte – įstatyme“¹⁴⁶. Orhuso konvencijos įgyvendinimo vadove nurodyta, jog „*vadovavimasis nacionaliniais teisės aktais*“ reiškia, kad nacionalinė teisė gali riboti informacijos teikimą laikantis fakultatyvių konvencijos 4 straipsnio 3 ir 4 punktuose nurodytų išimčių“. Be to, konfidencialios

¹⁴² Reglamentas (EB) Nr. 1829/2003, *supra note* 108, 30 str.

¹⁴³ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30.

¹⁴⁴ Byla C-552/07: 2009 m. vasario 17 d. Teisingumo Teismo (ketvirtoji kolegija) sprendimas byloje (*Conseil d'État* (Prancūzija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą) *Commune de Sausheim prieš Pierre Azelvandre*. (OL C 37, 2008 2 9).

¹⁴⁵ *Ibid.*, 49 ir 55 d.

¹⁴⁶ Meškauskaitė, L. Žiniasklaidos teisė visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

informacijos reikalavimai nustatyti ne tik Direktyvos 2001/18/EB 25 straipsnyje, bet ir Protokolo 21 straipsnyje. Lietuvos GMO įstatyme šie reikalavimai nėra reglamentuoti, o Čekijos Respublikos Genetiškai modifikuotų organizmų ir produktų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje tam tikros informacijos apsauga reglamentuota.¹⁴⁷

Gyvųjų GMO kūrimas reikalauja didelių išlaidų, todėl biotechnologijos kompanijos GMO reguliavimo metu stengiasi išlaikyti kuo daugiau informacijos paslapyje. Tačiau GMO reguliavimo sistemoje rizikos vertinimas ir mokslinių tyrimų slaptumas kelia įtarimų ir visuomenės nepasitikėjimą. Lietuva ir kitos šalys gali skirtis savo nacionalinio reguliavimo reikalavimų skaidrumu, įgyvendinant Direktyvos 2001/18/EB nuostatas dėl konfidencialumo (žiūrėti praktinį pavyzdį šio darbo 57 p.)

Apibendrinant, būtina informuojant visuomenę užtikrinti skaidrumą, susijusį su rizikos vertinimu. Tuo tikslu „išleidimo vieta“ ir visa pranešėjo informacija apie vietą turi būti vieša, nes tai kelia pasitikėjimą genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimo procesu. Tai patvirtina ir ESTT praktika. Be to, siekiant neatskleisti Direktyvos 2001/18/EB 4 straipsnyje nustatytos informacijos, negali būti remiamasi išimtimi, susijusia su viešosios tvarkos apsauga ar kitais įstatymų saugomais interesais.

2.3.3 Estijos patirtis

Remiantis 2014 m. Estijos ataskaita dėl Orhuso konvencijos 6 bis straipsnio, Estijos aplinkos įstatymų kodekso bendrosios dalies 24 skirsnis apibrėžia informaciją apie aplinką, kaip „rašytinę, vaizdinę, girdimą, elektroninę ar kitokia materialia forma, kuri yra susijusi su: tokiais aplinkos elementais kaip oro, atmosferos, vandens, dirvos, žemės, kraštovaizdžio ir natūraliais plotais, įskaitant pelkes, pakrantes ir jūrų teritorijas, gamtos įvairovę ir gamtos dalis, taip pat GMO bei jų tarpusavio sąveiką“¹⁴⁸.

Estijoje GMO išleidimą į aplinką reguliuoja GMO apgalvoto išleidimo į aplinką įstatymas, priimtas 2004 m. Pagal šį įstatymą GMO gali būti išleistas į aplinką tik gavus raštišką Aplinkos ministro leidimą ir paskelbus per 7 dienas oficialų pranešimą (*Ametlikud Teadaanded*) bent viename

¹⁴⁷ Čekijos GMO ir produktų įstatymas, *supra note* 104, „(1) The notifier pursuant to § 5 par. 1 or § 16 par. 2 or 3 may indicate data in the notification, disclosure of which might harm his/her competitive position and which should therefore be treated as the trade secret⁷⁾ (i.e. confidential business information). The person pursuant to the first clause shall be obliged to give verifiable justification that the information indicated by him/her are his/her trade secret.”

¹⁴⁸Orhuso konvencijos įgyvendinimo ataskaitos, [žiūrėta 2015 01 12]. Internetinė prieiga: <http://apps.unece.org/ehlm/pp/NIR/qwery.asp?LngIDg=EN>.

nacionaliniame dienraštyje. Remiantis įstatymo 5 skyriumi, prie Aplinkos ministerijos įsteigtas Genų technologijų komitetas, kuris vertina pranešimus leidimui dėl apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimui rinkai. Komitetas susideda iš valstybinių institucijų, universiteto atstovų ir aplinkosauginių organizacijų, kurios per komitetą gali tiesiogiai gauti visą informaciją, susijusią su pranešimais, ir turi teisę pateikti klausimus ir komentarus. Įstatymo 10 straipsnis nustato pranešimų dėl leidimo išleisti GMO į aplinką ir tiekti rinkai procedūras. Pagal šį straipsnį Aplinkos ministerija privalo informuoti visuomenę apie gautą pranešimą leidimui, o apie išduotus leidimus oficialiai pranešti bent viename nacionaliniame dienraštyje. Pranešimo turinys pateikiamas viešai. Jį sudaro informacija apie pareiškėją, pranešimo turinys, GMO išleidimo į aplinką vieta ir pranešimo vertinimas. Turi būti paskirtas laikotarpis, kad visuomenė galėtų pateikti savo nuomonę. Šis laikotarpis negali būti trumpesnis kaip 30 dienų arba ilgesnis kaip 60 dienų. Aplinkos ministerija turi reaguoti į visuomenės komentarus per dvi savaites po jų gavimo.

Jei pranešėjas prašo neatskleisti kai kurių duomenų kaip verslo paslapties, sprendimą priima aplinkos ministras. Verslo paslapyje neturi būti laikomi duomenys: GMO aprašymas, pavadinimas ir adresas, tyrimo tikslas, vieta ir GMO išleidimo į aplinką laikas, ir paskirtis, planuojami stebėsenos metodai ir planai, rizikos analizės rezultatai ir veiksmų planas avarijos atveju.

Taip pat įstatymo reikalavimai atitinka Protokolo reikalavimus ir prisideda prie Protokolo tikslų įgyvendinimo.

Estijoje nebuvo išduotas nei vienas leidimas dėl GMO išleidimo į aplinką, todėl Estija neturi praktinės patirties šioje srityje. Tačiau NVO atstovai dalyvauja Genų technologijos komiteto veikloje, kai vertinami pranešimai dėl GM tiekimo rinkai. Estijoje vidutiniškai per metus buvo vertinta 20 paraiškų.

2.4 Teisė gauti informaciją ir informavimo formos

Orhuso konvencijos pažymoje teigiama, kad „*informaciją apie aplinką valstybės institucijos teikia pasyviai (pagal visuomenės prašymus) ir aktyviai (iš anksto ir savo iniciatyva)*“.¹⁴⁹

Be to, Lucca gairių IV priede pateikiami pavyzdžiai dėl informacijos prieinamumo, pavyzdžiui, rekomenduojama informaciją visuomenei teikti **nemokamai**.¹⁵⁰ Rekomenduojama

¹⁴⁹ Orhuso konvencijos pažyma, *supra note* 8, p.4.

informaciją visuomenei skleisti ne tik **pasyviu būdu**, tai yra **per tinklalapius ir registrus**.¹⁵¹ 2014 m. spalio 2 d. ESTT priėmė sprendimą byloje C-478/13 EK prieš Lenkijos Respubliką, nenumačiusi pareigos informuoti kompetentingas Lenkijos valdžios institucijas apie Direktyvos 2001/18/EB C dalį auginamų GMO vietą (komercinis auginimas), nesukūrusi tokių vietų registro ir nepadariusi jame teikiamos informacijos viešai prieinama, Lenkija neįvykdė išipareigojimų pagal šios direktyvos 31 straipsnio 3 dalies b punktą.¹⁵²

Nors Lenkijos Respublikai byla dėl visuomenės informavimo iškelta ne pagal Orhuso konvenciją, bet susijusi su visuomenės informavimu. Daugelis biosaugos reikalavimų, įgyvendinami pagal Direktyvą 2001/18/EB, bet atitinka ir Orhuso konvencijos išipareigojimus dėl visuomenės informavimo apie GMO priimant sprendimus dėl jų išleidimo į aplinką.

Svarbu užtikrinti aktyvų visuomenės informavimo būdą, naudojant įvairias **mass media priemones**, kaip, pavyzdžiui, žiniasklaidą.

Teisę gauti informaciją apima vadinamasis **pasyvus aspektas** – viešųjų institucijų pareiga atsakyti į viešosios informacijos prašymus: teisę gauti informaciją kiekvienam asmeniui, nenurodant priežasties (2 str. 4 d.; 4 str. 1 d.); nustatant terminus, nes informacija turi būti pateikiama kuo greičiau, bet ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo prašymo pateikimo, kuri gali būti pratęsta dar mėnesiui, jei prašoma sudėtingos informacijos (4 str. 2 d.).

Orhuso konvencijos terminas „informacija apie aplinką“¹⁵³ yra plačios apimties ir apima informaciją apie gyvuosius GMO, nes „biologinė įvairovė apima, bet neapsiriboja ekosistemų įvairove, rūšių įvairove ir genetinė įvairove. Be to, materialūs subjektai identifikuojami kaip konkrečios ekosistemos (dinaminis kompleksas augalų, gyvūnų ir mikroorganizmų bendrijų ir jų negyvoji aplinka, kuri sąveikauja kaip funkcinis vienetas), tai sudaro biologinės įvairovės komponentus.“¹⁵⁴ Informacijos apie aplinką terminas apima ir reikalavimą prašoma forma pateikti atsakymą (4 str. 1 d.(b)). Pagal 4 straipsnio 8 d. gali būti nustatytas mokestis už informaciją, tačiau jis neturi viršyti pagrįstos sumos, o to paties straipsnio 3 ir 4 dalimi numatytos išimties, saugant viešąjį interesą, bei išimčių apribojimai. Numatyta ir atsisakymo teikti informaciją teisė, nurodant priežastis per nustatytą terminą, bet ne ilgesnį nei vienas mėnuo nuo prašymo pateikimo dienos (4 str. 7 d.). Tokiu atveju, jei institucija neturi prašomos informacijos apie aplinką, prašymą reikia

¹⁵⁰ Lucca gairės, *supra note* 116, p. IV priedas.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² Byla C-478/13, *supra note* 4.

¹⁵³ Orhuso konvencija, *supra note* 83, 2 str.3 d.

¹⁵⁴ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 36.

perduoti institucijai, kuri turi reikiamą informaciją ir informuoti prašymą pateikusį asmenį arba kuo greičiau informuoti kur gali jis kreiptis. (4 str. 5 d.)

Teisė gauti informaciją apie aplinką apima ne tik pasyvų, bet **aktyvų aspektą**: informacijos sklaidą, viešus susirinkimus ir kt. Be to, valdžios institucijos turi nedelsdamos informuoti apie avarines situacijas pagal 5 straipsnio 1 dalies c punktą: „esant bet kokiai neišvengiamai grėsmei žmonių sveikatai arba aplinkai, kurią kelia žmonių veikla arba gamtinės priežastys, visa informacija, kurią turi valstybės institucija ir kuri galėtų padėti visuomenei imtis priemonių, užkertančių kelią arba sušvelninančių gresiančio pavojaus padarinius, būtų skubiai ir nedelsiant išplatinta visuomenės nariams, kuriems gali kilti pavojus“¹⁵⁵.

2.5 Informavimo terminai, užtikrinantys visuomenės efektyvų dalyvavimą

Siekiant veiksmingo visuomenės dalyvavimo, viena iš sąlygų yra teisė gauti informaciją, tai yra visuomenė turi būti laiku aprūpinta reikiama informacija. Kaip gera praktika Lucca gairėse nurodyta, kad „laiku“, tai reiškia, jog visuomenė turi turėti pakankamai laiko apsirūpinti informacija ir parengti savo nuomonę¹⁵⁶. Todėl Lucca gairėse teigiama, kad valdžios institucijos turi skatinti potencialius pareiškėjus diskutuoti su visuomene ir teikti visuomenei informaciją prieš leidimo suteikimą. Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse nurodoma, kad šiuo klausimu Lucca gairės atitinka Orhuso konvencijos 6 straipsnio 5 dalį.¹⁵⁷

Pagal Orhuso konvencijos 6 bis straipsnio nuostatas kiekviena šalis nustato nacionalinę efektyvaus informavimo ir visuomenės dalyvavimo reguliavimo sistemą priimant sprendimus dėl GMO. Tas reguliavimas susijęs su **laiko terminu**, kuris turi būti pakankamas siekiant suteikti visuomenei galimybę pareikšti nuomonę dėl siūlomų sprendimų. 1 bis straipsnio 1 punktas apibendrina pagrindinius 6 straipsnio reikalavimus dėl visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus dėl GMO. Tai I bis priedo 4-8 dalys, veiksmingo informavimo principas ir pagrindiniai visuomenės dalyvavimo elementai. Toliau numatytos visuomenės dalyvavimo procedūros, kas jas sudaro ir kokios gali būti – tai viešieji svarstymai, suinteresuotų institucijų dialogai ir derybinės konferencijos ir kt. Teisė gauti informaciją yra būtina sąlyga, kad visuomenė galėtų teikti nuomones. Terminai gali

¹⁵⁵ Orhuso konvencija, *supra note* 83.

¹⁵⁶ Lucca gairės, *supra note* 116, II priedas.

¹⁵⁷ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 171.

skirtis dėl sprendimų apgalvotam GMO išleidimui ir sprendimams GMO tiekti rinkai. Šalys taip pat gali nusistatyti skirtingus procedūrų su visuomene terminus teigiama Orhuso konvencijos gairėse¹⁵⁸.

Remiantis Orhuso konvencijos gairėmis¹⁵⁹:

Austrijoje, po pranešimo dėl apgalvoto GMO išleidimo paskelbimo, visuomenė gali tris savaites raštu teikti pastabas kompetentingai institucijai. Šiuo laikotarpiu visuomenė turi teisę ir galimybę gauti pranešimą. Jei visuomenė pateikia pastabas, kompetentinga Austrijos institucija turi per tris savaites po to, kai baigėsi komentavimo laikotarpis, surengti viešą nagrinėjimą.

Norvegijoje visuomenė turi galimybę šešias savaites teikti savo komentarus.

ES valstybėse narėse, tarp jų ir Lietuvoje, visuomenė turi 30 dienų pateikti pastabas dėl EMST nuomonės, kurią sudaro vertinimo ataskaita pranešimui dėl leidimo tiekti GMO rinkai.

¹⁵⁸ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 171.

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 166.

3. VISUOMENĖS DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS GENETIŠKAI MODIFIKUOTŲ ORGANIZMŲ SRITYJE

3.1 Orhuso konvencijos specialus teisinis režimas dėl genetiškai modifikuotų organizmų

Orhuso konvencijos preambulės dvidešimtoji pastraipa pabrėžia visuomenės susirūpinimą dėl apgalvoto GMO išleidimo į aplinką ir būtinumo **didinti skaidrumą** bei sudaryti visuomenei galimybę aktyviau dalyvauti priimant sprendimus šioje srityje.¹⁶⁰ Ši konvencija suteikia specialų teisinį režimą informacijai ir sprendimams, susijusiems su GMO, teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse¹⁶¹. Be to, preambulės dvidešimtoji pastraipa aiškiai atkreipia dėmesį *dėl GMO į informaciją apie aplinką*, atsižvelgiant į 2 straipsnio 3 dalis a punktą ir 6 straipsnio 11 dalį dėl visuomenės dalyvavimo sprendimų priėmimo procese. Taip pat dėl GMO produktų ženklinimo svarbi 5 straipsnio 8 dalis. Kategorija „apgalvotas išleidimas“ naudojamas tik 6 straipsnio 11 dalyje ir neapibrėžta pirminėje Orhuso konvencijoje. Dėl teisinio netikrumo, – kokiai GMO veiklai šio tarptautinio susitarimo nuostatos būtų taikomos apibrėžiant pirminės Orhuso Konvencijos taikymo sritį, Kroatijoje 2000 m. liepos mėnesį priimtose neįpareigojančios *LUCCA* gairės dėl teisės gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus dėl GMO ir kreiptis į teismą.¹⁶²

2005 m. gegužės 25-27 d. Almatoje Orhuso konvencijos Šalių antrojoje sesijoje dėl GMO pakeitimų priimtas naujas 6 bis straipsnis ir priedo I bis straipsnis (toliau – GMO pakeitimas). Naujos nuostatos, papildančios Orhuso konvenciją, susijusios su visuomenės dalyvavimu priimant sprendimus dėl GMO apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai. Tačiau pakeitimai iki šiol dar neįsigaliojo.¹⁶³

GMO pakeitimas įsigalios, kai jį ratifikuos, prisijungs ar patvirtins mažiausiai trys ketvirtadaliai šalių (14 str. 4 d.). Nuostata „*ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai šių šalių*“ išaiškinta, kad turi ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai šalių, kurios buvo Orhuso konvencijos šalys jos pakeitimo priėmimo metu¹⁶⁴. Orhuso konvencijos 35 šalys priėmė GMO pakeitimą, todėl 27 šalys iš priėmusių šalių turi ratifikuoti šį pakeitimą, pritarti jam ar prisijungti, kad jis įsigaliotų. Kai dvidešimt septintoji šių šalių deponuos savo ratifikavimo, patvirtinimo ar pritarimo dokumentus, praėjus 90 dienų šis pakeitimas įsigalios. 2015 m. sausio mėnesį buvo 28 pakeitimą ratifikavusios šalys, bet tik

¹⁶⁰ Orhuso konvencija, *supra note* 83.

¹⁶¹ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 165.

¹⁶² *Ibid.*, p. 165.

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ *Ibid.*, ECE/MP.PP/2005/2/Add.2.

22 iš jų buvo, kai GMO pakeitimas buvo priimtas. Šalys, kurios buvo Orhuso konvencijos šalys tuo metu, kai buvo priimtas GMO pakeitimas, bet dar iki šiol jo nėra ratifikavusios: Albanija, Armėnija, Azerbaidžianas, Baltarusija, Prancūzija, Gruzija, Kazachstanas, Kirgizija, Malta, Tadžikistanas, Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija, Turkmėnistanas, Ukraina¹⁶⁵.

Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse nurodoma, kad šaliai nusprendusiai neratifikuoti GMO pakeitimo, ir tai kuri dar neratifikavo, kaip, pavyzdžiui, Bulgarija ir Prancūzija, taikoma pirminė (originali) 6 straipsnio 11 dalis. Šalims, kurios taps Orhuso konvencijos šalimis po GMO pakeitimo įsigaliojimo, – ji taip pat galios, nes bus laikoma Konvencijos dalimi.¹⁶⁶

3.1.1 Bulgarijos patirtis

Pagal Bulgarijos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymo 50 straipsnį Aplinkos ir vandenių ministerija turi organizuoti viešą diskusiją dėl bet kokio GMO išleidimo į aplinką.¹⁶⁷ Viešos diskusijos turi būti surengtos ne vėliau kaip per 45 dienas po to kai Bulgarijos konsultacinė komisija dėl GMO pateikia savo nuomonę dėl pranešimo išleisti GMO į aplinką. Žiniasklaidos centriniame dienraštyje, per *mass media* regiono priemonės, atsižvelgiant į siūlomą išleidimo regioną, per ministerijos interneto tinklalapį ne vėliau kaip likus 30 dienų iki diskusijų dienos turi būti paskelbta artėjančios viešos diskusijos data, vieta ir tema, taip pat vieta, kur visuomenė gali gauti visą svarbią informaciją.

Bet kuris asmuo gali pateikti pastabas dėl pranešimo išleisti GMO į aplinką raštu arba elektronine forma. Pranešėjas (fizinis ar juridinis asmuo, pateikęs pranešimą ir paraišką išleisti GMO į aplinką) ar jo atstovai ir komisijos nariai turi būti kviečiami dalyvauti kartu su visuomene, priimant sprendimus dėl GMO pagal Orhuso konvencijos 6 straipsnio 11 punktą. Posėdžio protokolas turi būti saugomas ir sprendimai dėl GMO apgalvoto išleidimo turi būti priimami atsižvelgiant į viešą diskusiją.

¹⁶⁵Orhuso konvencijos internetinė svetainė, [žiūrėta 2015 01 15], Internetinė prieiga: <http://www.unece.org/env/pp/gmos.html>.

¹⁶⁶ Orhuso įgyvendinimo vadovas, *supra note* 86, „Kiekviena Šalis, laikydama savo nacionalinės teisinės sistemos, kiek įmanoma ir tinkama, taiko šio straipsnio nuostatas priimant sprendimus dėl apgalvoto GMO išleidimo į aplinką.“

¹⁶⁷ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 161, Bulgaria's 2008 and 2011 Aarhus Convention National Implementation Reports. Available from http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2008/pp/mop3/ece_mp_pp_ir_2008_BGR_e.pdf and http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/reporting/NIRs%202011/Bulgaria_NIR_2011_e.pdf.

3.1.2 Prancūzijos patirtis

Prancūzijos Aplinkos kodeksas reglamentuoja sprendimų priėmimą dėl GMO išleidimo į aplinką ir jų tiekimo rinkai toje valstybėje.¹⁶⁸ Prancūzijos biomolekulinės inžinerijos komisija vertina riziką aplinkai ir žmonių sveikatai, susijusią su GMO išleidimu, Prancūzijos maisto produktų sveikatos apsaugos agentūra vertina maisto saugą. Biomolekulinės inžinerijos komisiją sudaro pilietinės visuomenės atstovai, ji organizuoja seminarus kompleksiniais klausimais, kurie yra atviri NVO. Biomolekulinės inžinerijos komisijos ir Prancūzijos maisto produktų sveikatos apsaugos agentūros rizikos vertinimas ir nuomonės skelbiamos internete. Kai paraiška pateikiama atlikti GMO lauko mokslinius tyrimus, duomenys skelbiami raštu vietos mero biure ir viešųjų konsultacijų procedūra pradeda internetu¹⁶⁹. Dėl prašymų, susijusių su GMO tiekimu rinkai, viešojo konsultavimosi procedūra atliekama internetu ES lygmeniu¹⁷⁰.

Šalių išipareigojimai Orhuso konvencijos nuostatų atžvilgiu nėra vienodi. Tačiau, jei šalis nusprendžia neratifikuoti GMO pakeitimo, jai bus taikoma pirminė (originali) 6 straipsnio 11 dalis. Nors veikla, susijusi su GMO, nėra įtraukta į Orhuso konvencijos I priedą, šalys privalo taikyti nuostatas priimdamos sprendimus dėl GMO apgalvoto išleidimo į aplinką „kiek galima ir tinka“.¹⁷¹ Be to, anot *Jeremy Wates*, GMO problemai skiriamas dėmesys tiek Orhuso konvencijos preambulės 20 pastraipoje, tiek pridedamoje rezoliucijoje¹⁷² Bulgarijos ir Prancūzijos patirtys rodo, kad pastangos įtraukti visuomenę į dalyvavimo procesą priimant sprendimus vyksta vykdam neformalų švietimą GMO srityje per viešas konsultacijas.

3.2 Visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje tikslai ir uždaviniai

Siekiant tikslo užtikrinti veiksmingą visuomenės dalyvavimą GMO srityje, pagrindiniai uždaviniai – užtikrinti teisę į informaciją, į teisę dalyvauti ir į teisę kreiptis į teismus.

¹⁶⁸Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 162. France, Environmental Code, article L. 533-3. Available from <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074220&dateTexte=20080805>.

¹⁶⁹ *Ibid.*, Internetinė prieiga: www.ogm.gouv.fr and www.anses.fr.

¹⁷⁰ JTC, *supra note* 111.

¹⁷¹ Orhuso konvencija, *supra note* 83, 6 str. 11 d.

¹⁷²Wates, J., The Aarhus Convention: a driving force for environmental democracy. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 2005, 2(1), 1-11, p. 5. preambulės 20 pastraipa: „*pripažindamos visuomenės susirūpinimą dėl apgalvoto genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką ir būtinumą didinti skaidrumą bei sudaryti visuomenei galimybę aktyviau dalyvauti priimant sprendimus šioje srityje*“; ECE/CEP/43/Add.1/Rev.1, para.15.

„Asmuo, kurio atžvilgiu priimamas sprendimas, turi teisę gauti visą informaciją, susijusią su priimtu (arba priimamu) sprendimu. Galimybė gauti informaciją kai kada, atsižvelgiant į teikiamos informacijos turinį, tampa ne tik asmens teise gauti, bet ir administracinės valdžios institucijos pareiga teikti.[..] Administracinės valdžios pareiga informuoti asmenis tampa tada, kai inicijuojama pati procedūra; jos pareiga tampa informuoti asmenį, koku būdu priimtas sprendimas gali būti apskūstas, kokia procedūra pats asmuo gali inicijuoti šiuo atveju“¹⁷³, – teigia A. Kargaudienė. Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 9 dalyje nustatyta „asmens“ sąvoka: „asmuo – fizinis arba juridinis asmuo ir įmonių, įsisteigusių Europos Sąjungos valstybėse narėse ir Europos ekonominės erdvės valstybėse, filialai Lietuvos Respublikoje.“¹⁷⁴

M. Stonkienė, analizuodama teorinės teisės į informaciją sampratą, pastebėjo, kad mokslininkai išskiria teisės į informaciją tam tikrus segmentus, kaip „teisė į oficialią valstybės valdžios institucijų informaciją arba teisė į oficialią valstybės viešojo administravimo institucijų informaciją[...]; informacijos šaltinių įvairovės teisė ir su ja susijusios teisės (pvz., teisė į įvairiuose informacijos šaltiniuose esančios informacijos prieigą be valstybės įsikišimo; teisė į tokį viešosios informacijos sklaidos reguliavimą, kuris užtikrintų nuomonių įvairovę, informacijos pliuralizmą, informacinių teisėtų ir pagrįstų visuomenės (viešųjų) interesų tenkinimą).“¹⁷⁵

3.2.1 Pagrindinių subjektų nustatymas

„Orhuso konvencija skiria **tris pagrindinius** visuomenės teisės gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus ir kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais **subjektus: visuomenę, valstybės institucijas ir prašymų teikėjus**,“ – teigiama Orhuso konvencijos pažymyje¹⁷⁶.

Orhuso konvencijos pažymyje pabrėžiama, kad „Konvencijos subjektai – „visuomenė“ ir „suinteresuota visuomenė“¹⁷⁷. *Taikymo vadove* aiškinamas sąsajumas tarp „visuomenės“ bei „suinteresuotos visuomenės“ ir pirmosios tapimo antrąja procedūros. Teisė gauti informaciją ir dalyvauti priimant sprendimus suteikiama visai visuomenei“¹⁷⁸.

¹⁷³ Kargaudienė, A. Administracinės teisės pokyčiai šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(62); 31–41, p. 36.

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *supra note* 91.

¹⁷⁵ Stonkienė, M., Darniojo vystymosi poveikis teisei į informaciją: teisė į aplinkos informaciją. *Informacijos mokslai*, 2008, 46: 7–23, p. 9.

¹⁷⁶ Orhuso konvencijos pažyma, *supra note* 8, p. 6.

¹⁷⁷ *Ibid.*, p. 7.

¹⁷⁸ *Ibid.*, „Nors minėta teisė yra visuotinė, visuomet dalyvauja tik dalis visuomenės (kaip bet kurio kito visuomeninio proceso, pavyzdžiui, rinkimų, atveju). *Taikymo vadovo* komentaras nurodo, jog būtent aktyviai dalyvaudamas asmuo tampa „suinteresuotos visuomenės“ nariu: „kadangi 9 str. 2 d. yra priemonė visam 6 str. įgyvendinti ir yra skirta tik

Remiantis Orhuso konvencijos preambulės 7 dalimi ir Orhuso konvencijos pažyma valstybės institucija apibrėžiama plačiai „visur vykdant valdžios funkcijas turi būti užtikrintos fizinių asmenų ir jų organizacijų teisės“¹⁷⁹. GMO įstatyme nustatyta atsakingų valstybės institucijų GMO srityje kompetencija, įskaitant visuomenės informavimą ir dalyvavimą.¹⁸⁰

GMO reguliavimo srityje būtinas ypatingos tam tikros tvarkos įgyvendinimo garantijos, veikiančios teisės normos, reguliuojančios su GMO veikla susijusių subjektų elgesį ir santykius. Remiantis L.Meškauskaitės patirtimi¹⁸¹, konkrečioje su GMO išleidimo į aplinką situacijoje galima numatyti pagrindinius teisinio santykio elementus, kurie susiję su visuomenės informavimu: 1) subjektus, tarp kurių susiklosto visuomeninis teisinis santykis visuomenės informavimo dėl siūlomos GMO veiklos sferoje; 2) šių subjektų elgesį (veikimą, neveikimą), kuriuo įgyvendinama visuomenės teisė į informaciją; 3) šio teisinio santykio objektą – konkrečią informaciją – pranešimą dėl siūlomo išleisti į aplinką GMO; 4) subjektų teises, pareigas ir atsakomybę: visuomenės teisę gauti informaciją, atsakingų valstybės institucijų pareiga informaciją pateikti, valstybės institucijų atsakomybė už atsisakymą pateikti informaciją.

3.2.2 Visuomenės komentarų teikimo formos

Orhuso konvencijos pažymoje pabrėžiama, kad „*visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus užtikrinimas yra išimtinai valstybės institucijų pareiga*“¹⁸². Tuo tarpu visuomenės komentarams ir nuomonei pateikti Orhuso konvencijoje nustatytos dvi formos: rašytinis prašymo pateikimas arba viešas svarstymas, kai, pavyzdžiui, pranešėjas GMO leidimui gauti atsako į klausimus ir komentarus. Kaip teigiama Orhuso konvencijos pažymoje „konvencija aiškiai atskiria

„suinteresuotai visuomenei“, akivaizdu, kad Orhuso konvencija siekiama, kad *kiekvienas visuomenės narys, faktiškai dalyvavęs visuomenės dalyvavimo procedūrose pateikdamas komentarus raštu arba viešajame svarstyme, įgytų „suinteresuotos visuomenės“ nario statusą*“ (Taikymo vadovas, 108 psl.).“

¹⁷⁹ Orhuso konvencijos pažyma, *supra note* 8, p. 6-7. „*Valstybės institucija* apibrėžiama plačiai: valstybės, regiono ar kito lygmens administracija; fiziniai ar juridiniai asmenys, atliekantys nacionalinių įstatymų reglamentuotas valstybės administravimo funkcijas, įskaitant su aplinkosauga susijusias konkrečias prievoles, veiklą ar paslaugas; bet kokie kiti fiziniai ar juridiniai asmenys, atliekantys valstybines pareigas ar funkcijas arba teikiantys su aplinkosauga susijusias paslaugas, kai juos kontroliuoja a arba b punktuose nurodyta institucija ar asmuo (2 str. 2 d. a–c p.) (kiti Lietuvos įstatymai taiko sinonimines sąvokas: *valdžios institucija* (LR CK, 6.271 str.) ir *viešojo administravimo subjektas* (ABTĮ, 2 str.; Viešojo administravimo įst. 2 str. 1, 4 d.). Valstybės institucijos turi teisę joms priskirtas viešojo administravimo funkcijas vykdyti pačios arba deleguoti fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie tuomet tampa pačia institucija – įgyja jos teises ir atitinkamas pareigas bei atsakomybę (taip viešąjį administravimą apibrėžia ir LR Viešojo administravimo įstatymas (3 str. 1, 4 d.).

¹⁸⁰ GMO įstatymas, *supra note* 29, antras skirsnis.

¹⁸¹ Meškauskaitė, L. *supra note* 146, p. 24.

¹⁸² Orhuso konvencijos pažyma, *op. cit.*, p. 7.

„paraiškos davėjo“ bendravimą su visuomene ir „valstybės institucijos“ vykdomą visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimančią sprendimus procesą¹⁸³.

3.2.3 Prieiga prie informacijos ir bendradarbiavimo principas

Kiekviena susitariančioji šalis pagal Protokolo 23 straipsnio 3 dalį¹⁸⁴ turi informuoti visuomenę apie priemones, kuriomis visuomenė galėtų gauti informaciją per Biosaugos informacijos centrą, kuris įsteigtas šiuo Protokolu pagal BĮK 18 straipsnio 3 dalį kaip tarpininkavimo mechanizmo dalis siekiant keistis mokslinių tyrimų, technine, aplinkos ir teisine informacija ir patirtimi apie gyvuosius GMO. Be to, inicijuotas dviejų rūšių keitimosi informacija mechanizmas: per išankstinę pranešimų nagrinėjimo tvarką (7 str.); ir remiantis ženklinimo tvarka (18 str. 2 d.).

Orhuso konvencijos šalys 2005 m. gegužės 27 d. priėmusios sprendimą III/1, patvirtinanti GMO pakeitimą, kartu pripažįsta, kad būtina bendradarbiauti su kitomis tarptautinėmis organizacijomis pagal Protokolą ir išvengti pastangų dubliavimo, įskatinant keitimąsi informacija. Tai patvirtina ir Rygos deklaracija, remianti GMO Lucca gairių paraišką ir įgyvendinimą dėl GMO pakeitimo Almatoje, priimta Šalių trečiajame susitikime.¹⁸⁵

BĮK šalys pateikė sekretoriui Protokolo projektą tuo metu, kai Orhuso konvencijos šalys derėjosi. Protokolas buvo priimtas 2000 m. sausio 29 d. ir įsigaliojo 2003 m. rugsėjo 11 d. Įsigaliojusiame Protokole, kaip ir BĮK, nevartojama sąvoka „genetiškai modifikuotas organizmas“, bet vartojama sąvoka „gyvasis modifikuotas organizmas“ kaip biotechnologijų rezultatas (BĮK 8 str. (g) ir 19 str. 3 d. ir Protokolo 3 str.).

Pagal Protokolo 23 straipsnį, šalys privalo „skatinti ir palengvinti visuomenės informavimą, švietimą ir dalyvavimą“, „priimdamos sprendimus dėl gyvųjų modifikuotų organizmų, tariasi su visuomene“, ir „šių sprendimų rezultatus paviešina“. Šios nuostatos, dėl keitimosi informacija per Biosaugos informacijos centrą, yra bendro pobūdžio, teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse, papildančios išipareigojimus. Todėl Protokolo šalys 2010 metais Japonijoje penktojo susitikimo metu priėmė Nagojos-Kuala Lumpurio papildomą protokolą dėl atsakomybės ir žalos atlyginimo, kurio tikslas prisidėti prie biologinės įvairovės išsaugojimo ir tausaus jos naudojimo atsižvelgiant ir į pavojų žmogaus sveikatai. Tai tarptautines taisyklės ir procedūras dėl atsakomybės

¹⁸³ Orhuso konvencijos pažyma, *supra note* 8, p. 7.

¹⁸⁴ Protokolas, *supra note* 39, 23 str. 3 d. „Kiekviena Šalis stengiasi informuoti visuomenę apie priemones, kuriomis visuomenė galėtų gauti informaciją iš biosaugos informacijos centro.“

¹⁸⁵ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 161. ECE/MP.PP/2008/2/Add.1 (Riga Declaration), para. 16.

ir žalos atlyginimo, susijusios su gyvaisiais modifikuotais organizmais¹⁸⁶. Vadinasi Protokolo 23 straipsnio nuostatos dėl visuomenės informavimo ir dalyvavimo taikomos ir procesui pagal Papildomą protokolą.

Protokolo 20 straipsnio 3 dalies c punkte nustatyta, kad nepažeidžiant konfidencialios informacijos apsaugos, kiekviena šalis pateikia per biosaugos informacijos centrą ne tik visą informaciją, kurią būtina pateikti pagal šį Protokolą, bet ir „rizikos vertinimo santraukas arba gyvųjų modifikuotų organizmų apžvalgas, parengtas aplinkosaugos aspektu pagal Šalies reguliavimo procesus ir atliktas vadovaujantis 15 straipsniu,¹⁸⁷ atitinkamais atvejais įtraukiant susijusią informaciją apie jų produktus, būtent gyvųjų GMO kilmės perdirbtas medžiagas, turinčias aptinkamus naujus dauginamosios genetinės medžiagos derinius, gautus taikant šiuolaikinę biotechnologiją“¹⁸⁸.

Prie Tarptautinio biosaugos informacijos centro (TBIC) yra prisijungusios 170 šalių,¹⁸⁹ kurios ratifikavusios, prisijungusios ar patvirtinusios Protokolą, iš jų 27 ES VN, tame tarpe pati ES. TBIC duomenimis iš 170 šalių net 89 šalys, iš jų – 3 ES VN (Bulgarija, Graikija, Liuksemburgas), neturi jokios nacionalinės internetinės svetainės, įskaitant nacionalinio biosaugos informacijos centro (NBIC)¹⁹⁰. Iš visų šalių, turinčių nacionalines internetines prieigas prie informacijos apie biosaugą (81 šalis) ar GMO, tik 58 šalys įsteigusios NBIC, kuriuose informacija teikiama nacionaline kalba, iš jų – 14 turi NBIC ir kitas nacionalines internetines svetaines, likusios 28 šalys naudoja atsakingų institucijų internetines svetaines ar specialias svetaines sukurtas informacijai apie GMO, įskaitant ir Lietuvą (žiūrėti šio tyrimo 4.1 skyrių), kurioje įsteigta GMO informacinė sistema. (Žiūrėti šio darbo 3 priedą).

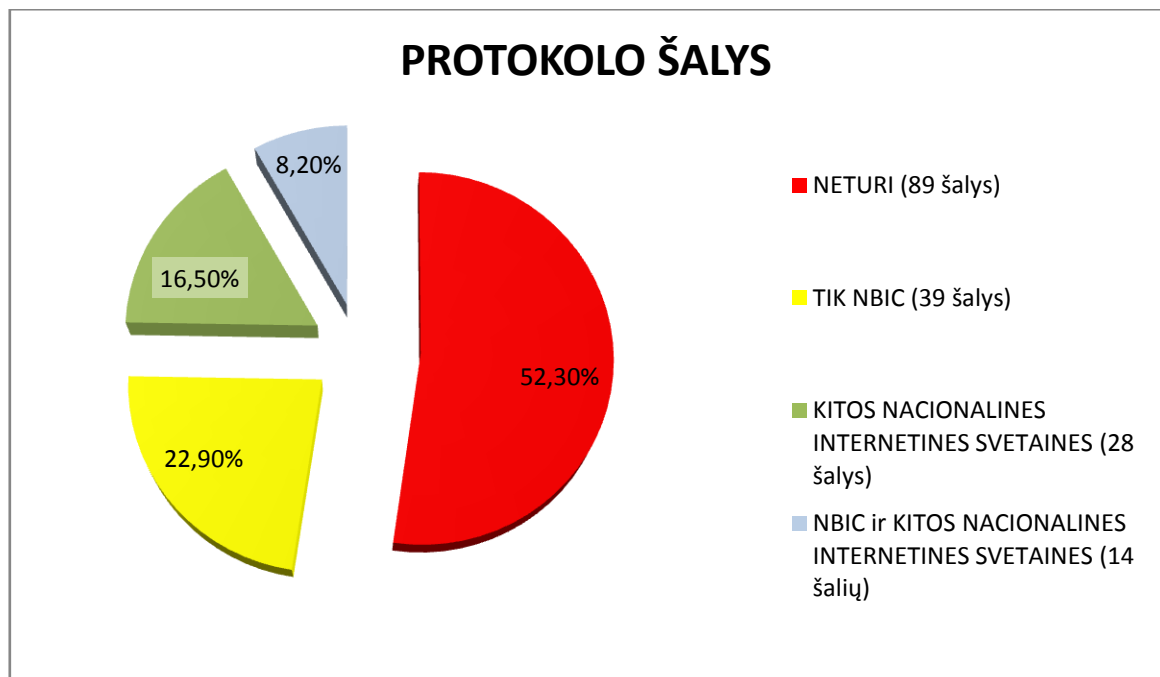
¹⁸⁶ Biologinės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolo papildomas Nagojos ir Kvala Lumpūro protokolas dėl atsakomybės ir žalos atlyginimo. *Valstybės Žinios*, 2012, Nr. 117-5925.

¹⁸⁷ Protokolas, *supra note* 39, 15 str. „Rizikos vertinimas.“

¹⁸⁸ *Ibid.*, 20 str.

¹⁸⁹ Biologinės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolo Biosaugos informacijos centras [žiūrėta 2015 03 20], Internetinė prieiga: <http://bch.cbd.int/protocol/parties/>.

¹⁹⁰ *Ibid.*

Remiantis Biosaugos informacijos centro duomenimis. Internetinė prieiga: <http://bch.cbd.int/protocol/parties/>[žiūrėta 2015 20].

3.2.4 Pagrindiniai uždaviniai – mokslinės informacijos prieinamumo ir rizikos komunikacijos užtikrinimas

Protokolo nuostatos skirtos biologinės įvairovės apsaugai, o Orhuso konvencijos nuostatos saugo kiekvieno žmogaus teisę ir būsimų kartų teisę „gyventi jo sveikatai ir gerovei palankioje aplinkoje“. Tačiau, nepaisant šių skirtingų akcentų, Protokolo ir Orhuso konvencijos GMO pakeitimo nuostatos iš dalies sutampa dėl visuomenės dalyvavimo sprendimų priėmimo procese, teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse, todėl šie du tarptautiniai susitarimai turėtų būti vertinami kaip papildantys vienas kitą.¹⁹¹

Reikalavimai Orhuso Konvencijos šalims pagal 1 straipsnio nuostatas turi būti papildantys ir remiantys nacionalines biosaugos sistemų nuostatas, kurios suderintos su Protokolo tikslais. Orhuso konvencijos GMO pakeitime – 6 bis straipsnio 2 dalyje – nustatyta, kad šio straipsnio 1 dalis, tai yra ankstyvas ir veiksmingas visuomenės informavimas ir ankstyvas ir veiksmingas visuomenės dalyvavimas, turi būti įgyvendinti tokiu būdu, kuris remtų nacionalines biosaugos sistemų nuostatas ir atitiktų Protokolo tikslus.¹⁹²

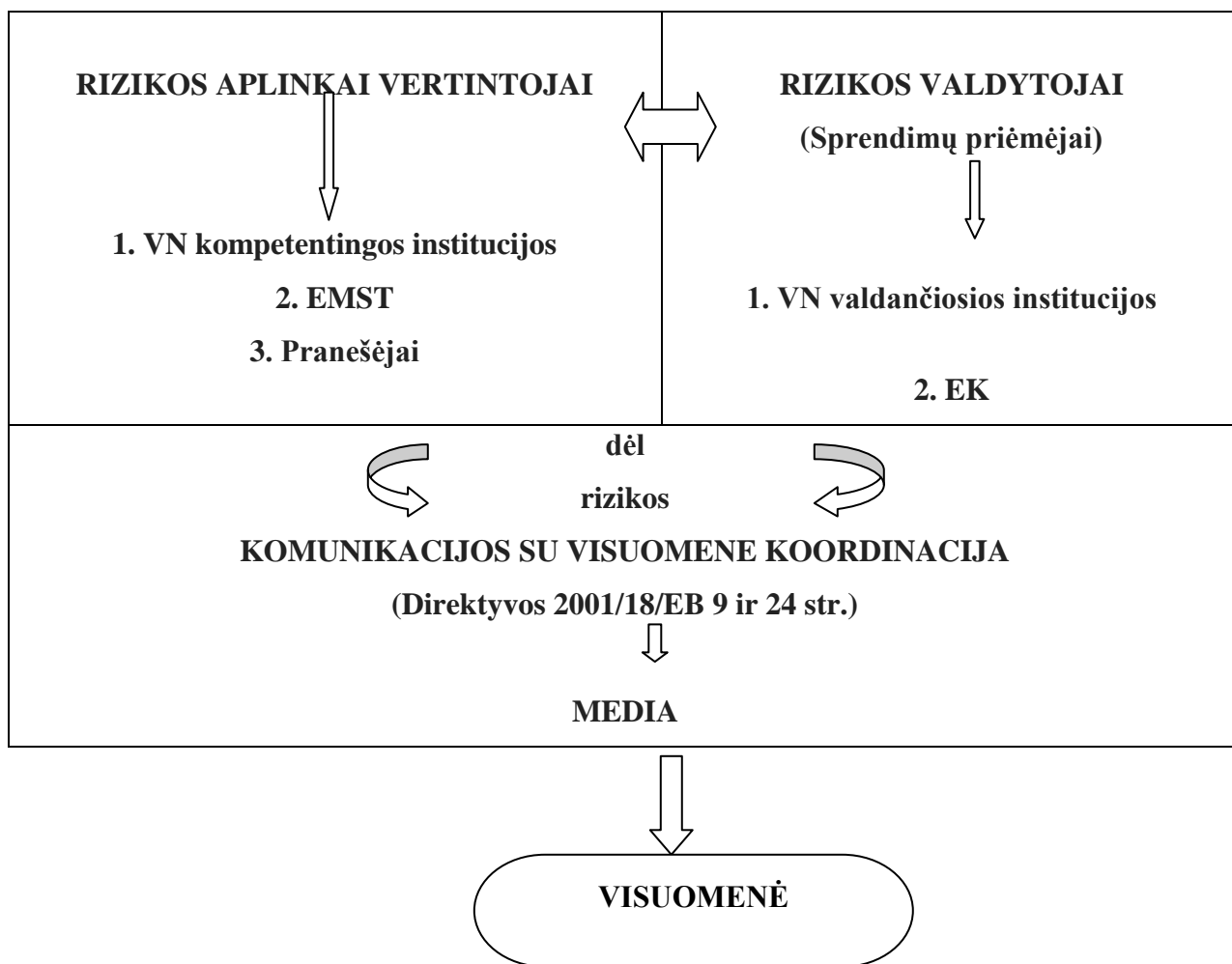
¹⁹¹ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 166.

¹⁹² *Ibid.*

Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse teigiama, kad gera praktika būtų įtraukti šios konvencijos 6 bis straipsnio 1 dalies reikalavimus tiesiogiai į nacionalines biosaugos sistemas.¹⁹³ Laikydamosi Orhuso konvencijos 3 straipsnio 5 ir 6 dalių nuostatų, šalys gali laisvai įgyvendinti ar taikyti priemones, kurios suteikia didesnę galimybę gauti informaciją ir dalyvauti visuomenei priimant sprendimus dėl GMO nei reikalaujama pagal 6 bis straipsnio nuostatas.¹⁹⁴

Biologinio saugumo sistemas (žiūrėti žemiau esančią schemą), kaip teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse,¹⁹⁵ sudaro trys pagrindiniai elementai, kurie kartu paprastai vadinami rizikos analize (rizikos aplinkai vertinimu):

KOMUNIKACIJA SU VISUOMENE DĖL RIZIKOS APLINKAI VERTINIMO PAGAL DIREKTYVĄ 2001/18/EB

¹⁹³ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 164.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*

1. Pirminis elementas – *rizikos vertinimas*, apima įvairias sritis ir mokslinius tyrimus. Europos Sąjungoje kategorija „rizikos aplinkai vertinimas“ apima galimą poveikį aplinkai, taip pat atsižvelgiant ir į galimą poveikį žmonių sveikatai¹⁹⁶.

2. Antrasis elementas rizikos analizės yra *rizikos valdymas*. Šį etapą sudaro dvi dalys: 1) techninis rizikos valdymas, kuris apima bet kokias priemones, kuriomis galima apriboti pavojus, kurie galėtų atsirasti dėl GMO išleidimo (pavyzdžiui nustatyti izoliaciniai atstumai tarp genetiškai modifikuotų ir tradicinių pasėlių); 2) administracinis rizikos valdymas, susijęs su sprendimų, kuriais nustatomos saugaus GMO naudojimo ir tvarkymo sąlygos.

3. Trečiasis, esminis rizikos analizės elementas, skirtas visuomenės informavimui ir visuomenės dalyvavimui, – *rizikos komunikacija*. Išsami rizikos analizė reikalauja bendravimo ir diskusijų apie rizikos turinio vertinimą (pavyzdžiui, mokslinio įvertinimo rezultatai) ir rizikos valdymas (pavyzdžiui, sprendimus pagrindžiantys motyvai ir aplinkybės).¹⁹⁷

Pagrindinis principas dėl GMO išleidimo į aplinką visame pasaulyje yra „žingsnis po žingsnio“, kilęs iš biosaugos argumentų ir įtvirtintas nacionalinėse biosaugos sistemose, – GMO yra gyvi organizmai, kurie aplinkoje gali reprodukuoti ir jų išleidimas gali būti negrįžtamas. Tai reiškia, kad GMO išleidimas didinamas palaipsniui, jei ankstesnio žingsnio vertinimas nerodo galimo neigiamo poveikio žmonių sveikatai ir aplinkai. Teisiniu lygmeniu tai skirtingos GMO veiklos (ribotas naudojimas, apgalvotas išleidimas, tiekimas rinkai) procedūros.

Apibendrinant galima teigti, kad Orhuso konvencijos ir Protokolo ryšys išryškėja ne tik per informavimo teisinius aspektus, bet ir per visuomenės dalyvavimą, t. y. per rizikos vertinimą, valdymą ir komunikaciją su visuomene. Vienas iš pagrindinių valstybinių institucijų uždavinių, siekiant veiksmingo visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus apie GMO, yra **mokslinės informacijos prieinamumo** užtikrinimas. Mokslinė informacija dažnai atrodo sudėtinga ir neprieinama plačiajai visuomenei, todėl vienas iš svarbesnių priemonių padaryti mokslines žinias prieinamas visuomenei bei siekiant veiksmingo visuomenės dalyvavimo – užtikrinti veiksmingą visuomenės informavimą, tai yra **rizikos komunikaciją**.

¹⁹⁶ Ragulskytė-Markovienė R., *supra note* 47, p. 35. „Žmonių sveikatos apsauga nėra savarankiškas Bendrijos politikos tikslas, ji siejasi su aplinkos apsauga, t. y. įgyvendinant aplinkos politiką būtina atsižvelgti į žmonių sveikatą.“

¹⁹⁷ Final report, *supra note* 114, p.63.

3.2.5 Išimty

Remdamosi Orhuso konvencija, kurios 6 straipsnio 1 dalies a ir b punktai apibrėžiančia šio straipsnio veikimo sritį ir 6 straipsnio taikymą priimant sprendimus, ar leisti Konvencijos I priede išvardintas planuojamos veiklos rūšis, šalys gali numatyti išimtis nacionalinėse reguliavimo sistemose. Orhuso konvencijos I priede daugeliui veiklos rūšių nustatytas slenkstis, susijęs su 6 straipsnio nuostatų taikymui priimant sprendimus, tai yra ar galimas poveikis tam tikros veiklos aplinkai yra proporcingas veiklos dydžiui, vadovaujantis nacionaline teise, sprendimams dėl I priede neišvardytų planuojamų veiklos sričių, galinčių daryti didelį poveikį aplinkai.¹⁹⁸ Kaip subalansuoti galimą riziką aplinkai prieš galimą naudą? Kiekvienas konkretus atvejis, kad rastumėme kompromisą su visuomene, reikalauja išsamaus pagrindimo.

Be to, GMO pakeitimo I bis priede nurodomi visuomenės dalyvavimo būdai dėl apgalvoto GMO išleidimo ir dėl GMO tiekimo rinkai suteikia galimybę šios procedūros taikymo išimčiai. Tačiau šios išimty neprivalomos ir gali būti taikomos vadovaujantis nacionaline šalies teise teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse.¹⁹⁹

Veiklos rūšys dėl GMO, kurioms taikomas GMO pakeitimo 6 bis straipsnis – apgalvotas GMO išleidimas į aplinką ir GMO tiekimas rinkai – skiriasi savo apimtimi, todėl skiriasi ir taikomos išimty.

GMO pakeitimo 6 bis straipsnio 2 dalies a punktas suteikia teisę šalims numatyti išimty visuomenės dalyvavimo procedūroje, kaip nustatyta I bis priede dėl apgalvoto GMO išleidimo ne tiekimo rinkai tikslais, ir šalys turi teisę remtis išimtimi, jei atitinka abi nustatytas sąlygas:

1. Jeigu toks išleidimas panašiomis biogeografinėmis sąlygomis jau buvo patvirtintas pagal šalies reguliavimo sistemą.

2. Jeigu jau buvo įgyta pakankamai patirties GMO išleidžiant į aplinką panašiose ekosistemose.

Jei kitaip nenumatyta šalies nacionalinėje biosaugos reguliavimo sistemoje, šalis gali netaikyti prievolės dėl visuomenės dalyvavimo procedūros priimdama sprendimą dėl apgalvoto GMO išleidimo, jeigu pagal panašias biogeografines sąlygas tokia veikla jau buvo patvirtinta²⁰⁰. Tačiau, kaip nurodoma Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse, apgalvotas GMO išleidimas į aplinką ne tiekimo rinkai tikslais – turi būti atliktas tos šalies teritorijoje, kuri taiko visuomenės

¹⁹⁸ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 166

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ *Ibid.*

dalyvavimo išimties sąlygą dėl panašiomis biogeografinėmis sąlygomis jau patvirtintos veiklos.²⁰¹ „Panašiomis biogeografinėmis sąlygomis“ tokia veikla patvirtinta kaimyninėje šalyje nesudaro pakankamo pagrindo tokiai išimčiai taikyti, teigiama Orhuso konvencijos išaiškinimo gairėse.²⁰² Nuostata „panašios biogeografinės sąlygos“ turi būti vertinama ne tik atsižvelgiant į GMO rūšį, bet ir į vyraujančias aplinkos sąlygas, tokias, kaip klimato veiksniai, tiksliniai ir netiksliniai organizmai konkrečiose buveinėse, giminingos laukinės rūšys, žemės ūkio praktika ir t.t.

Antroji išimties sąlyga, GMO pakeitimo 6 bis straipsnio 2 dalies a punkte suteikta šalims dėl „pakankamos patirties“ ir „panašių ekosistemų“, taikoma kartu su pirmąja sąlyga „panašiomis biogeografinėmis sąlygomis“, tai yra abi šios sąlygos turi būti išpildytos.²⁰³ Be to, antroji sąlyga, kaip teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse, taikoma remiantis daugelyje šalių esančia nacionaline biosaugos sistema ir ES biosaugos sistema, kuri pagal Direktyvos 2001/18/EB reikalavimus numato GMO apgalvotam išleidimui į aplinką supaprastintą ar diferencijuotą procedūrą, jei įgyta pakankamai patirties apgalvotai išleidžiant ne tiekimo rinkai tikslais tam tikros rūšies GMO konkrečiose ekosistemose. Todėl jei šalis taiko diferencijuotą GMO apgalvoto išleidimo procedūrą savo šalyje, gali taikyti ir išimties sąlygą dėl visuomenės dalyvavimo priimant sprendimą dėl konkretaus GMO.²⁰⁴

Praktinė nuostatos „pakankamai patirties“ reikšmė įvairiose šalyse gali būti skirtinga, teigiama Orhuso konvencijos įgyvendinimo gairėse²⁰⁵, Pavyzdžiui, ES Direktyvos 2001/18/EB V priede nustatyti kriterijai, kurie turi būti išpildyti, jei norima taikyti GMO apgalvoto išleidimo į aplinką kitais nei tiekimo rinkai tikslais diferencijuotą procedūrą. Pagal šią direktyvą visuomenė turi per 60 dienų teikti pasiūlymus dėl diferencijuotos tvarkos taikymo.²⁰⁶

3.3 Teisė ginti pažeistas teises gauti informaciją ir dalyvauti priimant sprendimus

Orhuso konvencijos pažymoje „*suinteresuota visuomenė – tai visuomenė, kuriai daro įtaką arba tikėtina gali daryti įtaką aplinkos srityje priimami sprendimai arba kuri yra suinteresuota sprendimų priėmimo procesu*“²⁰⁷. Jeremy Wates teigia, kad Orhuso konvencijoje siekiama suteikti galimybę kreiptis į teismą, kai pažeidžiama visuomenės teisė gauti informaciją (9 str. 1 d.),

²⁰¹ Orhuso įgyvendinimo gairės, *supra note* 117, p. 166

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ *Ibid.*, p. 167.

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ Direktyva 2001/18/EB, *supra note* 30, 7 str. 2 d. b)p.

²⁰⁷ Orhuso konvencijos pažyma, *supra note* 8, p.9.

dalyvauti priimant sprendimus (9 str. 2 d.), dėl bendrų aplinkos apsaugos teisės pažeidimų (9 str. 3 d.)²⁰⁸. Konvencija reikalauja, kad šalys suteiktų teisę kreiptis į administracinius teismus arba teismines procedūras dėl privačių asmenų ir valstybės institucijų, kurių pažeidimas susijęs su aplinkos įstatymais, veiksmų arba neveikimo užginčijimo.²⁰⁹ Tokia teisė turi būti suteikta visuomenės nariams, kurie atitinka kriterijus, išdėstytus nacionalinėje teisėje, kitaip tariant, šis klausimas pirmiausia turi būti nustatytas nacionaliniu lygmeniu.

Anot R. Ragulskytės – Markovienės, „aplinkos apsauga yra suprantama gana plačiai – tai ne tik atskirų gamtos objektų apsauga, bet ir žmogaus, jo sveikatos ir gyvenamosios aplinkos apsauga. Aplinkos apsaugos paskirtis – užtikrinti žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką. Todėl ji laikytina viešuoju interesu, kurio gynimą siekiama užtikrinti tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Aplinkos teisės efektyvumas dažnai priklauso nuo to, kokios yra galimybės ginti aplinkos apsaugą kaip viešąjį interesą.“²¹⁰

„Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, aiškindamas aplinkos apsaugos viešojo intereso turinį, tiesiogiai remiasi Orhuso konvencija. Būtent ši konvencija yra skirta viešojo intereso – aplinkos apsaugos gynimui. Joje įtvirtinta plati aplinkos sąvoka suponuoja galimybę ginti įvairius aplinkos objektus. Ši konvencija įtvirtina subjektus, turinčius teisę būti įvairių teismų santykių aplinkos apsaugos srityje dalyviais, šių subjektų teises, valstybių – Konvencijos šalių pareigas, siekiant užtikrinti efektyvų aplinkos apsaugos kaip viešojo intereso gynimą.“²¹¹

Dar 2004 m. sausio 23 d. LVAT nutartyje²¹², priimtoje administracinio teismo byloje Nr. A³-11-2004, konstatuota, kad „suinteresuotos visuomeninės organizacijos, padedančios spręsti aplinkosaugos problemas, veikiančios pagal nacionalinių įstatymų reikalavimus, turi teisę ginti viešąjį interesą kreipdamosi į administracinį teismą aplinkosaugos srityje, susijusioje su šiais aplinkos komponentais: oru, atmosfera, vandeniu, žeme, kraštovaizdžiu, biologine įvairove, genetiškai modifikuotais organizmais“, teigia D. Prapiestytė²¹³.

²⁰⁸Wates, J., *supra note* 172, p. 6.

²⁰⁹ Orhuso konvencija, *supra note* 80, 9 str. 3 d. „Be to, ir nepažeidžiant šio straipsnio 1 ir 2 dalyse minimų peržiūros procedūrų, kiekviena Šalis užtikrina, kad visuomenės nariai, atitinkantys nacionalinėje teisėje nustatytus kriterijus, jeigu tokie yra, galėtų pasinaudoti administracinėmis arba teisminėmis procedūromis privačių asmenų ir valstybės institucijų, pažeidžiančių su aplinka susijusias nacionalinės teisės nuostatas, veiksams arba neveikimui užginčyti.“

²¹⁰ Ragulskytė-Markovienė, R., *supra note* 75, p. 101.

²¹¹ Ambrasaitė-Balynienė, G.; Bakaveckas, A., *et. al. Administraciniai teismai Lietuvoje. Nūdienos iššūkiai*. Kolektyvinė monografija, skirta Lietuvos administracinių teismų dešimtmečiui. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010, p.514.

²¹² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A³-11/2004.

²¹³ Prapiestytė, D. Orhuso konvencijos įgyvendinimas: Europos Sąjungos teisė ir Lietuvos administracinė justicija. *Teise/Law*, 2009, 72(1), p. 171.

LVAT 2013 m. gegužės 29 d. nutartyje, priimtoje administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-186/2013, pažymėjo, kad „teisę kreiptis dėl savo teisių gynimo aplinkos apsaugos srityje Orhuso konvencija suteikia ne kiekvienam, o tik suinteresuotam subjektui. Pagal Orhuso konvencijos 2 straipsnio 5 dalį suinteresuota visuomenė – tai visuomenė, kuriai daro įtaką arba gali daryti įtaką aplinkosaugos srityje priimami sprendimai arba kuri yra suinteresuota sprendimų priėmimo procesu; pagal šią apibrėžtį nevyriausybinės organizacijos, padedančios spręsti aplinkosaugos problemas ir veikiančios pagal nacionalinių įstatymų reikalavimus, laikomos suinteresuotomis organizacijomis“²¹⁴.

Kadangi GMO srityje Lietuvoje teismų praktikos nėra, norint išskirti kriterijus, kuriais remdamasis pareiškėjas gali būti suinteresuota visuomenė, pagal Aplinkos apsaugos įstatymą galime atkreipti dėmesį į LVAT 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartyje, priimtoje administracinėje byloje Nr. A520-211/2013, išskirtus kriterijus, kuriais remdamasis pareiškėjas pagal Aplinkos apsaugos įstatymą bei Teritorijų planavimo įstatymą turi teisę kreiptis į teismą: „1) *asociacija (nevyriausybinė organizacija) įsteigta teisės aktų nustatyta tvarka, veikianti pagal Lietuvos Respublikos įstatymų reikalavimus; 2) ji skatina aplinkos apsaugą, padeda spręsti kraštotvarkos problemas*“²¹⁵.

Apibendrinant galima teigti, jog Orhuso konvencijos ir Protokolo ryšys išryškėja ne tik per informavimo teisinius aspektus, bet ir per rizikos vertinimą, valdymą ir komunikaciją su visuomene. Iš rizikos aplinkai vertinimo (rizikos analizės) išryškėja vienas iš pagrindinių uždavinių siekiant veiksmingai informuoti visuomenę apie GMO ir užtikrinti veiksmingą dalyvavimą – mokslinės informacijos prieinamumas. Mokslinė informacija dažnai atrodo sudėtinga ir neprieinama plačiajai visuomenei, todėl vienas iš svarbesnių priemonių padaryti mokslines žinias prieinamas visuomenei bei siekiant veiksmingo visuomenės dalyvavimo – užtikrinti veiksmingą visuomenės informavimą, tai yra rizikos komunikaciją. Orhuso konvencijoje nėra aiškiai apibrėžta kas yra GMO informacija, tačiau, kaip minėta, Orhuso konvencijos GMO pakeitimas paaiškina konkrečiau, tai yra I bis priedo 3 punkte nurodyta – santrauka pranešimui ir ataskaitos vertinimas ir tai atitinka reikalavimus informacijai pagal Direktyvos 2001/18/EB reikalavimus.

Nustatytos išimties visuomenės informavimo ir dalyvavimo procese, priimant sprendimus GMO išleidimui, ir Orhuso konvencijoje GMO pakeitime, ir Direktyvoje 2001/18/EB

²¹⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-186/2013.

²¹⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-211/2013.

neprieštaraujančios viena kitai, bet papildančios reikalavimus nacionalinėms institucijoms ir susijusios su įgyta GMO išleidimo į aplinką patirtimi ir panašiomis biogeografinėmis sąlygomis.

Daugelyje šalių, kurios turi praktinės patirties, pavyzdžiui, Nyderlanduose, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje visuomenė informuojama pasyviai, tai yra pranešimai dėl GMO įteisinimo skelbiami registre su galimybe visuomenei teikti pastabas ir pasiūlymus. Kitose šalyse, kaip rodo Bulgarijos ir Prancūzijos patirtis, dedamos pastangos įtraukti visuomenę į dalyvavimo procesą priimant sprendimus, vykdant neformalų švietimą GMO srityje per viešas konsultacijas.

Be to, „teisė kreiptis į teismą“ dėl GMO ne tik sustiprina visuomenės teisę į informaciją apie GMO ir visuomenės teisę dalyvauti priimant sprendimus, bet ir suteikia teisę visai visuomenei ir NVO ginti viešąjį interesą įgyvendinant įstatymus aplinkos srityje.

4. VISUOMENĖS INFORMAVIMO APIE GMO, DALYVAVIMO PRIIMANT SPRENDIMUS RYŠIAI SU TEISINIO REGULIAVIMO ĮGYVENDINIMU LIETUVOJE IR KITOSE ŠALYSE

Lietuvos visuomenė, ypač nevyriausybinės organizacijos (toliau – NVO), dažnai pasisako prieš GMO, jau priėmus sprendimą šioje srityje, ir kartais aktyviai protestuoja (peticijų forma), tačiau gana pasyvi priimant sprendimus. Viena iš priežasčių gali būti ta, jog visuomenė mažai žino apie dalyvavimo galimybę GMO įteisinimo eigoje, apie sprendimų priėmimo procesą GMO srityje ir nemoka pasinaudoti savo teisėmis. Kita priežastis gali būti teisinių pagrindų kūrimo ir gerinimo stoka, todėl būtina didinti atvirumą ir skaidrumą, taisyti reglamentavimo spragas.

4.1 Teisės gauti informaciją apie aplinką genetiškai modifikuotų organizmų klausimais įgyvendinimas Lietuvoje

Aplinkos apsaugos įstatymas (AAĮ)²¹⁶, kuris, Lietuvos mokslininkų nuomone, ne kartą įvardintas kaip pagrindinis aplinkos teisės aktas, pateikia informacijos apie aplinką apibrėžimą, kuris apima „biologinę įvairovę ir jos komponentus, įskaitant genetiškai modifikuotus organizmus“. Šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 1 punktą nustato visuomenės teisę į informaciją apie aplinką, vadinasi, ir apie gyvuosius GMO, nes jie yra biologinės įvairovės komponentai, kaip teigiama Orhuso konvencijos vadove²¹⁷, taip pat teisę kreiptis į teismą dėl teisės gauti informaciją apie aplinkos pažeidimus ir suinteresuotai visuomenei kreiptis į teismą dėl viešo intereso gynimo, tačiau nenustatyta visuomenės teisė dalyvauti priimant sprendimus dėl siūlomos veiklos GMO srityje.

Nuostatos dėl teisės gauti informaciją įtvirtintos ir Visuomenės informavimo įstatyme, kuris reguliuoja viešosios informacijos rinkimą, rengimą, skelbimą ir platinimą.²¹⁸ Šiame įstatyme taip pat nustatyta neteikiama informacija (18 str.) ir teisė gauti informaciją iš valstybės ir

²¹⁶ AAĮ, *supra note 45*.

²¹⁷ The Aarhus Convention An Implementation Guide, *supra note 86*, „Biological diversity and its components, including genetically modified organisms” requires a more complex explanation. Article 2 of the Convention on Biological Diversity gives the following definition of biological diversity: “the variability among living organisms from all sources including, inter alia, terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and the ecological complexes of which they are part; this includes diversity within species, between species and of ecosystems”. Biodiversity includes, but is not limited to, ecosystem diversity, species diversity and genetic diversity. In addition, tangible entities identifiable as a specific ecosystem (a dynamic complex of plant, animal and micro-organism communities and their non-living environment interacting as a functional unit⁸³), are considered components of biodiversity.”

²¹⁸ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, *supra note 91*.

savivaldybių institucijų (6 str.). Šiame įstatyme apibrėžta ir visuomenės informavimo sąvoka, tai yra „viešosios informacijos teikimas visuomenei“ (2 str. 79 d.). Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašas nustato pasyvų – pagal visuomenės prašymus – visuomenės informavimo būdą.²¹⁹ Šią tvarką tvirtinančiame nutarime skelbiama, jog įgyvendinama Direktyva 2003/4/EB dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką²²⁰ ir kt., nors Orhuso konvencijos įgyvendinimo pažymoje²²¹ nustatyta, kad valstybės institucijos teikia informaciją apie aplinką ne tik pasyviai, bet ir aktyviai – „iš anksto ir savo iniciatyva“, nes Direktyva 2003/4/EB detalizuoja Orhuso konvenciją ir nustato skelbtinos bei atnaujinamos informacijos sąrašą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“, tačiau ji nėra absoliuti. L. Meškauskaitė teigia, kad „*Demokratinėje visuomenėje yra įtvirtintas principas, kad informacijos neskelbtinumas turi būti įtvirtintas ne bet kokiame teisės akte, o būtinai aukščiausio lygmens teisės akte – įstatyme*“²²². Orhuso konvencijos įgyvendinimo vadove nurodyta, kad „*vadovavimasis nacionaliniais teisės aktais*“²²³ reiškia, jog nacionalinė teisė gali riboti informacijos teikimą laikantis fakultatyvių konvencijos 4 straipsnio 3 ir 4 punktuose nurodytų išimčių²²⁴. Be to, konfidencialios informacijos reikalavimai nustatyti Protokolo 21 straipsnyje ir Direktyvos 2001/18/EB 25 straipsnyje. Tačiau, Lietuvos GMO įstatyme nėra šie reikalavimai reglamentuoti²²⁴. Pavyzdžiui, tam tikros informacijos apsauga reglamentuota Čekijos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų ir produktų naudojimo įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje.²²⁵

Biotechnologijos kompanijos GMO reguliavimo metu stengiasi išlaikyti kuo daugiau informacijos paslaptį, nes GMO moksliniai tyrimai susijęs su didelėmis investicijomis. Tačiau GMO rizikos vertinimas ir saugos mokslinių tyrimų slaptumas kelia įtarimų ir visuomenės nepasitikėjimą. Vienas iš praktinių pavyzdžių, nors skirtas ne auginimui, bet maistui ir pašarams²²⁶, – atskleidžia skirtingus VN reikalavimus konfidencialios informacijos kiekiui. „*Monsanto*“, pateikus paraišką dėl kukurūzo *MON 863*, kilo ginčas, ypač dėl 90 dienų gyvulių šėrimo tyrimų detalesnės

²¹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 22 d. nutarimą Nr. 1175 „Dėl Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos. *Valstybės Žinios*, 1999, Nr. 90-2660.

²²⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. sausio 28 d. direktyva 2003/4/EB dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką, panaikinanti Tarybos direktyvą 90/313/EEB (OL 2004 m. specialusis leidimas, 15 skyrius, 7 tomas, p. 375).

²²¹ Orhuso konvencijos įgyvendinimo vadovas, supra note 86, p. 4.

²²² Meškauskaitė, L. supra note 146, p. 24.

²²³ Orhuso konvencijos įgyvendinimo vadovas, op. cit..

²²⁴ GMO įstatymas, supra note 29.

²²⁵ Čekijos GMO ir produktų įstatymas, supra note 104.

²²⁶ Final Report, supra note 114, p. 69.

informacijos. „*Monsanto*“ atsisakė atskleisti duomenis, kurie buvo susiję su informacija apie šėrimą, motyvuodama konfidencialia verslo informacija, kurią galėtų panaudoti konkurentai. NVO reikalavo Vokietijos valdžios atsakingų institucijų tokius duomenis nurodyti viešai. Tuomet, Vokietijos atsakinga valdžios institucija, nurodė „*Monsanto*“ tuos duomenis atskleisti visuomenei pagal Direktyvos 2003/4/EB reikalavimus dėl galimybės visuomenei susipažinti su informacija apie aplinką. Bendrovė apskundė sprendimą – atskleisti informaciją, tačiau Vokietijos administracinis teismas įpareigojo „*Monsanto*“ atskleisti nuslėptą informaciją.

Šiandien – informacijos amžius, kuriame sparčiai formuojasi „*informacinė visuomenė* – tai atvira, išsilavinusi, nuolat besimokanti ir žiniomis savo veiklą grindžianti visuomenė, kurios nariai – paprasti Lietuvos gyventojai ir visų lygių vadovai – gali, moka ir nori visose savo veiklos sferose efektyviai taikyti šiuolaikinių informacinių technologijų priemones, naudotis savo šalies ir viso pasaulio kompiuterizuotais informacijos ištekliais, o valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, pasitelkdamos šias priemones ir išteklius, priimti sprendimus, užtikrinti gyventojams prieinamą ir patikimą viešą informaciją“²²⁷.

Aplinkos ministerijos internetiniame tinklalapyje skelbiama²²⁸, kad įgyvendinant Orhuso konvenciją ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 22 d. nutarimą Nr. 1175 „Dėl Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos“²²⁹, kurioje nustatytos institucijos, turinčios pareigą teikti informaciją apie aplinką visuomenei, parengtas Informacijos apie aplinką sąvadas (toliau – Sąvadas). Šis Sąvadas – „tai informacijos, kurią apie aplinką turi valstybės ir savivaldybių institucijos ar įstaigos, pavadinimų sąrašas. Jis padeda orientuotis, kur galima rasti tokio pobūdžio informaciją“, skelbiama Aplinkos ministerijos internetinėje svetainėje²³⁰. Šiame sąrašė yra Aplinkos ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Žemės ūkio ministerija, Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, tai – pagrindinės valstybinės institucijos, kurios, kiekviena pagal savo kompetenciją, Lietuvoje yra atsakingos už GMO reguliavimą²³¹, o pagal LRV nutarimą Nr. 1175 ir visuomenės informavimą.

Tačiau pagrindinis vaidmuo, priimant sprendimus ir teikiant informaciją visuomenei dėl siūlomų išleidimui GMO, tenka Aplinkos ministerijai, kuri nuo 2012 m. yra Genetiškai modifikuotų

²²⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugpjūčio 10 d. nutarimu Nr. 984 patvirtintas Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginis planas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 71-2534.

²²⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos internetinė svetainė. [žiūrėta 2015 03 05]. Internetinė prieiga : <http://www.am.lt/VI/index.php#a/102>.

²²⁹ LRV 1999 m. spalio 22 d. nutarimas Nr. 1175, supra note 219.

²³⁰ LR aplinkos ministerijos internetinė svetainė, *op. cit.*

²³¹ GMO įstatymas, supra note 29, antras skirsnis.

organizmų informacinės sistemos valdytojas (toliau – GMOIS)²³². GMOIS skirta su GMO susijusių duomenų ir informacijos rinkimui, sisteminimui ir pateikimui visuomenei, tačiau joje nenumatyta galimybė visuomenei teikti komentarus²³³. Be to, šios GMOIS 5 punkte nurodyta, kad jos steigimo pagrindas yra GMO įstatymas, kurio 4 straipsnio 8 dalyje nustatyta Aplinkos ministerijos pareiga kaupti ir tvarkyti GMO duomenų bazę, o šio įstatymo 11 straipsnyje nustatyta, kad GMO duomenų bazė skirta tik kontrolei užtikrinti.

4.2 Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo

Šalių atsakingos institucijos turėtų sukurti tokią GMO reguliavimo sistemą, kuri padėtų kuo daugiau visuomenės narių įtraukti į konsultacijas, siekiant sprendimų priėmimo šioje srityje teisėtumo. Nors, visuomenės informavimas ir dalyvavimas gali būti ne tik „iš viršaus į apačią“, bet ir „iš apačios į viršų“. Tai toks dalyvavimo procesas, kai NVO gali įtraukti visuomenės suinteresuotus subjektus, kurie yra „rizikos grupėje“, kai valdžios atsakingos institucijos jų neįtraukia į konsultacijas.

Tarptautinės aplinkosauginės NVO (*Greenpeace, Žemės draugai ir kt.*), sprendžiančios biologinės įvairovės apsaugos problemas, įskaitant GMO klausimus, taiko „tiek radikalias, tiek nuosaikesnes švietėjiško ir informacinio pobūdžio veiklos formas,²³⁴“ – teigia A. Telešienė ir N. Kriaučiūnaitė ir pabrėžia, kad šios NVO pasitelkia veiksmingiausias (remiantis jų veiklos ilgamete patirtimi) aplinkosauginės veiklos formas: lobizmą, publikacijas bei žiniasklaidos ir visuomenės dėmesį patraukiančias akcijas²³⁵.

Daugelyje ES VN visuomenės organizacijos priešinasi dėl GM augalų, kurie yra šiuolaikinės biotechnologijos produktas, auginimo ir jų kaip produktų ar esančių kituose produktuose naudojimo. Pagrindinis prieštaravimas dėl GM augalų auginimo, lėmęs ES ilgą moratoriumą, be pagrindinių argumentų, susijusių su saugumu, tai yra poveikiu aplinkai ir sveikatai, nuolat pasikartojantis argumentas, kad GM augalų auginimas yra skirtas tik didinti didžiųjų įmonių

²³² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2012 m. vasario 2 d. įsakymas Nr. D1-115 „Dėl genetiškai modifikuotų organizmų informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2012, Nr. 17-786. Nuostatai parengti vadovaujantis Valstybės informacinių sistemų steigimo ir įteisinimo taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 19 d. nutarimu Nr. 451. *Valstybės Žinios*, 2004, Nr. 58-2061.

²³³ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Genetiškai modifikuotų organizmų informacinė sistema, [žiūrėta 2014 09 25]. Internetinė prieiga <http://gmo.am.lt/>.

²³⁴ Telešienė, A., & Kriaučiūnaitė, N. Nevyriausybinių organizacijų aplinkosauginės veiklos tendencijos Lietuvoje, *ISSN 1648-2603. Viešoji politika ir administravimas*. 2008. Nr. 25, p. 94.

²³⁵ *Ibid.*

pelną, neprisidedant prie tvarios žemės ūkio plėtros, nesvarbu ar yra kokios nors tiesioginės naudos vartotojams²³⁶.

NVO vaidmuo svarbus ir reikšmingas, darantis įtaką sprendimams GMO srityje. Tai patvirtina ir teismų praktika: „Komisija, bent jau gavusi NVO ir Danijos vyriausybės laiškus, manė, [.....]kad, turint omenyje esamas mokslines abejones, ji turėjo remdamasi atsargumo principu iš naujo kreiptis į EMST, kad gautų išaiškinimų dėl mokslinio bulvių Amflora, ypač nptII geno, keliamos rizikos vertinimo“²³⁷, kai 2008 m. vasario 13 d. NVO nusiuntė už sveikatai ir maisto saugą atsakingam komisarui laišką ir nurodė Komisijos pasiūlymo neatitikimus dėl EMST klaidingo antibiotikų klasifikavimo, kuriems darė poveikį genetiškai modifikuotos bulvės, kaip nesvarbius medicinai ir veterinarijai, nors Europos vaistų agentūra ir Pasaulio sveikatos organizacija manė, kad jie turi lemiamą reikšmę. Taip pat NVO pabrėžė, remiantis byla T-240/10, kad nors EMST pripažino šią savo klaidą, „tačiau nesiėmė dėl to loginių ir būtinų veiksmų, kiek tai susiję sunptII geno pašalinimu iš I grupės ir jo priskyrimu prie II arba III grupės, atsižvelgiant į 2004 m. EMST nuomonėje pateiktą klasifikaciją.“²³⁸

Vokietijoje, kaip teigia G. Česnakas ir D. Godelis, per 2009 m. rinkimus Žaliųjų partija, viena iš daugiausiai pasiekusių žaliųjų partijų Europoje (vok. *Die Grünen*), „gavo daugiausiai vietų parlamente per visą savo istoriją ir 2011 m. parlamente turėjo 68 vietas iš 622 galimų“²³⁹. Tais pačiais metais Vokietijoje buvo uždrausta auginti ES GM leistus kukurūzus MON 810, o 2010 m. Vokietijos federalinis konstitucinis teismas nusprendė, kad Vokietijos teisės aktai ribojantys GMO, yra suderinami su Vokietijos konstituciniais principais.²⁴⁰

Lietuvoje NVO mažiau veiksmingos, mažiau bendradarbiauja tarpusavyje ir „sprendžiant aplinkosauginės problemas dažniausiai pasitelkiamos nuosaikios pragmatinės veiklos formos bei švietėjiška informacinė veikla.“²⁴¹

²³⁶ GMO Internetinė svetainė, [žiūrėta 2014 11 10]. Internetinė prieiga: <https://gmolt.wordpress.com/page/3/>.

²³⁷ Byla T-240/10, *supra note* 69, p.16.

²³⁸ *Ibid.*, p. 7.

²³⁹ Godelis, D., & Česnakas, G. Žaliųjų partijos ir NVO veiksmai formuojant Vokietijos branduolinės energetikos vystymąsi. *Politikos mokslų almanachas*, 2012, (11), 87-103, p. 90

²⁴⁰ Bundesverfassungsgericht [Federal Constitutional Court], Nov. 24, 2010, *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts* [BVerfGE] 128 /1 [hereafter BVerfGE 128/1] 135, <https://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/2010/11/24>; see also Press Release, Federal Constitutional Court, Application for Judicial Review in the Matter of the Genetic Engineering Act is Unsuccessful (Nov. 24, 2010), <https://www.bundesverfassungsgericht.de/pressemitteilungen/bvg10-108en.html>. [žiūrėta 2015 02 10], Internetinė prieiga: <http://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/germany.php>.

²⁴¹ Telešienė, A., & Kriaučiūnaitė, N, *supra note* 234, p. 102.

4.3 Visuomenės teisė dalyvauti priimant sprendimus prieš išleidžiant genetiškai modifikuotus organizmus į aplinką Lietuvoje

Kaip jau minėta šio darbo 4.1 skyriuje, AAI, kaip pagrindiniame aplinkos apsaugos įstatyme, nenustatyta šio įstatymo 7 straipsnyje visuomenės teisė dalyvauti priimant sprendimus dėl siūlomos veiklos GMO srityje, bet 8 straipsnio 9 dalimi nustatyta, kad valstybės valdžios, valdymo ir kontrolės institucijos pagal savo kompetenciją privalo skatinti piliečius, suinteresuotą visuomenę, kitus juridinius ir fizinius asmenis dalyvauti priimant ir įgyvendinant sprendimus aplinkos apsaugos srityje. GMO įstatymo 12 straipsniu įtvirtinta visuomenės teisė dalyvauti priimant sprendimus dėl GMO naudojimo ir gauti apie tai informaciją teisės aktu nustatyta tvarka. Genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, tiekimo rinkai tvarkos aprašu reglamentuojamos GMO apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai pranešimų nagrinėjimo išleisti GMO į aplinką procedūros²⁴². Šio tvarkos aprašo 20.2 punkte nustatyta, kad Aplinkos ministerija vykdo viešą konsultavimąsi su visuomene pagal Visuomenės informavimo ir dalyvavimo aprašą²⁴³ ir, kad dėl viešo konsultavimosi, 90 dienų terminas – pranešimo nagrinėjimo ir sprendimo priėmimo – negali būti pratęstas ilgiau kaip 30 dienų. Tuo tarpu Visuomenės informavimo ir dalyvavimo aprašo III skyriuje viešo konsultavimosi, priimant sprendimus dėl GMO apgalvoto išleidimo į aplinką, pareiga nustatyta pranešėjui. Orhuso konvencijos pažymoje pabrėžiama, kad „*visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus užtikrinimas yra išimtinai valstybės institucijų pareiga* <...>. Tuo tarpu *paraiškų davėjams (prašymų teikėjams) šiame procese nustatyta kita ir ribota veikimo sritis: prieš pateikdami valstybės institucijoms prašymą, jie turi valstybės institucijoms pateikti pageidaujamos veiklos pagrindinių alternatyvų apžvalgą, kurias valstybės institucijos savu ruožtu pateiktų visuomenei* (6 str. 6 d., 6 d. e p.); išsiaiškinti, kokia yra suinteresuota visuomenė, pradėti diskusijas ir suteikti informaciją apie savo prašymo tikslus (6 str. 5 d.); dalyvauti visuomenės užklausoje atsakant į jos klausimus (6 str. 7 d.)²⁴⁴“. Be to, Orhuso 6 straipsnio 11 dalyje nustatyta, kad kiekviena šalis 6 straipsnio nuostatas taiko vadovaudamasi nacionaline teise priimant sprendimus dėl GMO išleidimo. Vadinasi, Lietuva, kaip ir kitos dėl Protokolo susitariančios šalys,

²⁴² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. D1-225 „Dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, tiekimo rinkai tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2004, Nr. 71-2487.

²⁴³ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 299 „Dėl visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2003, Nr. 62-2832.

²⁴⁴ Orhuso konvencijos pažyma, *supra note* 8, p. 7.

gali taikyti nacionalinėje teisėje Protokolo 23 straipsnio įgyvendinimo nuostatas, kurias ES papildo Direktyvos 2001/18/EB tikslai.²⁴⁵

4.4 Visuomenės informavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką ne tiekimo rinkai, procedūrų palyginimas Čekijoje ir Lietuvoje

GMO įstatyme nustatyta, kad Lietuvoje verstis veikla, kurios metu GMO apgalvotai išleidžiami į aplinką ne tiekimo rinkai tikslais (Direktyvos 2001/18/EB B dalis, lauko tyrimai), gali fiziniai ir juridiniai asmenys, teisės aktų nustatyta tvarka gavę Aplinkos ministerijos leidimą²⁴⁶. Šią leidimų tvarką reglamentuoja Genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką pateikimo į rinką tvarkos aprašas (Tvarkos aprašas, patvirtintas Aplinkos ministro įsakymu²⁴⁷. Čekijos Respublikoje leidimų išdavimo administracinės procedūros reglamentuojamos įstatymu²⁴⁸. GMO leidimų išdavimo procesas susideda iš šių etapų:

1. Pareiškėjas teikia pranešimą leidimui gauti Aplinkos ministerijai (AM), kuri Čekijos Respublikoje vertina jo išsamumą pagal įstatymą ar pagal įstatymą ir Tvarkos aprašą Lietuvos Respublikoje. Abiejose valstybėse atsakinga institucija už leidimų išdavimą yra AM.

2. Jei pranešimas atitinka visus nustatytus reikalavimus, Čekijoje AM perduoda jo kopiją Žemės ūkio ministerijai ir Sveikatos apsaugos ministerijai (suinteresuotos institucijos), regione, kuriame siūlomas GMO išleidimas, atsakingai institucijai ir GMO ir genetinių produktų naudojimo komisijai. Lietuvoje per 10 dienų – Žemės ūkio ministerijai, Sveikatos apsaugos ministerijai ir Valstybinei maisto ir veterinarijos tarnybai (suinteresuotos institucijos), taip pat ir GMO valdymo priežiūros²⁴⁹ ir GMO ekspertų komitetams²⁵⁰.

Čekijos AM pagal įstatymo reikalavimus pranešimo santrauką skelbia oficialiame tinklalapyje, kuris viešai prieinamas visuomenei ir užtikrina jo paskelbimą tam tikroje regioninėje savivaldybėje, atsižvelgiant į GMO išleidimo vietą. Lietuvoje pranešimo santrauka visuomenei

²⁴⁵ Maastricht recommendations on promoting effective public participation in decision-making in environmental matters (ECE/MP.PP/2014/8) (advance edited version). Maastricht, the Netherlands, p. 42. [Žiūrėta 2015 03 03]. Internetinė prieiga; <http://www.unece.org/environmental-policy/treaties/public-participation/aarhus-convention/envpptfwg/envppppdm/ppdm-recs.html>. „150. Attention should be given to ensuring that measures to promote public participation in decision-making regarding GMOs within the context of article 6, paragraph 11, and article 6 bis are in line with relevant elements of the national biosafety framework and further the implementation of article 23 of the Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity.“

²⁴⁶ GMO įstatymas, *supra note* 29, 9 str.

²⁴⁷ Genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką pateikimo į rinką tvarkos aprašas, *supra note* 242.

²⁴⁸ Čekijos Respublikos Genetiškai modifikuotų ir produktų naudojimo įstatymas, *supra note* 104.

²⁴⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 18 d. įsakymas Nr. 602 dėl Genetiškai modifikuotų organizmų valdymo priežiūros komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 111-4053.

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. balandžio 25 d. įsakymas Nr. 198 dėl Genetiškai modifikuotų organizmų ekspertų komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo. *Valstybės Žinios*, 2004, Nr. 12-351.

viešai prieinama GMO informacinėje sistemoje pagal nustatytus jos nuostatus ir Visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai tvarkos aprašą²⁵¹.

Pagal nustatytus reikalavimus pranešimo santrauka taip pat siunčiama EK, kad būtų prieinama kitų VN atsakingoms institucijoms ir visuomenei per Jungtinių tyrimų centro (JTC) *WebSNIF* duomenų bazę²⁵².

3. Abiejose valstybėse bet kuris asmuo, suinteresuotos institucijos ir pan., kurie gavę pranešimo kopiją turi 30 dienų teikti pasiūlymus, komentarus, prašyti papildomos informacijos. Jei pranešėjas nepateikia prašomos informacijos, AM gali sustabdyti administracinę procedūrą.

4. Lietuvoje pranešėjas, gavęs iš AM visuomenės pasiūlymus, savo lėšomis ir iniciatyva turi organizuoti viešą konsultavimąsi, ir jo metu atsakyti į klausimus. Čekijoje AM, gavusi visuomenės neigiamą nuomonę ir komentarus, susijusius su rizikos aplinkai vertinimo rezultatais ir prieštaravimais dėl poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai, privalo prieš priimdami galutinį sprendimą organizuoti viešą konsultavimąsi.

5. Abiejose valstybėse AM per 90 dienų nuo pranešimo gavimo turi priimti sprendimą dėl GMO leidimo. Į šį laikotarpį neįskaitomas laikas, kai prašoma pranešėjo pateikti papildomą informaciją – laikas stabdomas kol pateikiami reikiami dokumentai, ir kol vyksta viešas konsultavimasis. Tačiau dėl viešo konsultavimosi 90 dienų terminas negali būti pratęstas ilgiau nei 30 dienų.

6. Abiejose valstybėse AM priimdama galutinį sprendimą dėl leidimo GMO išleisti į aplinką atsižvelgia į suinteresuotų institucijų nuomonę, mokslines nuomones, viešųjų konsultacijų rezultatus, kitų VN pateiktus komentarus per JTC duomenų bazę.

7. Abiejų valstybių galutiniai sprendimai prieinami visuomenei per oficialius AM tinklalapius ir JTC duomenų bazę. Lietuvoje GMO įstatymo 4 straipsnio 5 dalyje dar įtvirtintas reikalavimas skelbti apie leidimų išdavimą ir „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“.

Taigi palyginus Čekijos ir Lietuvos GMO apgalvoto išleidimo į aplinką leidimų išdavimo procesą, galima pastebėti panašumų ir skirtumų. Čekijoje šias procedūras reglamentuoja įstatymas, o Lietuvoje net trys teisės aktai: GMO įstatymas ir du tvarkos aprašai, patvirtinti aplinkos ministro įsakymais. Be to, Čekijos AM įtvirtinta pareiga įstatymu viešai konsultuotis su visuomene, tuo tarpu Lietuvoje ši pareiga nustatyta – pranešėjui ministro įsakymu (žiūrėti šio tyrimo 4 priedą).

²⁵¹ Visuomenės informavimo ir dalyvavimo išduodant leidimus genetiškai modifikuotų organizmų naudojimui tvarkos aprašas, *supra note* 243.

²⁵² JTO, *supra note* 111.

4.5 Teisės kreiptis į teismus užtikrinimas Lietuvoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta nuostata – „asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą“²⁵³, 33 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskūsti jų sprendimus“²⁵⁴. Konstitucijoje įtvirtinta visuomenei suteikiama teisė apginti savo teises. AAĮ įtvirtintos nuostatos: 7 straipsnio 1 dalies 10 punkte: „Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, jei mano, kad jo (jų) prašymas, pateiktas teisės aktu, reglamentuojančių teisę gauti informaciją apie aplinką nustatyta tvarka, buvo neteisėtai atmestas, į jį buvo iš dalies ar visiškai netinkamai atsakyta arba į prašymą deramai neatsižvelgta pagal teisės aktus, reglamentuojančius teisę gauti informaciją apie aplinką“²⁵⁵ 2 dalyje: „Suinteresuota visuomenė turi teisę Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo užginčijant sprendimų, veikslių ar neveikimo aplinkos bei gamtos išteklių naudojimo srityje materialinį ar procesinį teisėtumą“²⁵⁶.

LVAT teisėjų kolegija pasisakydama „dėl Orhuso konvencijos 9 straipsnio 2 ir (ar) 3 dalyse, Aplinkos apsaugos įstatymo 7 straipsnio 2 dalyje [...] įtvirtintos suinteresuotos visuomenės teisės kreiptis į teismus dėl viešojo administravimo subjektų sprendimų ir veikslių ar neveikimo aplinkos apsaugos klausimais [...], kad pirmiausia organizacijos narių teisės ir įstatymų saugomi interesai gali būti apginti per pareiškėjui suteikiamus įgalinimus ginti viešąjį interesą. [...] Sistemiškai analizuojant Orhuso konvencijos 2 straipsnio 5 dalies, 9 straipsnio 2 dalies normas ir ABTĮ 5 straipsnio 3 dalies 3 punkte, 56 straipsnio 1 dalyje nurodytas normas“²⁵⁷, yra akivaizdu, kad suinteresuotos visuomeninės organizacijos, padedančios spręsti aplinkosaugos problemas, veikiančios pagal nacionalinių įstatymų reikalavimus, turi teisę ginti viešąjį interesą kreipiantis į administracinę teismą aplinkosaugos srityje [...]“²⁵⁸.

LVAT išplėstinė teisėjų kolegija 2013 m. rugsėjo 23 d. sprendime administracinėje byloje Nr. A520-211/2013²⁵⁹, įvertinusi Orhuso konvencijos ir šiai konvencijai įgyvendinti skirtų direktyvų

²⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra note 2*.

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ AAĮ *supra note 45*.

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.13-308.

²⁵⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-342/2014. *Teisės aktų registras*, 2014.06.20, Nr.: 0; LVAT byla Nr. A³-11/2004, *supra note 212*.

²⁵⁹ LVAT byla Nr. A⁵²⁰-211/2013, *supra note 215*.

nuostatas, padarė išvadą, jog „nevyriausybinė organizacija tam, kad ji būtų laikoma suinteresuota visuomene Orhuso konvencijos prasme, be kitų reikalavimų taip pat turi padėti spręsti aplinkosauginės problemas, skatinti aplinkos apsaugą bei atitikti reikalavimus pagal nacionalinę teisę, veikti pagal nacionalinių įstatymų reikalavimus“²⁶⁰.

„Orhuso konvencijos Taikymo vadove išaiškinama, kaip atsiranda visuomenės suinteresuotumas: kadangi Konvencijos 9 str. 2 dalis yra priemonė visam 6 str. įgyvendinti ir skirta tik suinteresuotai visuomenei, akivaizdu, kad Orhuso konvencija siekiama, kad kiekvienas visuomenės narys, faktiškai dalyvavęs visuomenės dalyvavimo procedūrose pateikdamas komentarus raštu arba viešajame svarstyme, įgytų suinteresuotos visuomenės nario statusą; dėl Konvencijos straipsnių sąsajumo visuomenė įgyja suinteresuotos visuomenės teisę ginti teisme savo interesus ir pažeistas teises, ir nors kitų nei nevyriausybinių organizacijų juridinių ir fizinių asmenų atžvilgiu Orhuso konvencija leidžia nustatyti pakankamą suinteresuotumą pagal nacionalinę teisę, tačiau valstybės šalys turi nuosekliai užtikrinti suinteresuotai visuomenei plačias galimybes kreiptis į teismus pagal Orhuso konvenciją ir aiškinti savo įstatymus jos bendrųjų prievolių, nustatytų 1, 3 ir 9 str., šviesoje.“ – teigia J. Markevičienė²⁶¹

Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatyme nurodyta, kad visuomenės informavimas ir dalyvavimas nustatomas teisės aktų tvarka, bet šiuo įstatymu neįtvirtintos visuomenės teisės gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus ir kreiptis į teismus.

J. Markevičienė pabrėžia²⁶², kad Lietuvos įstatymai dažnai susiaurina suinteresuotos visuomenės apibrėžtį, nenustato visuomenės teisės gauti informaciją, dalyvauti priimant sprendimus ir kreiptis į teismus.

Be to, neužtenka, kad įstatyme būtų nustatytos visuomenės teisės, tarp jų ir teisė kreiptis į teismą. Tos teisės turi pasiekti konkrečią visuomenę, nes visuomenė dažnai nežino, kokias priemones gali naudoti, kad nebūtų pažeista jų teisė kreiptis į teismą ir apginti savo pažeistus interesus. Pavyzdžiui, Prancūzija 2007 m. kreipėsi į ESTT dėl prejudicinio sprendimo – dėl GMO išleidimo į aplinką vietos konfidencialumo. Jei informacija apie GMO išleidimo vietas neviešinama, tai suinteresuota visuomenė (ūkininkai) gali nežinoti, kur auginami GMO, ir taip gali būti pažeista jų teisė apginti savo interesus, jei jų laukai bus užteršti GMO. 2009 m. vasario 17 d. šioje byloje

²⁶⁰ LVAT byla Nr. A¹⁴⁶-342/2014, *supra note* 258.

²⁶¹ Markevičienė, J., *supra note* 3, p. 40.

²⁶² Markevičienė, J., *op. cit.*, 34.

priimtas sprendimas, kad informacija, susijusi su išleidimo vieta, remianti Direktyvos 2001/18/EB 25 straipsnio 4 dalies pirmą įtrauką, jokių būdu negali būti konfidenciali.²⁶³

Taip pat Direktyvos 2001/18/EB 31 straipsnyje nustatyta valstybėms narėms sudaryti valstybinius registrus, kuriuose registruotų GMO išleidimo į aplinką mokslinių tyrimų ir komercinio auginimo vietas. Pavyzdžiui, remdamasi ESTT Byla C-478/13 Lenkija nenustatė savo nacionalinėje teisės sistemoje pareigos pranešti atsakingoms Lenkijos valdžios institucijoms apie GMO auginimo vietas ir nesukūrė GMO auginimo vietų registro bei nepateikė visuomenei informacijos dėl tokių GMO auginimo vietų bei neįvykdė įsipareigojimų pagal Direktyvos 2001/18/EB 31 straipsnio 3 dalies b punktą²⁶⁴. Visuomenė, neturėdama informacijos apie GMO auginimo vietas, neturi galimybės apginti savo teises teisme.

4.6 Nyderlandų patirtis.

Vienas iš pagrindinių Nyderlandų dekreto tikslų reguliuojant GMO (remiantis Direktyva 2001/18/EB) – apsaugoti žmonių aplinką ir sveikatą. GMO sprendimų procedūrinius terminus ir sąlygas iš dalies reglamentuoja bendresne valdymo teisė („*Algemene wet Bestuursrecht*“) ir iš dalies dekretas dėl konkrečių GMO nuostatų: riboto GMO naudojimo, išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai²⁶⁵. Dekretas, reguliuojantis GMO išleidimą, galioja nuo 1990 metų. Jame nustatyta, kad visa pranešimo informacija, išskyrus konfidencialią informaciją, pateikta GMO leidimui ir leidimo projektai yra viešai prieinami. Pranešimai skelbiami vyriausybiname, nacionaliniame ir vietos leidiniuose. Taip pat visuomenė turi teisę gauti leidimo projektą ir pranešimo informaciją per Aplinkos ministerijos viešąją biblioteką. Leidimo projektai ir mokslinės – COGEM²⁶⁶ konsultacijos prieinamos per internetą. Pareiškėjas, kurio pranešime GMO leidimui gauti yra konfidenciali informacija, turi pateikti viešinimui pranešimo santrauką, kurioje turi būti pakankamas kiekis informacijos atlikti rizikos aplinkai vertinimą.

Teisė gauti informaciją ir visuomenei dalyvauti. Visos paraiškos dėl GMO išleidimo į aplinką teikiamos Aplinkos ministerijos Patariamajam genetinių modifikacijų komitetui (COGEM).

²⁶³Byla C-552/07, *supra note* 144.

²⁶⁴Byla C-478/13: 2014 m. spalio 2 d. Teisingumo Teismas (devintoji kolegija) sprendimas Europos Komisija prieš Lenkijos Respubliką. (OL C 421, 24.11.2014, p.15).

²⁶⁵ Jungtinių Tautų europos ekonominės komisijos internetinė svetainė [žiūrėta 2015 01 20]. Internetinė prieiga: http://www.unece.org/gmo_2013.html#/.

²⁶⁶ Nyderlandų genetinės modifikacijos komisijos internetinė svetainė [žiūrėta 2015 01 15]. Internetinė prieiga: <http://www.cogem.net/index.cfm/en>.

Šio komiteto procedūros yra atviros visuomenei: visi GMO leidimo projektai, įskaitant ir pagrindinę informaciją, prieinami visiems fiziniams ir juridiniams asmenims. Jei suinteresuota visuomenė prieštarauja GMO išleidimo leidimo projektui, valstybinės institucijos (regioninės arba vietos) privalo persvarstyti leidimo projektą, atsižvelgdamos į prieštaravimus. Apie sprendimą, peržiūrėjus leidimo procedūras ir jo turinį, nedelsiant informuojama visuomenė. Šių procedūrų tikslas – sudaryti sąlygas piliečiams dalyvauti sprendimų priėmimo procese bei apsaugoti viešąjį interesą. Kiekvienas Nyderlanduose šiose procedūrose yra laikomas „suinteresuota visuomene“ ir gali prieštarauti. Visuomenė gali teikti pastabas keturias savaites. Prieš priimdamos galutinį sprendimą išleisti GMO į aplinką, valdžios institucijos turi atsižvelgti į visus visuomenės komentarus.

Teisė kreiptis į teismą. Visus galutinius sprendimus gali apskusti fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie teikė pastabas paskelbtam projektui dėl leidimo išleisti GMO į aplinką. Skundas turi būti paduotas Valstybės tarybos aukščiausiajam administraciniam teismui. Ieškovas turi susimokėti mokesť, kuris gražinamas, jei skundas patenkinamas. Aplinkos ministerija nuo 1990 metų vidutiniškai per metus išduoda 20 leidimų, susijusių su GMO išleidimu į aplinką. Beveik visi leidimai buvo apskusti administraciniam teismui, nes klausimas gana prieštaringas. Keli leidimai buvo peržiūrėti. Nei vienu teismo nutarimu nebuvo pritarta visuomenės skundai dėl GMO rizikos aplinkai. Visi teismo nutarimai susiję su teisiniais procedūriniais klausimais.

Darytina išvada, kad atsakingų institucijų už sprendimų priėmimą dėl apgalvoto GMO išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai pareiga informuoti visuomenę pradiname sprendimų priėmimo etape, pavyzdžiui, viešu pranešimu per registrą. Tačiau, siekiant veiksmingo visuomenės dalyvavimo, svarbu užtikrinti visuomenės informavimą ne tik pasyviu, bet ir aktyviu būdu, naudojant įvairias mass media priemones, pavyzdžiui vietinę žiniasklaidą.

Svarbus uždavinys, informuojant visuomenę, užtikrinti skaidrumą, susijusį su rizikos vertinimu. Tuo tikslu „išleidimo vieta“ ir visa pranešėjo pateikta valstybinėms institucijoms informacija apie vietą turi būti vieša, nes tai kelia pasitikėjimą genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimo procesu. Tai patvirtina ir ESTT praktika. Be to, visuomenė, neturėdama informacijos apie GMO auginimo vietas, neturi galimybės apginti savo teises teisme.

IŠVADOS

1. Pirmas ginamasis teiginys pasitvirtino. Iš „genetiškai modifikuoto organizmo“, „biosaugos“ ir „aplinkos“ sąvokų analizės, šalių praktinės patirties, teismų praktikos ir remiantis ekspertų nuomone, galime daryti išvadą, jog „genetiškai modifikuoto organizmo“ kategorijos problematika ir teisinis reguliavimas nepakankamas užtikrinti visuomenės teisę į informaciją apie aplinką genetiškai modifikuotų organizmų klausimais ir teisę į saugią aplinką. Visuomenė, neturėdama informacijos, neturi suinteresuotumo dalyvauti ir galimybės apginti savo teises teisme.

2. Ištyrus ir įvertinus visuomenės informavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką, teisinius pagrindus, nustatyta, kad tarptautiniuose susitarimuose (Protokole ir Orhuso konvencijoje bei jos pakeitime dėl genetiškai modifikuotų organizmų, kuris dar neįsigaliojo, Lucca gairėse) ir Direktyvoje 2001/18/EB apibrėžta informacija, kuri privalo būti paviešinta ir negali būti laikoma konfidencialia, iš dalies sutampa. Tai informacija apie pareiškėją (vardas, pavardė, pavadinimas, adresas); bendras genetiškai modifikuoto organizmo ar su juo susijusių organizmų aprašymas; genetiškai modifikuoto išleidimo į aplinką paskirtis, siūloma išleidimo vieta; genetiškai modifikuoto organizmo ar su juo susijusių organizmų stebėsenos ar veiksmų avarijos metu būdai ir planai; rizikos aplinkai vertinimas. Be to, kiekviena šalis turėtų užtikrinti sprendimų priėmimo procedūrų skaidrumą ir suteikti galimybę visuomenei susipažinti su informacija apie: sprendimų pobūdį, atsakingą instituciją už sprendimų priėmimą, dalyvavimo tvarką, nustatytas institucijas iš kurių galima gauti svarbią informaciją, nustatytas institucijas kurioms galima teikti komentarus ir terminą per kurį galima teikti komentarus.

3. Nors Orhuso konvencijos nuostatos dėl genetiškai modifikuotų organizmų pakeitimo dar neįsigaliojo, *de facto* dalis Europos Sąjungos valstybių narių šias nuostatas taiko pagal nacionalinį biosaugos reguliavimą ir Direktyvos 2001/18/EB reikalavimus, įtraukdamos visuomenę į dalyvavimo procesą, priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje, per viešas konsultacijas.

4. Remiantis kitų šalių patirtimi ir atlikus teisės aktų nuostatų analizę dėl visuomenės informavimo ir dalyvavimo valstybės institucijoms priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų, nustatyti pagrindiniai tikslai yra šie: informacijos teikimas visuomenei ir jos skatinimas dalyvauti priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką, siekiant didinti procesų skaidrumą ir teisėtumą priimant sprendimus. Siekiant šių tikslų, nustatyti uždaviniai:

4.1. Atsakingų institucijų už sprendimų priėmimą dėl apgalvoto GMO išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai pareiga informuoti visuomenę pradiname sprendimų priėmimo etape, pavyzdžiui,

viešu pranešimu per registrą. Siekiant veiksmingo visuomenės dalyvavimo, svarbu užtikrinti visuomenės informavimą ne tik pasyviu, bet ir aktyviu būdu, naudojant įvairias visuomenės informavimo priemones, pavyzdžiui vietinę žiniasklaidą.

4.2. Mokslinės informacijos prieinamumas ir rizikos komunikacija – svarbiausi visuomenės informavimo uždaviniai. Dauguma valstybių narių viešina pranešimo santraukas ir vertinimo ataskaitą, kitos – visą pranešimą (Lucca gairėse rekomenduojama viešinti visą pranešimą), išskyrus pagrįstą konfidencialią informaciją, per nacionalines biosaugos informavimo ir (ar) atsakingų valstybinių institucijų internetines svetaines – prieiga prie informacijos nacionaline kalba svarbi rizikos suvokimui, tačiau net 89 šalys iš 170 pagal Protokolą susitariančių šalių jos neturi.

4.3. Veiksmingos prieigos prie informacijos užtikrinimo problema gali būti sprendžiama per viešąsias konsultacijas. Nuo visuomenės suvokimo apie siūlomų išleisti į aplinką genetiškai modifikuotų organizmų riziką ir jos suinteresuotų narių reakcijos į viešinamą informaciją – pareikštų prieštaravimų rizikos pagrindu, priklauso tolesnis konsultavimosi etapas – skirtas viešoms diskusijoms prieš valstybinėms institucijoms priimant sprendimą. Remiantis šalių, turinčių praktinės patirties, informacijos analize, reikšmingas informavimo metodas, padedantis užtikrinti visuomenės veiksmingą dalyvavimą – suinteresuotos visuomenės informavimas veiklos vietose ir terminas, per kurį visuomenė galėtų pareikšti savo nuomonę, ne trumpesnis nei 30 dienų.

4.4. Svarbus uždavinys, informuojant visuomenę, užtikrinti skaidrumą, susijusį su rizikos vertinimu. Tuo tikslu „išleidimo vieta“ ir visa pranešėjo pateikta valstybinėms institucijoms informacija apie vietą turi būti vieša, nes tai kelia pasitikėjimą genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimo procesu. Tai patvirtina ir ESTT praktika. Be to, siekiant neatskleisti Direktyvos 2001/18/EB 4 straipsnyje nustatytos informacijos, negali būti remiamasi išimtimi, susijusia su viešosios tvarkos apsauga ar kitais įstatymų saugomais interesais.

5. Antras ginamasis teiginys patvirtino. Išanalizavus mokslines nuomones ir kitų šalių patirtį, teisinius pagrindus, nustatyta, kad tinkamam subjektui įtvirtinta pareiga informuoti ir konsultuoti visuomenę, priimant sprendimus, veiksmingiausiai užtikrina visuomenės dalyvavimą. Todėl, svarbu įtvirtinti Lietuvoje atsakingą valstybės instituciją, nustatant jai visuomenės informavimo ir konsultavimo pareigą, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką.

6. Atlikus genetiškai modifikuoto organizmo sąvokos apimties sistemine analizę ir atsižvelgiant į kitų šalių patirtį bei ekspertų nuomones, būtina tikslinti Lietuvoje dviem įstatymais įtvirtintą genetiškai modifikuotų organizmų sąvoką, nustatant šią sąvoką specialiuoju įstatymu bei

įtvirtinant įstatymu genetinės modifikacijos metodus. Šiuo metu galiojanti Genetiškai modifikuotų organizmų įstatyme ir Aplinkos apsaugos įstatyme skirtinga genetiškai modifikuoto organizmo apibrėžtis klaidina visuomenę ir neužtikrina visuomenės teisės gauti teisingą informaciją apie aplinką genetiškai modifikuotų organizmų klausimais, dalyvauti priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką ir nustatyta tvarka kreiptis į teismą.

PASIŪLYMAI

1. Atlikus genetiškai modifikuotų organizmų sąvokos apimties sisteminę analizę ir atsižvelgiant į kitų šalių patirtį bei ekspertų nuomones, siūloma pakeisti Aplinkos apsaugos įstatymo 1 straipsnio 15 dalį: „Genetiškai modifikuotas organizmas ~~organizmas (išskyrus žmogų), kurio genetinė medžiaga yra taip pakeista ir įgijusi tokių savybių, kurios negalėtų atsirasti organizmui dauginantis natūraliu būdu~~“, nustatant, kad kategorija „**Genetiškai modifikuotas organizmas – suprantama, kaip apibrėžta Genetiškai modifikuotų organizmų įstatyme**“, o Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje šią kategoriją, nustatant genetinės modifikacijos metodus, įtvirtinti taip:

„3. Genetiškai modifikuotas organizmas (GMO) – organizmas, išskyrus žmogų, kuriame genetinė medžiaga pakeista ~~tokiu būdu, kuris paprastai nepasitaiko poruojantis ir (arba) natūralios rekombinacijos būdu~~ **genetinės modifikacijos metodais, nustatytais šioje dalyje, tai yra kitu būdu nei natūralus kryžminimasis ir/ar natūrali rekombinacija**“,

Sąvoką „organizmas“ apibrėžti:

„**3¹**. Organizmas – bet kuris biologinis vienetas, galintis ~~dauginintis ir (ar)~~ **replikuotis ar perduoti savo genetinę medžiagą**“;

Ir nustatyti genetinės modifikacijos metodus:

„**3²**. Genetinės modifikacijos metodai:

1) rekombinantinių nukleorūgščių gavimo metodai, kuriuos taikant nukleorūgštys už ląstelės ribų įterpiamos į virusus, bakterijų plazmidės ar kitas vektorių sistemas, kurių dėka rekombinantinių nukleorūgščių molekulės įterpimos į šeimininką (recipientą), kuris šių molekulių neturėjo, bet kuriame jos gali būti palaikomos ir atgaminamos;

2) metodai, įskaitant mikroinjekcijas, makroinjekcijas ir mikrokapsuliuimą, kuriais į organizmą tiesiogiai įterpiama ne pačiame organizme paruošta paveldimoji medžiaga;

3) ląstelių suliejimo (įskaitant protoplastų suliejimą) ar hibridizacijos metodai, kai gaunamos naujos gyvos ląstelės su naujais paveldimos genetinės medžiagos deriniais, suliejant dvi ar daugiau ląstelių tokiais metodais, kurie natūraliai gamtoje neegzistuoja.“

2. Siūloma įtvirtinti Genetiškai modifikuotų organizmų įstatyme nuostatas dėl viešos informacijos, kuri negali būti konfidenciali, įskaitant nuostatas dėl informacijos apie genetiškai modifikuoto organizmo išleidimo vietą. Ši informacija turi būti pakankama atlikti rizikos aplinkai vertinimą bei įtvirtinti nuostatas dėl konfidencialumo. Genetiškai modifikuotų organizmų įstatymą reikia papildyti 12¹ straipsniu:

**„LIETUVOS RESPUBLIKOS GENETIŠKAI MODIFIKUOTŲ ORGANIZMŲ ĮSTATYMO
PAPILDYMO 12¹, STRAIPSNIU ĮSTATYMO PROJEKTAS**

2015 m. d. Nr.

1 straipsnis. 1 įstatymo papildymas nauja 12¹ straipsniu

1. Papildyti įstatymą nauju 12¹ straipsniu ir jį išdėstyti taip:

„12¹straipsnis. Informacija visuomenei ir duomenų apsauga

1. Aplinkos ministerija skelbia informaciją apie siūlomą genetiškai modifikuoto organizmo apgalvotą išleidimą į aplinką ar tiekimą rinkai auginimo tikslais, kaip nustatyta šiuo įstatymu, genetiškai modifikuotų organizmų informacinėje sistemoje, išskyrus informaciją, kurią asmuo, pateikęs pranešimą, nurodo kaip duomenis, kurių atskleidimas galėtų pakenkti jo konkurencijai. Asmuo, nurodęs konfidencialią informaciją, privalo pateikti patikimą pagrindimą, kad jo nurodyti duomenys yra komercinė paslaptis. Aplinkos ministerija, prieš nusprendžiant kuri informacija bus laikoma konfidenciali, privalo konsultuotis su pranešėju.

2. Pagal šį įstatymą kaip konfidenciali informacija negali būti nurodomi šie duomenys:

1.1. Bendras genetiškai modifikuoto organizmo ar su juo susijusių organizmų aprašymas;

1.2. Pranešėjo tapatybė: vardas, pavardė ar įmonės pavadinimas, veiklos vieta;

1.3. Genetiškai modifikuoto organizmo išleidimo į aplinką paskirtis ir visa pranešėjo pateikta informacija apie siūlomą išleidimo vietą: apgalvoto išleidimo į aplinką ar tiekimo rinkai auginimo tikslais.

1.4. Rizikos aplinkai vertinimas;

1.5. Genetiškai modifikuoto organizmo ar su juo susijusių organizmų stebėsenos ar veiksmų avarijos metu būdai ir planai.

3. Informacija, nurodyta šio skyriaus 1 punkte, kaip konfidenciali, prieinama tik:

3.1. Šio įstatymo antrame skirsnyje nustatytoms atsakingoms institucijoms;

3.2. Genetiškai modifikuotų organizmų valdymo priežiūros komitetui;

3.2. Genetiškai modifikuotų organizmų ekspertų komitetui;

3.3. Valstybių narių kompetentingoms institucijoms;

3.4. Europos Komisijai.

4. Informacija nurodyta šio straipsnio 1 dalyje skelbiama ir per vietas, kurioje siūlomas genetiškai modifikuoto organizmo išleidimas, žiniasklaidos priemonės. Taip pat skelbiama informacija apie pasiūlymų teikimo ir dalyvavimo tvarką. Terminas, per kurį visuomenė gali teikti pasiūlymus, negali būti nustatytas trumpesnis nei 30 dienų.

5. Jeigu nenustatyta kitaip Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu.“

3. Remiantis kitų šalių patirtimi ir moksline nuomone, siūloma Genetiškai modifikuotų organizmų įstatyme įtvirtinti pareigą Aplinkos ministerijai organizuoti viešas konsultacijas su visuomene, įtvirtinti pranešėjui pareigą dalyvauti ir teisę visuomenei apskūsti galutinius sprendimus. Siūloma genetiškai modifikuotų organizmų įstatymą papildyti 12² straipsniu:

**„LIETUVOS RESPUBLIKOS GENETIŠKAI MODIFIKUOTŲ ORGANIZMŲ ĮSTATYMO
PAPILDYMO 12², STRAIPSNIU ĮSTATYMO PROJEKTAS**

2015 m. d. Nr.

1 straipsnis. 1 įstatymo papildymas nauja 12² straipsniu

1. Papildyti įstatymą nauju 12² straipsniu ir jį išdėstyti taip:

„12²straipsnis. Viešosios konsultacijos

1. Aplinkos ministerija, pagal šio įstatymo 12¹ straipsnį paskelbusi viešai informaciją ir gavusi visuomenės neigiamą nuomonę ir komentarus, susijusius su rizikos aplinkai vertinimo rezultatais ar prieštaravimais dėl rizikos aplinkai ir žmonių sveikatai, privalo, prieš priimdama galutinį sprendimą, organizuoti viešą konsultavimąsi jos nustatyta visuomenės konsultavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ar tiekimo rinkai auginimo tikslais tvarka. Tačiau, dėl viešo konsultavimosi, 90 dienų terminas negali būti pratęstas ilgiau nei 30 dienų.

2. Pranešėjas, pateikęs pranešimą apie siūlomą genetiškai modifikuoto organizmo išleidimą į aplinką ar tiekimą rinkai auginimo tikslais, privalo dalyvauti šio straipsnio 1 dalimi nustatytoje viešojoje konsultacijoje ir atsakyti raštu ar žodžiu į visuomenės klausimus, diskutuoti ir teikti informaciją.

3. Visi galutiniai Aplinkos ministerijos sprendimai, dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ar tiekimo rinkai auginimo tikslais, skundžiami įstatymų nustatyta tvarka.“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr.13-308.
3. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 5-75.
4. Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 56-1976.
5. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2006, Nr. 71-1706.

Tarptautiniai susitarimai:

1. Biologinės įvairovės konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 69-1662.
2. Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 2-36.
3. Biologinės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolo papildomas Nagojos ir Kvala Lumpūro protokolas dėl atsakomybės ir žalos atlyginimo. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 117-5925.
4. Convention on biological diversity the Conference of the Parties (COP) 2, decision II/5. Consideration of the need for and modalities of a protocol for the safe transfer, handling and use of living modified organisms. [žiūrėta 2014 09 10]. Internetinė prieiga: <http://www.cbd.int/decision/cop/default.shtml?id=7078>.
5. Darbotvarkė 21 a.: subalansuotos plėtros veiksmų programa. Rio deklaracija. Miškininkystės principai Darbotvarkė 21a: subalansuotos plėtros veiksmų programa. Rio deklaracija. Miškininkystės principai, [žiūrėta 2014 10 15]. Internetinė prieiga: http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=1128.
6. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos OL C 326, 2012 10 26.
7. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 73-2572.

ES teisės aktai:

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. *OL L 268, 2003 m. specialusis leidimas*, 13 skyrius 32 tomas p. 432 – 454.

2. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas (EB) Nr.1830/2003 dėl genetiškai modifikuotų organizmų ir iš jų pagamintų maisto produktų ir pašarų susekamumo ir ženklinimo ir iš dalies pakeičiantis Direktyvą 2001/18/EB su paskutiniais pakeitimais, padarytais Reglamentu (EB) Nr. 1137/2008 2008 m Europos Parlamento ir 22 Tarybos dėl kai kurių teisės aktų, kuriems nustatyta dėl Tarybos sprendimo 1999/468 / EB steigimo sutarties 251 straipsnyje, atsižvelgiant į reguliavimo procedūrą su tikrinimu procedūrą skaičių (OL L. 311 21 11, 2008).
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, panaikinanti Tarybos direktyvą 90/220/EEB (OL L 106, p. 1; 2004 m. *specialusis leidimas*, 15 skyrius 6 tomas, p. 77), su paskutiniais pakeitimais, padarytais Direktyvos 2008/27/EB (OL 2008 L 81, p. 45).
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. sausio 28 d. direktyva 2003/4/EB dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką, panaikinanti Tarybos direktyvą 90/313/EEB (OL 2004 m. *specialusis leidimas*, 15 skyrius, 7 tomas, p. 375).
5. Europos Bendrijų Komisija. Briuselis, 26.6.2006 KOM(2006) 338 galutinis 2006/0113 (CNS). Tarybos sprendimo pasiūlymas dėl Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimanant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais dalinio pakeitimo Europos bendrijos vardu.
6. Tarybos 2002 m. spalio 3 d. sprendimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2001/18/EB nustatantis sutrumpintą informacijos pateikimo pranešimui apie apgalvotą genetiškai modifikuotų organizmų išleidimą į aplinką dėl kitokių tikslų nei jų pateikimas į rinką formą. *OL L 280, 2002m. specialusis leidimas*, 15 skyrius 7 tomas p. 223 – 244.
7. Tarybos 2002 m. spalio 3 d. sprendimas pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2001/18/EB nustatantis sutrumpintą informacijos pateikimo apie genetiškai modifikuotų organizmų kaip atskirų produktų ar esančių kituose produktuose pateikimą į rinką formą. *OL L 280, 2002 m., . specialusis leidimas*, 15 skyrius 7 tomas p. 198 – 222.

Kitų šalių:

1. Act of the Czech Republic, No. 78/2004 Coll., on the use of genetically modified organisms and genetic products „As amended by Act No. 346/2005 Coll., Act No. 124/2008 Coll., Act No. 227/2009 Coll., Act No. 281/2009 Coll., Act No. 18/2012 Coll.
2. Law of Republic of Latvia on circulation of genetically modified organisms. Text consolidated by Valsts valodas centrs (State Language Centre) with amending laws of: 18 June 2009 [shall come

into force from 23 July 2009]; 1 December 2009 [shall come into force from 1 January 2010]; 16 December 2010 [shall come into force from 1 January 2011]; 21 June 2012 [shall come into force from 10 July 2012].

3. Slovėnijos genetiškai modifikuotų organizmų valdymo įstatymas (zakona ravnanju z gensko spremenjenimi organizmi (uradno prečiščeno besedilo) (ZRGSO-UPB1) (Uradni list RS 23/2005 UPB-1 in 21/2010) [žiūrėta 2015 01 10]. Internetinė prieiga: http://www.biotechnology-gmo.gov.si/gensko_spremenjeni_organizmi/index.html.

Įgyvendinamieji:

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 22 d. nutarimas Nr. 1175 „Dėl informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 1999, Nr. 90-2660.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. kovo 12 d. nutarimu Nr. 244 patvirtinta Informacinės visuomenės plėtros 2014–2020 metų programa „Lietuvos Respublikos skaitmeninė darbotvarkė.“, TAR, 2014-03-21, Nr. 338.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugpjūčio 10 d. nutarimu Nr. 984 patvirtintas Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginis planas. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 71-2534.
4. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2012 m. vasario 2 d. įsakymas Nr. D1-115 „Dėl genetiškai modifikuotų organizmų informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2012, Nr. 17-786.
5. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. D1-225 „Dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, tiekimo rinkai tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2004, Nr. 71-2487.
6. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 299 „Dėl visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2003, Nr. 62-2832; 2012.
7. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. balandžio 25 d. įsakymas Nr. 198 „Dėl genetiškai modifikuotų organizmų ekspertų komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2004, Nr. 12-351.

8. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 18 d. įsakymas Nr. 602 „Dėl genetiškai modifikuotų organizmų valdymo priežiūros komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 111-4053.

Specialioji literatūra:

1. Ambrasaitė-Balynienė, G.; Bakaveckas, A., *et al.* *Administraciniai teismai Lietuvoje. Nūdienos iššūkiai*. Kolektyvinė monografija, skirta Lietuvos administracinių teismų dešimtmečiui. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010.
2. Aleksejeva, I. Latvijos vartotojų žinios. „Apie genetiškai modifikuotus organizmus. *Organizacijų Vadyba: Sisteminiai Tyrimai*. 2014, (71), 7-16.
3. Allen, LA, Stevenson, LW, Grady, KL, Goldstein, NE, Matlock, DD, Arnold, RM, & Spertus, JA. Science, governance, and public participation: An analysis of decision making on genetic modification in Aotearoa/New Zealand, *Public understanding of science*, 2012, 21 (4), 447-464.
4. Bakaveckas, Audrius. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. D. 1. Vilnius, leidykla MES, 2012.
5. Du, L. *Labeling of Genetically Modified Organisms: law, Science, Policy and Practice*, Doctoral dissertation, University of Alberta. 2014.
6. Frewer, L. Risk perception, social trust, and public participation in strategic decision making: Implications for emerging technologies. *Am bio*, 1999, 569-574.
7. Gaidys, G. Žmogaus teisė į sveiką aplinką: šios teisės atsiradimo ir formavimosi teisinės prielaidos Europos Sąjungoje. *Jurisprudencija*. 2007, 3(93).
8. Godelis, D., & Česnakas, G. Žaliųjų partijos ir NVO veiksmai formuojant Vokietijos branduolinės energetikos vystymąsi. *Politikos mokslų almanachas*. 2012, (11), 87-103.
9. Kargaudienė, A. Administracinės teisės pokyčiai šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(62); 31–41, p. 36.
10. Kiškis M., et al. *Teisės informatika ir informatikos teisė : vadovėlis*. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2006. 267 p., ISBN 9955190485.
11. Lee, M., *EU Environmental law, governance and decision-making*. 2014, United Kingdom by Hart Publishing Ltd 16 c Title.
12. Mannion AM, *Genetiškai modifikuoti organizmai. Enciklopedija gyvenimo kokybė ir gerovė tyrimų*, 2504-2509. 2014.
13. Markevičienė, J. *Viešas interesas ir jo gynimas [interaktyvus]*. [žiūrėta 2015 03 06]. <www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8365&p_d=121556>.

14. Matulionytė, Elzė. GMO produktų tiekimo į rinką reglamentavimas EB: valstybių narių teisė imtis atsargumo priemonių remiantis atsargumo principu. ISSN 1392-1274. Teisė 2008 66 (2).
15. Melece, L. Romanova, D. Biosafety system and its development in Latvia. *Social research*. 2008. Nr. 2 (12), 52–62.
16. Meškauskaitė, L. Žiniasklaidos teisė visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
17. Myhr, A. I., & Traavik, T. Genetically modified (GM) crops: precautionary science and conflicts of interests. *Journal of agricultural and Environmental Ethics*. 2003. 16(3), 227-247.
18. Monkevičius, E. Viešojo intereso gynimo problema aplinkosaugos ginčiuose. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 37-50.
19. Povilaitis B., Genetinė inžinerija. Aidai, 1979 (Nr. 3): 115–119 ir 122–128.
20. Prapiestytė, D. Orhuso konvencijos įgyvendinimas: Europos Sąjungos teisė ir Lietuvos administracinė justicija. *Teise/Law*. 2009, 72(1).
21. Prapiestienė, R. Prapiestytė, D. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vaidmuo įgyvendinant Europos Sąjungos aplinkos politiką. *Geografija/Lietuvos mokslų akademija*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. ISSN 1392-1096. 2010, t. 46, nr. 1-2, p. 33-42.
22. Ragulskytė-Markovienė R. Europos Sąjungos aplinkos teisė: raida ir perspektyvos. ISSN 192-1274. Teisė, 2011 78.
23. Ragulskytė-Markovienė R., Aplinkos teisė, Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais, Vilnius. Eugrimas. 2005.
24. Ragulskytė R. Orhuso konvencija ir jos įgyvendinimo galimybės Lietuvoje // Teisė. 2003. T. 47.
25. Selilionis, P. Lietuvos ekologinės teisės paskirtį atspindinčių teisinių kategorijų tapatumo paieška teorijoje ir praktikoje. ISSN 1392-6195, *Jurisprudencija* 2006 3(81); 85–90.
26. Spurga. S., Demokratija ir pilietinė visuomenė nacionalinėse valstybėse ir Europos Sąjungoje: Vidurio ir Rytų Europos demokratizacija, monografija, Mykolo Romerio universitetas, www.mruni.eu, Vilnius, 2012 p. 58. [žiūrėta 2014 12 18], Internetinė prieiga: <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/demokratija-ir-pilietin-visuomen-nacionalinse-valstybse-europos-sjungoje-vidurio-ryt-demokratizacija>.
27. Stonkienė, M. Darniojo vystymosi poveikis teisei į informaciją: teisė į aplinkos informaciją. *Informacijos mokslai*, 2008, 46: 7-23.
28. Širinskienė, A. Atsargumo principo taikymo teisinės prielaidos aplinkos ir žmogaus sveikatos apsaugos srityse. 2014.

29. Telešienė, A., & Kriaučiūnaitė, N. Nevyriausybių organizacijų aplinkosauginės veiklos tendencijos Lietuvoje, *ISSN 1648-2603. Viešoji politika ir administravimas*. 2008. Nr. 25, p. 94.
30. Traavik, T. Biosafety first: holistic approaches to risk and uncertainty in genetic engineering and genetically modified organisms. Trondheim: Tapir Academic Press. 2007.
31. Urmonas, A., Socialiniai pokyčiai ir policijos subjektiškumas. *Jurisprudencija*. 2002, 36(28): 13-24, p. 20.
32. Urmonas, A. Administracinė teisė socialinių pokyčių erdvėje. *Jurisprudencija*. 2006 5(83); 37–47.
33. Žiobienė, E., Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmenis skirtumai. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22), 91-994-99.
34. Wates, J. The Aarhus Convention: a driving force for environmental democracy. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 2005, 2(1), 1-11.

Kiti šaltiniai:

1. Ambrazevičius R., Saugaus genetiškai modifikuotų organizmų perdavimo, laikymo ir naudojimo pagal Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolą tyrimas. L R aplinkos ministerijos užsakymu. Klaipėda, 2012 m. [žiūrėta 2015 01 20]. Internetinė prieiga: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Marius/My%20Documents/Downloads/GMO_ataskaita_134882915656263278.pdf.
2. Biologinės įvairovės konvencijos puslapis, [žiūrėta 2014 10 05]. Internetinė prieiga: <http://www.cbd.int/convention/articles/default.shtml?a=cbd-08>.
3. Biologinės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolo Biosaugos informacijos centras [žiūrėta 2015 03 20], Internetinė prieiga: <http://bch.cbd.int/protocol/parties/>.
4. Clive, J., International service for the Acquisition of Agri-biotech (ISAAA). [žiūrėta 2015 01 20]. Internetinė prieiga: <http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/49/factsandfindings/default.asp>
5. Darbo grupės prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, sudarytos Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2009-04-22 potvarkiu Nr. 150, 2009 m. gruodžio 31 d. raštas Nr. 150-6 Lietuvos Respublikos Vyriausybei „Aiškinamasis raštas ir siūlymai dėl tolesnių strateginių veiksmų“.
6. Europos bendrijų komisija. Antroji Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui dėl valstybių narių patirties su GMO, kurie buvo pateikti į rinką pagal Direktyvą 2001/18/EB dėl

- genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką. Briuselis, 5.3.2007. Kom (2007)274).
7. Evaluation of the EU legislative framework in the field of cultivation of GMOs under Dir. 2001/18/EC and Reg'n (EC) No 1829/2003, and the placing on the market of GMOs as or in products under Dir. 2001/18/EC Final Report.
 8. Europos Komisija internetinė svetainė, 2013 m. lapkričio 6 d. [žiūrėta 2014 10 15]. Internetinė prieiga: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-952_lt.htm.
 9. Europos Komisijos internetinė svetainė, [žiūrėta 2014 10 15]. Internetinė prieiga: http://ec.europa.eu/food/plant/gmo/safeguards/index_en.htm.
 10. Federal Ministry of Education and Research, [žiūrėta 2015 01 03]. Internetinė prieiga: <http://www.gmo-safety.eu/glossary.html>.
 11. GMO: environment, health and politics (OGM : environnement, santé et politique), [žiūrėta 2014 11 25]. Internetinė prieiga: www.marcel-kuntz-ogm.fr.
 12. GMO Internetinė svetainė, [žiūrėta 2014 11 10]. Internetinė prieiga: <https://gmolt.wordpress.com/page/3/>.
 13. GeneWatch UK. [žiūrėta 2015 01 25]. Internetinė prieiga: <http://www.genewatch.org/sub-568547>.
 14. Handbook on the implementation of EC environmental legislation. Section 8 – chemicals and GMO legislation, [žiūrėta 2015 01 05]. Internetinė prieiga: <http://ec.europa.eu/environment/archives/enlarg/handbook/gmo.pdf>.
 15. James M. Roberts., How western environmental policies are stunting economic growth in developing countries, [žiūrėta 2014 11 25]. Internetinė prieiga: <http://www.heritage.org/research/reports/2011/01/how-western-environmental-policies-are-stunting-economic-growth-in-developing-countries>.
 16. Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančias sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (Orhuso konvencija) bei jos įgyvendinimas Lietuvoje 2008 m. gegužės 16 d. pažyma.
 17. Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos internetinė svetainė, [žiūrėta 2015 01 20]. Internetinė prieiga: http://www.unece.org/gmo_2013.html#/.
 18. Jungtinio tyrimų centro internetinė svetainė [žiūrėta 2015 02 02], Internetinė prieiga: <http://gmoinfo.jrc.ec.europa.eu/gmc Browse.aspx>.

19. Kartachenos biosaugos protokolo puslapis, [žiūrėta 2014 10 02]. Internetinė prieiga: http://bch.cbd.int/protocol/e-training_RA_slide10.shtml.
20. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Genetiškai modifikuotų organizmų informacinė sistema, [žiūrėta 2014 09 25]. Internetinė prieiga <http://gmo.am.lt/>.
21. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos internetinė svetainė. [žiūrėta 2015 03 05]. Internetinė prieiga : <http://www.am.lt/VI/index.php#a/102>.
22. Lietuvių kalbos žodynas, [žiūrėta 2014 09 10]. Internetinė prieiga: <http://www.lkz.lt>.
23. Lietuvos Respublikos terminų bankas, [žiūrėta 2014 09 10]. Internetinė prieiga: <http://terminai.vlkk.lt>.
24. LUCCA gairės, [žiūrėta 2015 10 15]. Internetinė prieiga: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/gmoguidelinesenglish.pdf>.
25. Maastricht recommendations on promoting effective public participation in decision-making in environmental matters (ECE/MP.PP/2014/8) (advance edited version), Maastricht, the Netherlands, p. 42. [žiūrėta 2015 03 03]. Internetinė prieiga; <http://www.unece.org/environmental-policy/treaties/public-participation/aarhus-convention/envpptfwg/envppppdm/ppdm-recs.html>.
26. Nyderlandų genetinės modifikacijos komisijos internetinė svetainė, [žiūrėta 2015 01 15]. Internetinė prieiga: <http://www.cogem.net/index.cfm/en>.
27. Orhuso konvencijos įgyvendinimo ataskaitos, [žiūrėta 2015 01 12]. Internetinė prieiga: <http://apps.unece.org/ehlm/pp/NIR/qwery.asp?LngIDg=EN>.
28. Orhuso konvencijos internetinė svetainė, [žiūrėta 2015 01 15], Internetinė prieiga: <http://www.unece.org/env/pp/gmos.html>.
29. Tarptautinių žodžių žodynas, [žiūrėta 2014 09 10]. Internetinė prieiga: <http://www.zodziai.lt>.
30. The youth Guide to Biodiversity, [žiūrėta 2014 11 12]. Internetinė prieiga: <http://www.cbd.int/undb/media/youth/fao-youth-guide-biodiv.pdf>.
31. The Aarhus Convention an implementation guide [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 01 20]. Internetinė prieiga: <http://www.unece.org/env/pp/welcome.html>.
32. The Aarhus Convention an implementation guide. [žiūrėta 2015 01 10]. Internetinė prieiga: www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/acig.pdf.
33. United Nations Secretary-General Kofi Annan. Biosafety and environment an introduction to the Cartagena protocol on biosafety, [žiūrėta 2014 11 15]. Internetinė prieiga: http://www.unep.org/delc/Portals/119/Cartagena_Protocol_English.pdf.

34. UNSPECIFIED Handbook for the implementation of Directive 90/220/EEC on the deliberate release of genetically modified organisms to the environment, 1992. [EU Commission - Working Document]. [žiūrėta 2015 01 15]. Internetinė prieiga: <http://aei.pitt.edu/view/eusubjects/H005.default.html>.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika:

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje *Klaipėdos apygardos prokuratūros prokuroras v. Klaipėdos rajono savivaldybės taryba* (bylos Nr. A¹⁴⁶-342/2014). *Teisės aktų registras, 2014.06.20, Nr.: 0*.
2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje *asociacija kaimo bendruomenė „Lumpėnų strazdas“ v. Pagėgių savivaldybės taryba* (bylos Nr. A⁵²⁰-211/2013).
3. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 29 d. nutartis administracinėje byloje *asociacijos „Rudaminos bendruomenė“ v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Alytaus regiono aplinkos apsaugos departamentas* (bylos Nr. A⁶⁰²-186/2013).
4. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje *visuomeninės organizacijos „Žvėryno bendruomenė“ v. Vilniaus miesto savivaldybės taryba ir administracija* (bylos Nr. A³-11/2004).

Kitų teismų praktika:

1. Byla C-478/13: 2014 m. spalio 2 d. Teisingumo Teismas (devintoji kolegija) sprendimas Europos Komisija prieš Lenkijos Respubliką, OL C 421, 24.11.2014.
2. Byla C-442/09: 2011 m. rugsėjo 6 d. Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) sprendimas byloje (*Bayerischer Verwaltungsgerichtshof* (Vokietija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą) *Karl Heinz Bablok ir kt. prieš Freistaat Bayern*, OL C 311, 2011 10 22.
3. Byla C-552/07: 2009 m. vasario 17 d. Teisingumo Teismo (ketvirtoji kolegija) sprendimas byloje (*Conseil d'État* (Prancūzija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą) *Commune de Sausheim prieš Pierre Azelvandre*, OL C 37, 2008 2 9.
4. Byla T-240/10: 2013 m. gruodžio 13 d. Bendrojo Teismo (pirmoji išplėstinė kolegija) Vengrija prieš Europos Komisiją. Sprendimas: OL C 39, 08.02.2014.
5. Bundesverfassungsgericht [Federal Constitutional Court], Nov. 24, 2010, Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts [BVerfGE] 128 /1 [hereafter BVerfGE 128/1] 135, <https://www.>

[bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/2010/11/24](http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/2010/11/24); *see also* Press Release, Federal Constitutional Court, Application for Judicial Review in the Matter of the Genetic Engineering Act is Unsuccessful (Nov. 24, 2010), <https://www.bundesverfassungsgericht.de/pressemitteilungen/bvg10-108en.html>. [žiūrēta 2015 02 10], Internetinē priedā: <http://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/germany.php>.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas visuomenės informavimas ir dalyvavimas priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje. Nepakankamas visuomenės dalyvavimas siūlomų genetiškai modifikuotų organizmų išleisti į aplinką sprendimų priėmimo procesuose ir ribotas plačiosios visuomenės poveikis gali pakenkti priimamų sprendimų teisėtumui. Taigi darbe, pasitelkiant dokumentų analizės, sisteminės analizės, lyginamąjį ir apibendrinimo metodus yra siekiama nustatyti visuomenės informavimo ir dalyvavimo formas ir metodus, valstybės institucijoms priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką klausimais.

Atlikta Lietuvos įstatymų, Europos Sąjungos direktyvinių reikalavimų, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos, tarptautinių įsipareigojimų analizė ir palyginimas su kitų šalių praktika atskleidžia veiksmingo visuomenės informavimo ir dalyvavimo formas ir metodus, valstybės institucijoms priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką.

Reikšminiai žodžiai: visuomenės informavimas, visuomenės dalyvavimas priimant sprendimą dėl genetiškai modifikuoto organizmo išleidimo į aplinką, genetiškai modifikuotas organizmas, informacija apie aplinką, rizikos komunikacija.

ANNOTATION

This Masters study examines public's education and involvement in reaching decisions with regards to genetically modified organisms. Insufficient participation of the public in the processes of decision making regarding the proposed genetically modified organisms to be released into the environment, as well as the limited understanding of the masses can undermine the legitimacy of decisions made. This study, by using document analysis, systemical analysis, comparison and generalization methods, seeks to determine public's education and involvement forms and methods in the process of governmental institutions decision making regarding the genetically modified organisms release into the environment.

Analysis of Lithuanian laws, Europe Union directives, Europe Union Court of Justice practices and international commitments, as well as comparison with other countries practices reveals effective public's education and involvement forms and methods in the process of governmental institutions decision making regarding the genetically modified organisms release into the environment.

Significant words: public's education, public involvement in reaching the decision regarding the genetically modified organism release into the environment, genetically modified organism, information about the environment, risk communication.

SANTRAUKA

Magistrinio darbo tikslas – nustatyti visuomenės informavimo ir dalyvavimo formas ir metodus, valstybės institucijoms priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką klausimais. Nepakankamas visuomenės informavimas apie siūlomus išleisti į aplinką genetiškai modifikuotus organizmus lemia visuomenės žinių stoką apie mokslinės informacijos prieinamumą ir galimybę pareikšti komentarus dėl jų rizikos.

Siekiant darbo tikslo, pirmiausiai buvo apibrėžti biosaugos, aplinkos ir GMO sąvokų santykiai, kuriuos sieja rizikos aplinkai vertinimas ir visuomenė, turinti teisę į informaciją apie aplinką. Ištyrus ir įvertinus visuomenės informavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką, teisinius pagrindus, nustatyta, kad Kartachenos biosaugos protokolo ir Orhuso konvencijos nuostatos iš dalies sutampa dėl visuomenės dalyvavimo sprendimų priėmimo procese. Nors Orhuso konvencijos pakeitimas dėl genetiškai modifikuotų organizmų, dar neįsigaliojo, bet atitinka Direktyvos 2001/18/EB nuostatas dėl visuomenės informavimo ir dalyvavimo. Kai kurios Europos Sąjungos valstybės narės *de facto* jo nuostatas taiko pagal nacionalinį biosaugos reguliavimą.

Nustatyti pagrindiniai tikslai, susiję su informacijos teikimu visuomenei ir jos skatinimas dalyvauti priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką, siekiant didinti procesų skaidrumą ir teisėtumą priimant sprendimus, o mokslinės informacijos prieinamumas ir rizikos komunikacija – svarbiausi visuomenės informavimo uždaviniai, nes rizikos suvokimas motyvuoja visuomenę aktyviau dalyvauti, priimant teisinius sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų. Aktyvus visuomenės dalyvavimas veiksmingiausiai užtikrinamas, teikiant visą informaciją, pateiktą pranešime, ir ypač teikiant visą informaciją apie išleidimo vietą bei nustačius atsakingoms institucijoms pareigą viešai konsultuotis su visuomene rizikos vertinimo klausimais, dėl siūlomo genetiškai modifikuoto organizmo, išleidimo vietoje. ESTT praktika parodė, kad kai galimybė susipažinti su informacija apie aplinką turi viršenybę prieš Direktyvos 2001/18/EB nuostatas, tai kelia visuomenės pasitikėjimą genetiškai modifikuotų organizmų reguliavimo procesu. Be to, visuomenė, neturėdama informacijos apie genetiškai modifikuoto organizmo auginimo vietas, neturi galimybės apginti savo teises teisme.

Darbas susideda iš keturių dalių. Pirmoje dalyje nagrinėjamas sąvokų santykis, atskleidžiant visuomenės vaidmenį ir genetiškai modifikuoto organizmo sąvokos problematiką, antroje dalyje nagrinėjami visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų išleidimo į aplinką teisiniai pagrindai, trečioje dalyje –

veiksmingo visuomenės dalyvavimo galimybės ir rizikos komunikacijos svarba, o visuomenės informavimo ir dalyvavimo tobulinimo galimybės priimant sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje Lietuvoje bei palyginimas su kitų šalių praktika – ketvirtoje dalyje.

SUMMARY

Purpose of this masters thesis is to determine public education and participation forms and methods as governmental institutions make decisions regarding the release of genetically modified organisms (or GMO) into the environment. Insufficient public knowledge with regards to suggest genetically modified organisms release into the environment leads to insufficient knowledge regarding the accessibility to scientific data and results in missed opportunities to voice an opinion with regards to any possible risks.

To determine the thesis raised the relations between biosecurity, environment and GMO were defined, which are tied together by risk assessment to the environment and the public's right to know regarding the environment. After researching and assessing genetically modified organisms release into the environment and public's participation and education regarding it, in accordance with the law it was determined that Cartagena Biosecurity Protocol and Orhus Convention partially agree regarding public's involvement in the process. Even though Orhus Convention changes regarding the GMO hasn't taken effect yet, Orhus Convention agrees with the Directive 2001/18/EB regarding public's involvement and education. Some Europe Eunion nations *de facto* already enforce its regulations based on existing national biosecurity laws.

Main goals were determined to be providing sufficient information to the public and its encouragement to be involved with making the decisions regarding the release of the genetically modified organisms into the environment, in result achieving a more transparent and legitimate process to make decisions. Scientific data and risks communication – most important public's education task, since understanding the risks motivates the society to more actively participate in making legal decisions regarding the release of GMOs into the environment. Public's active participation most efficiently is achieved by making all the information received in the notice publically available, emphasizing all the information about the location of the release, also obligating the institutions responsible for the release of the GMO to consult with the public regarding the risks of the proposed GMO release into the environment. ESTT practice has shown that when a right to know has a priority over the provisions of the Directive 2001/18/EB, it raises public's trust with the genetically modified organisms regulation process. Last but not least, society

cannot defend their rights in the court of law without having the information about the GMO growth locations.

This study consists of four parts. First part examines relations of concepts, revealing the problems with the public's involvement with the GMO; second part examines the existing laws regarding public's education and involvement with making the decisions about the GMO release into the environment; third part – the importance of making possible for the public to be efficiently involved in the process and the importance of communicating the risks; and ways to improve the process of public's education and involvement in reaching the decisions with regards to genetically modified organisms in Lithuania, as well as comparison to the practice of other countries is examined in the fourth part.

Genetiškai modifikuoto organizmo kategorijos palyginimas su gyvojo modifikuoto organizmo kategorija ir kitų šalių patirtimi (Čekijos ir Norvegijos)

Direktyva 2001/18/EB	<i>Cartagena Protocol; Article 3, Use of Terms</i>	Jan Husby Norwegian institute of gene ecology (GENØK), Tromsø, Norway Norwegian gene technology act Definitions of GMO/LMO and modern biotechnology	Act of the Czech Republic, No. 78/2004 Coll., on the use of genetically modified organisms and genetic products
<p>Article 2 (1) “organism” means any biological entity capable of replication or of transferring genetic material; (2) “genetically modified organism (GMO)” means an organism, with the exception of human beings, in which the genetic material has been altered in a way that does not occur naturally by mating and/or natural recombination. Within the terms of this definition: (a) genetic modification occurs at least through the use of the techniques listed in Annex I A, Part 1; (b) the techniques listed in Annex I A, Part 2, are not considered to result in genetic modification.</p>	<p><i>g) ‘Living modified organism’ means any living organism that possesses a novel combination of genetic material obtained through the use of modern biotechnology;</i> <i>h) ‘Living organism’ means any biological entity capable of transferring or replicating genetic material, including sterile organisms, viruses and viroids;</i></p>	<p>SECTION 4, DEFINITIONS In this Act the following terms mean: a) Microorganisms: any cellular or non-cellular microbiological entity that is able to reproduce or transfer genetic material; b) Genetically modified organisms: microorganisms, plants and animals in which the genetic material has been altered by means of gene or cell technology; c) Gene technology: techniques that involve the isolation, characterization, modification and introduction into living cells or viruses of DNA; d) Cell technology: techniques for the production of living cells with new combinations of genetic material by the fusion of two or more cells</p> <p><i>Section 2, Technical area of application of the Act</i> <i>The Act applies to the production and use of genetically modified organisms. The Act also applies to the production of cloned vertebrates and crustaceans. The provisions of the Act relating to genetically modified organisms also apply to substances and products that consist of or contain modified organisms. Unless the genetically modified organisms are used as parent organisms, the Act does not apply to the production with</i></p>	<p>For the purposes of this Act: a) organism means a biological entity, including a microbiological entity, capable of replication or of transferring a heritable genetic material, b) heritable genetic material means deoxyribonucleic or ribonucleic acid, c) genetic modification means the intentional alteration of the heritable genetic material of an organism involving the introduction of foreign heritable genetic material into the heritable genetic material of the organism or removal of part of the heritable genetic material from the organism in a way that cannot be achieved by natural recombination, d) genetically modified organism means an organism, with the exception of human beings, in which the genetic material has been altered by genetic modification through the use of some of the techniques listed in point 1, Annex 1 to this Act,</p>

		<i>the aid of cell technology of:</i>	
<p>Annex I A Techniques referred to in Article 2(2) Part 1 Techniques of genetic modification referred to in Article 2(2)(a) are <i>inter alia</i>: (1) Recombinant nucleic acid techniques involving the formation of new combinations of genetic material by the insertion of nucleic acid molecules produced by whatever means outside an organism, into any virus, bacterial plasmid or other vector system and their incorporation into a host organism in which they do not naturally occur but in which they are capable of continued propagation; (2) Techniques involving the direct introduction into an organism of heritable material prepared outside the organism including micro-injection, macro-injection and micro-encapsulation; (3) Cell fusion (including protoplast fusion) or hybridization techniques where live cells with new combinations of heritable genetic material are formed through the fusion of two or more cells by means of methods that do not occur naturally.</p>	<p>i) 'Modern biotechnology' means the application of: a. In vitro nucleic acid techniques, including recombinant deoxyribonucleic acid (DNA) and direct injection of nucleic acid into cells or organelles, or b. Fusion of cells beyond the taxonomic family, that overcome natural physiological reproductive or recombination barriers and that are not techniques used in traditional breeding and selection</p>	<p><i>Section 2, Technical area of application of the Act</i> <i>The Act applies to the production and use of genetically modified organisms. The Act also applies to the production of cloned vertebrates and crustaceans. The provisions of the Act relating to genetically modified organisms also apply to substances and products that consist of or contain modified organisms.</i></p>	<p>Annex 1 to Act No. 78/2004 Coll. 1. genetically modified organisms may occur through the use of the techniques a) recombinant nucleic acid technique forming a new combination of a heritable genetic material by insertion of a nucleic acid molecules produced by whatever means outside of an organism into any virus, bacterial plasmid or other vector system and its subsequent incorporation into the organism of a recipient, in which do not naturally occur but in which they are capable of a continued propagation. b) technique involving direct introduction of a heritable genetic material prepared by whatever means into the organism of a recipient, including micro-injection, macro-injection, biolistic methods, micro-encapsulation and artificial chromosomes, or c) technique of cell fusion, including the protoplast fusion or cell hybridisation, where live cells with new combinations of heritable genetic material are formed through the fusion of two or more cells by means of methods that do not occur naturally.</p>
<p>Annex I A Techniques referred to in Article 2(2) Part 2 Techniques referred to in Article 2(2)(b) which are not considered to result in genetic modification, on condition that they do not involve the use of recombinant nucleic acid molecules or genetically modified organisms made by techniques/methods other than those excluded by Annex I B: (1) in vitro fertilization; (2) natural processes such as: conjugation, transduction, transformation; (3) polyploidy induction</p>		<p>If the purpose is not to produce cloned individuals, then the act does not apply to cloning of genes, cells or tissue. The Act does not apply to the production of nongenetically modified cloned animals that can occur naturally as a result of natural biological processes.</p>	<p>Annex 1 to Act No. 78/2004 Coll. 2. The following technical procedures are not considered to result in genetically modified organisms on condition that they do not involve the use of recombinant heritable genetic material as described in section 1 of this Annex or genetically modified organisms made by these techniques. a) in vitro fertilisation, b) bacterial conjugation, transformation, transduction and similar natural processes, c) polyploidy and haploidy induction</p>
Annex I B		<i>Section 2, Technical area of</i>	2) This Act shall not apply to

<p>Techniques referred to in Article 3</p> <p>Techniques/methods of genetic modification yielding organisms to be excluded from the Directive, on the condition that they do not involve the use of recombinant nucleic acid molecules or genetically modified organisms other than those produced by one or more of the techniques/methods listed below are:</p> <p>(1) mutagenesis, (2) cell fusion (including protoplast fusion) of plant cells of organisms which can exchange genetic material through traditional breeding methods.</p>		<p><i>application of the Act Unless the genetically modified organisms are used as parent organisms, the Act does not apply to the production with the aid of cell technology of:</i></p> <p>a) Genetically modified plant cells when the same result can be obtained by means of traditional methods of cultivation, or b) Animal cells in culture where the cell material has been obtained from different individuals of the same species and where the cells could have been produced by natural reproduction, and the use of such plant or animal cells.</p> <p>If the purpose is not to produce cloned individuals, then the act does not apply to cloning of genes, cells or tissue. The Act does not apply to the production of nongenetically modified cloned animals that can occur naturally as a result of natural biological processes.</p>	<p>a) the use of organisms obtained through the technique of mutagenesis, cell fusion or a plant cells protoplasts fusion of organisms, for which the exchange of the genetic material can be achieved through the traditional breeding, unless these techniques at the same time involve the techniques referred to in point 1, Annex 1 to this Act, or the use of genetically modified organisms originated from these procedures,</p>
---	--	---	--

Sudaryta pagal:

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, panaikinančios Tarybos direktyvą 90/220/EEB (OL L 106, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas, 15 skyrius 6 tomas, p. 77), su paskutiniais pakeitimais, padarytais Direktyvos 2008/27/EB (OL 2008 L 81, p. 45).

2. Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 2-36.

3. Act of the Czech Republic, No. 78/2004 Coll., on the use of genetically modified organisms and genetic products „As amended by Act No. 346/2005 Coll., Act No. 124/2008 Coll., Act No. 227/2009 Coll., Act No. 281/2009 Coll., Act No. 18/2012 Coll.

4. Traavik, T. Biosafety first: holistic approaches to risk and uncertainty in genetic engineering and genetically modified organisms. Trondheim: Tapir Academic Press. 2007. 23 skyrius „Definitions of GMO/LMO and modern biotechnology.“

INFORMACIJA, KURI PRIVALO BŪTI VIEŠA

Direktyvos 2001/18/EB 25 str. 4 d.	Orhuso konvencijos 6 str. 2 ir 6 d.	<i>Lucca</i> gairių III priedas	Orhuso konvencijos GMO pakeitimo Ibis priedo 4 d. a-c)p.	Protokolo 21 str. 6 d.
<p>Direktyvos 2001/18/EB 6, 7, 8, 13, 17, 20 ar 23 straipsniuose pateikta informacija jokių būdu negali būti laikomai konfidencialia:</p> <p>1. Bendras GMO aprašas, 2. pranešėjo pavadinimas ir adresas, 3. išleidimo į aplinką tikslas, 4. vieta, 5. tikslinės paskirtys.</p> <p>2. GMO monitoringo ir reagavimo į avarines situacijas būdai ir planai.</p>	<p>2. Pradiniame sprendimo dėl aplinkos priėmimo procedūros etape suinteresuotoji visuomenė atitinkamai, laiku ir veiksmingai informuojama atitinkamai viešai paskelbiant, arba pranešant individualiai, <i>inter alia</i> apie:</p> <p>1. planuojama veiklos rūšis ir prašymas, kuriuo remiantis bus priimamas sprendimas. 2. Galimų sprendimų pobūdis arba sprendimo projektas. 3. Valstybės institucija, atsakinga už sprendimo priėmimą; 4. Numatoma procedūra, įskaitant, kaip ir kada gali būti pateikta tokia</p>	<p>1. Bendras GMO aprašymas 2. Pranešėjo/pareiškėjo pavadinimas ir adresas, 3. Siūloma veikla su GMO; 4. patirtis, įgyta tam tikrus GMO apgalvotai išleidžiant į aplinką; 5. Tuo atveju, kai taikoma supaprastinta procedūra tam tikrų GMO apgalvoto išleidimo į aplinką pasiūlymo atveju, įgijus patirties su tų GMO apgalvotu išleidimui į aplinkai; 6. vieta, kurioje vyks siūlomas GMO apgalvotas išleidimas į aplinką (priklausomai nuo teisinės</p>	<p>1. Atitinkamo GMO arba organizmų bendras aprašas. 2. Pranešėjo, pateikusio prašymą leidimui dėl apgalvoto išleidimo gauti, pavardė arba pavadinimas ir adresas. 3. Išleidimo paskirtis ir prireikus vieta. 4. atitinkamo GMO arba organizmų monitoringo ir reagavimo į avarines situacijas būdai ir planai. 5. Rizikos aplinkai vertinimas</p>	<p>1. Pranešėjo vardas, pavardė (arba pavadinimas) ir adresas. 2. Bendras gyvojo modifikuoto organizmo ar organizmų aprašymas. 3. rizikos vertinimo santrauka dėl poveikio biologinės įvairovės išsaugojimui ir tausiam jos naudojimui, atsižvelgiant ir į riziką žmogaus sveikatai. 4. visi reagavimo į avarines situacijas būdai ir planai</p>

<p>3. Rizikos aplinkai vertinimas</p>	<p>informacija apie:</p> <p>i) procedūros pradžia;</p> <p>ii) galimybes visuomenei dalyvauti;</p> <p>iii) bet kokio numatomo viešo svarstymo laiką ir vietą;</p> <p>iv) valstybės instituciją, iš kurios galima gauti reikiamos informacijos, ir apie tai, kur pateikta atitinkama visuomenei analizuoti skirta informacija;</p> <p>v) atitinkamą valstybės instituciją ar bet kokią kitą oficialią instituciją, kuriai galima teikti pastabas arba klausimus, bei apie pastabų arba klausimų pateikimo terminus, ir</p> <p>vi) tai, kokia su planuojama veiklos rūšimi susijusi informacija apie aplinką jau turima, ir</p> <p>e) tai, ar planuojamai veiklos rūšiai yra taikoma nacionalinė ar tarpvalstybinė poveikio aplinkai</p>	<p>ir administracinės praktikos šalyje); kokia bus vykdoma veikla; rizikos aplinkai vertinimas, įskaitant potencialų poveikį aplinkai ir/ar žmonių sveikatai; priemonių aprašymas, jei tokios yra numatytos, apriboti galimą neigiamą poveikį aplinkai ir / ar žmonių sveikatai; stebėsenos plano aplinkai ir žmonių sveikatai aprašymas; aprašymas atliekų tvarkymo priemonių, kurios numatytos po GMO apgalvoto išleidimo; avarinio reagavimo planas, (H) ne techninio pobūdžio santrauka aukščiau; ir (I) ekspertų komitetų ar patariamųjų organų ataskaitos ir patarimai, išleisti valstybinių institucijų, laikantis nacionalinių teisės aktų.</p>		
---------------------------------------	---	---	--	--

	<p>vertinimo procedūra.</p> <p>6. Kiekviena Šalis reikalauja, kad kompetentingos valstybės institucijos sudarytų suinteresuotajai visuomenei galimybę pateikus prašymą, jeigu jis būtinas pagal nacionalinę teisę, nemokamai susipažinti ir išnagrinėti visą visuomenės dalyvavimo procedūros metu turimą ir gaunamą informaciją, susijusią su šiame straipsnyje minimų sprendimų priėmimo procesu:</p> <p>a) vietovių ir planuojamos veiklos rūšies fizinių bei techninių parametrų aprašymą, įskaitant numatomų nuosėdų bei išmetamų teršalų įvertinimą;</p> <p>b) planuojamos veiklos rūšies reikšmingo poveikio aplinkai aprašymą;</p> <p>c) priemonių, kuriomis numatoma apsaugoti ir (arba) sumažinti poveikį, įskaitant išmetamų teršalų kiekį, aprašymą;</p>			
--	--	--	--	--

	<p>d) pirmiau pateiktos informacijos ne echninę santrauką;</p> <p>e) prašymo pateikėjo atliktos pagrindinių alternatyvų analizės apžvalga, ir</p> <p>f) pagal nacionalinės teisės aktus valstybės institucijai pateiktas pagrindines ataskaitas bei pasiūlymus, kai suinteresuotajai visuomenei bus teikiama informacija pagal 2 dalį.</p>			
--	--	--	--	--

Sudaryta pagal:

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką, panaikinančios Tarybos direktyvą 90/220/EEB (OL L 106, p. 1; 2004 m. *specialusis leidimas*, 15 skyrius 6 tomas, p. 77), su paskutiniaisiais pakeitimais, padarytais Direktyvos 2008/27/EB (OL 2008 L 81, p. 45).

2. Biologinės įvairovės konvencijos Kartachenos biosaugos protokolas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 2-36.

3. LUCCA gairės, [žiūrėta 2015 10 15]. Internetinė prieiga: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/gmoguidelinesenglish.pdf>.

4. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 73-2572.

5. Europos Bendrijų Komisija. Briuselis, 26.6.2006 KOM(2006) 338 galutinis 2006/0113 (CNS). Tarybos sprendimo pasiūlymas dėl Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais dalinio pakeitimo Europos bendrijos vardu.

Informacija apie Protokolo šalis, kurių visuomenė turi prieigą prie nacionalinių internetinių svetainių ir galimybę gauti informaciją apie biosaugos priemones (GMO) nacionaline kalba

Eil. Nr.	ŠALIS	Nacionalinis Biosaugos Informacijos centras	Kitos nacionalinės internetinės svetainės	Neturi nacionalinės prieigos
1	2	3	4	5
1.	Afganistanas	-	-	+
2.	Albanija	+	Aplinkos ministerijos	-
3.	Alžyras	-	-	+
4.	Angola	-	-	+
5.	Antigva ir Barbuda	+	-	-
6.	Armėnija	-	Gamtos apsaugos ministerijos	-
7.	Austrija	+	1. Federalinės sveikatos apsaugos ministerijos genų technologijos 2. Aplinkos agentūros (Umweltbundesamt)	-
8.	Azerbaidžanas	-	-	+
9.	Bahamų salos	-	-	+
10.	Bahreinas	-	-	+
11.	Bangladešas	-	-	+
12.	Barbadosas	-	-	+
13.	Baltarusija	+	-	-
14.	Belgija	+	1. Biosaugumo (Visuomenės mokslinio instituto biotechnologijos ir biosaugos skyrius); Patariamiosios biosaugumo tarybos; 3. Federalinės GMO valstybinės tarnybos.	-
15.	Belizas	+	-	-
16.	Beninas	+	-	-
17.	Butanas	+	1. Vykdomosios nacionalinės agentūros; 2. ŽŪM ir maisto reguliavimo tarnybos; 3. Nacionalinio biologinės įvairovės centro.	-
18.	Bolivija (daugiatautė narė)	-	Darnaus vystymosi ministerijos	-
19.	Bosnija ir Hercegovina	-	-	+

20.	Botsvona -	-	-	+
21.	Brazilija	-	Techninės biosaugumo komisijos (CTNBio)	-
22.	Bulgarija	-	-	+
23.	Burkina Fosas	-	-	+
24.	Burundis	-	-	+
25.	Kambodža	+	-	-
26.	Kamerūnas	-	-	+
27.	Žaliasis Kyšulys	-	-	+
28.	Centrinė Afrikos Respublika	-	-	+
29.	Čadas	-	-	+
30.	Kinija	+	-	-
31.	Kolumbija	+	-	-
32.	Komorai	-	-	+
33.	Kongas	-	-	+
34.	Kosta Rika	+	1. SAM 2. Biologinės įvairovės valdymo nacionalinės komisijos; 3. Valstybinės fitosanitarijos tarnybos prie Žemės ūkio ir gyvulininkystės ministerijos.	-
35.	Dramblio Kaulo Krantas	-	-	+
36.	Kroatija	+	-	-
37.	Kuba	-	-	+
38.	Kipras	-	Žemės ūkio, natūralių išteklių ir aplinkos ministerijos aplinkos departamento.	-
39.	Čekijos Respublika	+	-	-
40.	Korėjos liaudies demokratinė Respublika	-	-	+
41.	Kongo demokratinė Respublika	-	-	+
42.	Danija	-	Aplinkos apsaugos agentūros.	-
43.	Džibutis	-	-	+
44.	Dominika	-	-	+
45.	Dominikos Respublika	+	-	-
46.	Ekvadoras	+	-	-
47.	Egiptas	+	-	-

48.	Salvadoras	-	-	+
49.	Eritrėja	-	-	+
50.	Estija	+	-	-
51.	Etiopija	-	Aplinkos apsaugos tarnybos	-
52.	Europos Sąjunga	-	<p>1. ES GMO registras pagal Direktyvą 2001/18/EB apgalvoto išleidimo į aplinką http://gmoinfo.jrc.ec.europa.eu</p> <p>2. GM maisto ir pašarų Bendrijos registras pagal Reglamentą (EB) Nr. 1829/2003 http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm</p> <p>3. ES etaloninės GM maisto ir pašarų laboratorijos http://gmo-cri.jrc.ec.europa.eu/</p> <p>4. Europos maisto saugumo tarnybos (EMST (EFSAos)) http://www.efsa.europa.eu/en/panels/gmo.htm</p>	-
53.	Fidžis	-	-	+
54.	Suomija	-	<p>1. Naujų maisto produktų tarnybos; 2. Maisto saugumo tarnybos (Evira) 3. Genų technologijos tarnybos.</p>	-
55.	Prancūzijos	-	Viešosios informacijos apie GMO ogm.gouv.fr	-
56.	Gabonas	-	-	+
57.	Gambija	-	-	+
58.	Gruzija	-	-	+
59.	Vokietija	+	-	-
60.	Gana	+	-	-
61.	Graikija	-	-	+
62.	Grenada	-	-	+
63.	Gvatemala	+	-	-
64.	Gvinėja	-	-	+
65.	Bisau Gvinėja	-	-	+
66.	Gajana	-	-	+
67.	Hondūras	+	-	-
68.	Vengrija	-	-	-
69.	Indija	-	<p>1. Indijos Vyriausybės ir Aplinkos ministerijos; 2. Indijos biosaugos teisės aktų reguliavimo; 3. Indijos GMO mokslinių tyrimų sistemos duomenų bazės (IGMORIS)</p>	-
70.	Indonezija	+	Aplinkos ministerijos	-
71.	Iranas (Islamo	+	-	-

	Respubliks)			
72.	Irakas	-	-	+
73.	Airija	-	1. Aplinkos apsaugos agentūros; 2. Maisto saugumo tarnybos.	-
74.	Italija	-	Aplinkos ir teritorijų ministerijos	-
75.	Jamaika	+	-	-
76.	Japonija	+	Aplinkos ministerijos	-
77.	Jordanija	+	-	-
78.	Kazachstanas	+	-	-
79.	Kenija	+	-	-
80.	Kiribatis	+	Aplinkos ir gamtos apsaugos skyriaus	-
81.	Kirgizija	-	-	+
82.	Laoso liaudies demokratinė Respublika	+	-	-
83.	Latvija	+	-	-
84.	Libanas	-	-	+
85.	Lesotas	+	-	-
86.	Liberija	-	-	+
87.	Libija	-	Bendros aplinkos tarnybos	-
88.	Lietuva	-	Aplinkos ministerijos GMO informacinės sistemos http://gmo.am.lt	-
89.	Liuksemburgas	-	-	+
90.	Madagaskaras	+	-	-
91.	Malavis	-	-	+
92.	Malaizija	+	-	-
93.	Maldyvai	-	-	+
94.	Malis	-	-	+
95.	Malta	+	Aplinkos ir planavimo tarnybos GMO puslapis	-
96.	Maršalo salos	-	-	+
97.	Mauritanija	-	-	+
98.	Mauricijus	-	-	+
99.	Meksika	-	Ministerijų komisijos GMO biosaugos klausimais (CIBIOGEM)	-
100.	Mongolija	-	Nacionalinio biosaugos komiteto	-
101.	Juodkalnija	-	-	+
102.	Marokas	-	-	+
103.	Mozambikas	-	-	+
104.	Mianmaras	-	-	+
105.	Nmibija	+	-	-
106.	Nauru	-	-	+
107.	Nyderlandai	-	Aplinkos ministerijos	-
108.	Naujoji Zelandija	-	1. Aplinkos apsaugos tarnybos; 2. Aplinkos ministerijos; Australijos ir N. Zelandijos maisto	-

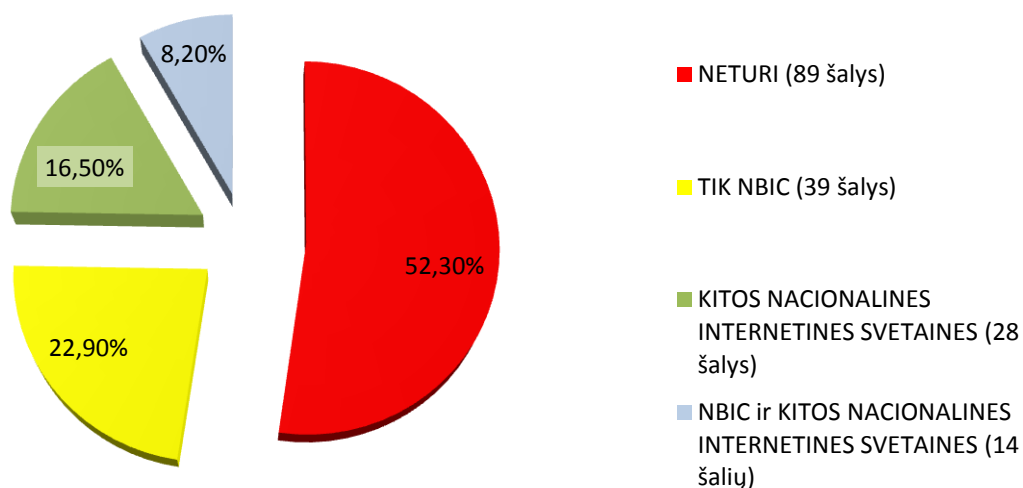
			standartų duomenų bazė	
109.	Nikaragva	-	-	+
110.	Nigeris	-	Žuvininkystės ir akvakultūros gyvūnijos direktorato	-
111.	Nigerija	+	-	-
112.	Niue salos	-	-	+
113.	Norvegija	+	1. Gamtotvarkos direktorato; 2. Aplinkos ministerijos; 3. Maisto puslapio (Matportalen); 4. Biotechnologijų patariamąsios tarybos; 5. Mokslinio maisto saugumo komiteto; 6. Sveikatos ir socialinių reikalų direktorato.	-
114.	Omanas	-	-	+
115.	Pakistanas	-	Aplinkos apsaugos agentūros	-
116.	Palau	-	Prezidento kanceliarijos Aplinkos reagavimo ir koordinavimo biuro	-
117.	Panama	+	-	-
118.	Papua ir Naujoji Gvinėja	-	-	+
119.	Paragvajus	-	-	+
120.	Peru	+	-	-
121.	Filipinai	+	1. Mokslo ir technologijų departamento biosaugos komiteto	-
122.	Lenkija	+	-	-
123.	Portugalija	-	Aplinkos agentūros	-
124.	Kataras	-	-	+
125.	Korėjos Respublika	+	-	-
126.	Moldovos Respublika	+	Aplinkos ministerijos	-
127.	Rumunija	--	Aplinkos ir vandenių valdymo ministerijos	-
128.	Ruaneta	-	-	+
129.	Sent Kitsas ir Nevis	-	Teritorijų planavimo ir aplinkos departamento	-
130.	Sent Liusija	-	-	+
131.	Sent Vinsentas ir Grenadinai	-	-	+
132.	Samoa	-	-	+
133.	Saudų Arabija	-	-	+
134.	Senegalas	-	-	+
135.	Serbija	-	-	+
136.	Seišeliai	-	-	+
137.	Slovakija	+	-	-

138.	Slovėnija	+	Nacionalinio biologijos instituto bendradarbiaujant su ŽŪM ir AM	-
139.	Saliamono salos	-	-	+
140.	Somalis	-	-	+
141.	Pietų Afrika	-	-	+
142.	Ispanija	-	Žemės ūkio, maisto ir aplinkos ministerijos	-
143.	Šri Lanka	-	-	+
144.	Palestina	+	-	-
145.	Sudanas	-	-	+
146.	Surinamas	-	-	+
147.	Svazilendas	-	-	+
148.	Švedija	-	Švedijos GMO reguliavimo (bendras 10 atsakingų už GMO reguliavimą institucijų)	-
149.	Šveicarija	+	1. Etikos komiteto ne žmonėms skirtų genų technologijų; 2. AGBIOS duomenų bazė; 3. Federalinės aplinkos tarnybos; 4. Biologinės įvairovės informacinės sistemos; 5. Biosaugos ekspertų komiteto; 6. Federalinio koordinacinio biotechnologijų centro (Ecogen)	-
150.	Sirijos arabų Respublika	-	-	+
151.	Tadžikistanas	+	Nacionalinio biologinės įvairovės ir biosaugumo centro	-
152.	Tailandas	-	-	+
153.	Makedonija	-	-	+
154.	Togas	-	-	+
155.	Tonga	-	-	+
156.	Trinidadas ir Tobagas	-	-	+
157.	Tunisas	-	-	+
158.	Turkija	+	-	-
159.	Turkmenistanas	-	-	+
160.	Uganda	-	-	+
161.	Ukraina	-	-	+
162.	Jungtiniai Arabų Emiratai	-	-	+
163.	Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos	-	1. Maisto standartų agentūros; 2. JK vyriausybės	-

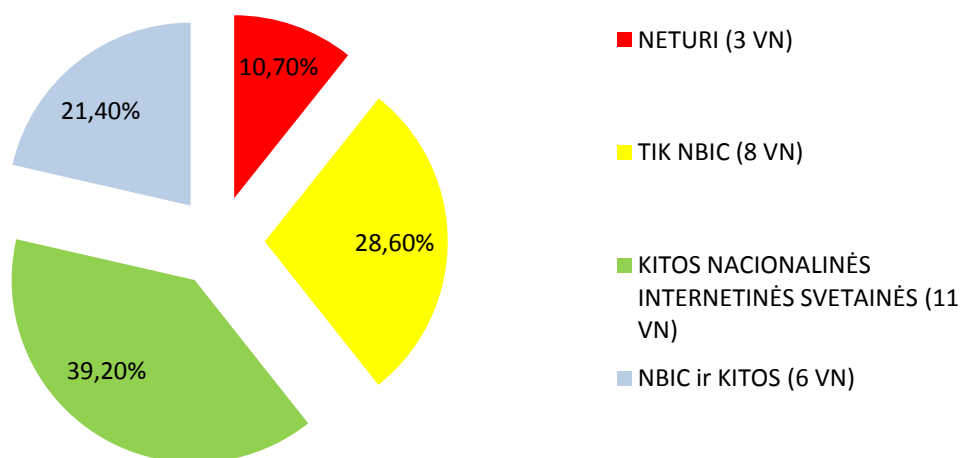
	karalystė			
164.	Tanzanijos Jungtinė Respublika	-	-	+
165.	Urugvajus	-	-	+
166.	Venesuela	+	-	-
167.	Vietnamas	-	-	+
168.	Jemenas	-	-	+
169.	Zambija	+	-	-
170.	Zimbavė	-	-	+
	VISO:	53	42	89

Remiantis Biloginės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolo Biosaugos informacijos centro duomenimis. [žiūrėta 2015 20] Internetinė prieiga: <http://bch.cbd.int/protocol/parties/>.

PROTOKOLO ŠALYS

ES VN

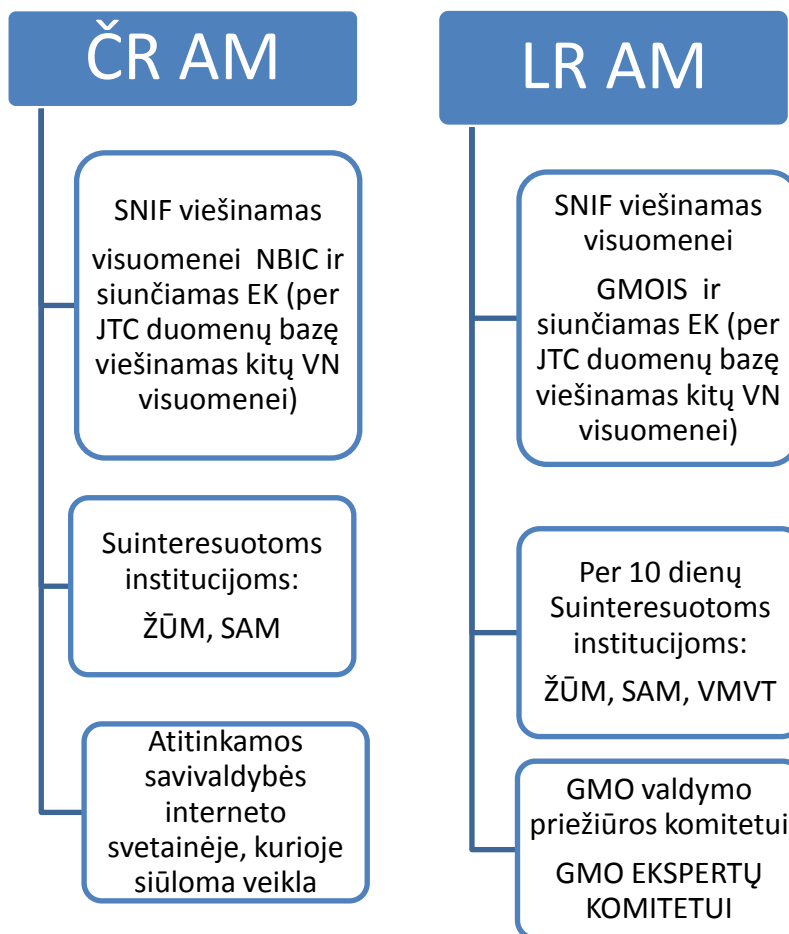

Remiantis Biloginės įvairovės Kartachenos biosaugos protokolo Biosaugos informacijos centro duomenimis.
[žiūrėta 2015 20] Internetinė prieiga: <http://bch.cbd.int/protocol/parties/>.

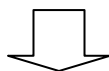
Visuomenės informavimo ir dalyvavimo, priimant sprendimus dėl GMO išleidimo į aplinką ne tiekimo rinkai, procedūrų palyginimas Čekijoje ir Lietuvoje

90 dienų laikotarpis nuo pranešimo leidimui gauti:
 - *stabdomas laikas kai prašoma pranešėjo papildomos informacijos*
 + **30 dienų** viešosioms konsultacijoms

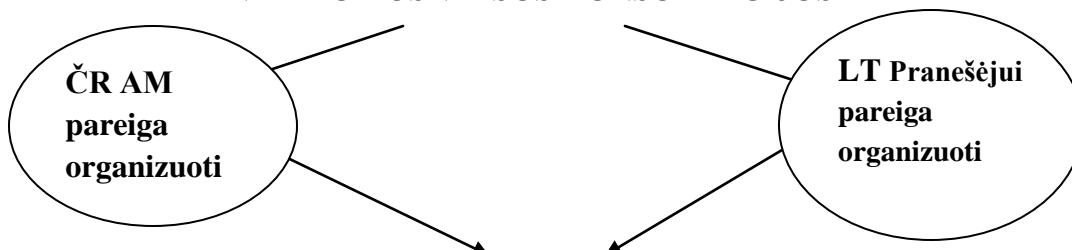
PRANEŠĖJAS pateikia pranešimą ir informacijos santrauką (SNIF)

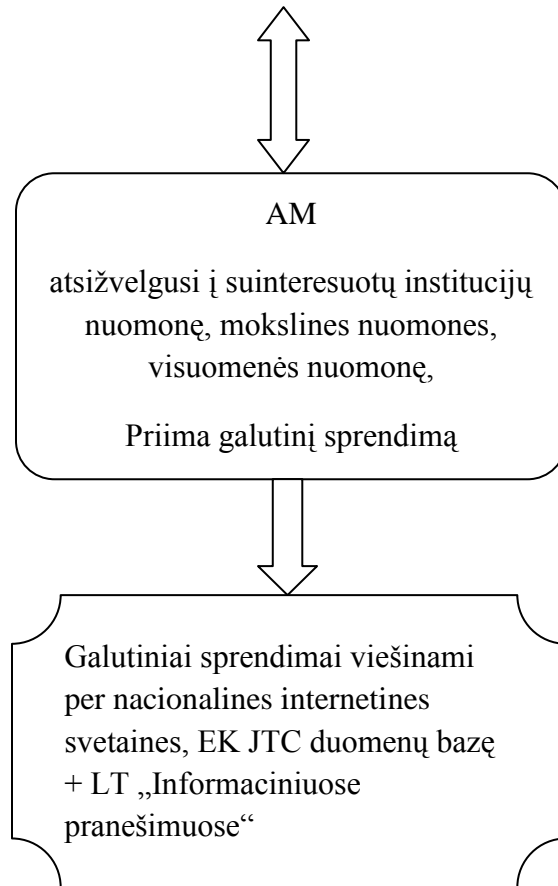

30 DIENŲ VISUOMENĖ GALI TEIKTI KOMENTARUS

VYKDOMOS VIEŠOS KONSULTACIJOS

Sudaryta pagal:

1. Lietuvos Respublikos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2001, Nr. 56-1976.
2. Act of the Czech Republic, No. 78/2004 Coll., on the use of genetically modified organisms and genetic products „As amended by Act No. 346/2005 Coll., Act No. 124/2008 Coll., Act No. 227/2009 Coll., Act No. 281/2009 Coll., Act No. 18/2012 Coll.
3. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 299 „ Dėl visuomenės informavimo ir dalyvavimo priimant sprendimus dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ir tiekimo rinkai tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 2003, Nr. 62-2832;

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-03-27
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto /
Konstitucinės ir administracinės teisės instituto, Administracinė teisė
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) Neringa Šarkauskienė
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Visuomenės informavimas ir dalyvavimas priimanant
sprendimus genetiškai modifikuotų organizmų srityje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

N. Šorel
(parašas)

Neringa Šarkauskienė
(vardas, pavardė)